

WWW.UNIBG.BG

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ
МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ

БРОЈ 11

НОВЕМБАР 1921

ГОД. XXXVIII

СЛУЖБЕНИ ДЕО

ОПШТЕ ОДЕЉЕЊЕ

у ИМЕ

ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА
АЛЕКСАНДРА

По милости Божијој и вољи народној
КРАЉА СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА
а на основи овлашћења (чл. 59 Устава)

МИНИСТАРСКИ САВЕТ
КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог Заступника Министра Просвете, Министра Унутрашњих Дела, од 18 октобра ове године, поставља:

у Министарству Просвете:

за писара II класе, Драгољуба Д. Павковића, дипломираног правника.
за секретара III класе, Милана Ч. Јовановића, досадашњег писара I класе истог Министарства и дипломираног студента философије.

На предлог Заступника Министра Просвете, Министра Унутрашњих Дела, од 18 октобра ове године, решио је и решава:

да се Властимиру Будимовићу, секретару III класе Министарства Просвете, уважи оставка коју је поднео на државну службу.

Заступа Председника Министарског Савета
Министар Припреме за Уставотворну
Скупштину и Изаједначење Закона,

М. Трифковић, с. р.

Следују потписи свих Министара.

Заступник Министра Просвете
Министар Унутрашњих Дела,
Св. Прибићевић, с. р.

ГЛАВНИ ПРОСВЕТНИ САВЕТ

— 1225 РЕДОВНИ САСТАНАК 28 АПРИЛА 1921 ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. Д-р Богдан Гавриловић, председник г. Лазар Кнежевић, чланови: г. г. Д-р Чед. Митровић, Д-р Никола Булић, Д-р Александар Белић, Д-р Владимир Ђоровић, Влад. Радојевић, Јеремија Живановић, Димитрије Тричковић, Љуб. М. Протић, Мирко Поповић, Лепосава Бошковићева, Дим. Соколовић и Мих. Станојевић.

Присуствује и г. Миливоје Симић, као члан комисије за израду новог закона о средњим школама.

Секретар, Сл. Миловановић.

I. Г. г. Тричковић и Кнежевић усмено реферирашу о квалификацијама кандидата за наставничка места у средњој школи.

Саслушавши, Савет је мишљења да имају квалификација: за професора (под уговором), Вјачеслав Лашћенко и Александар Францев; Војислав Репш (за трговачке школе); за суплента, Адам Максимовић, ако докаже да је положио гимназијску матуру, за супленте (под уговором): Александар Ошањин, Александар Лукјанов, Евгенија Долгорукова (за трг. школе); Иван Подгорни (за учит. школе); за привремене учитељице: Јованка Кончар (за женски рад) и Ема Цувај (може бити и учитељица грађанске школе); за хонорарне наставнике: Глигориј Коновал, Александар Коњајев (кад поднесе диплому о настав. испиту), Аријанда Родјанова, Паскал Мишура (за веронауку), Валерјан Ушаков (за тргов. школе), Димитрије Балтузевич, Миленко Јаносевић (за веронауку), Владимир Родзевич, Јуриј Грјадов, Василиј Качурин, Владимир Јаворски, Антон Прохоров и Василиј Пузанов (с непотпуним квалификацијама);

да немају квалификација: Степан Климентов, М. Михајлов (није поднео документа), Петар Власенко, Владимир Чехов, Ал. Ивановски (нема поузданог уверења о школовању), Александар Глазунов, А. Елагин (није поднео документе), Стеван Копиловић, Андрија Сентинела, Рудолф Вапшатка, Георгиј Топољницки, Никола Павловски, Никола Бодрожић (нема доказа о стручној и средњој школи), Андреја Рахмањинов, Евгеније Генке, Марјоша Шимкина (може бити учитељица основне школе, ако зна српски), Вера Горскаја;

да се молбе Кузме Стрељцова и Аркадија Северинова врате Руском одбору, на потврду докумената и навода;

да Никола Ковачевић не може постати суплент, док не докаже, да има гимназијску матуру; и

да се Изабела Шибер помоћна наставница ручног рада женске грађ. школе у Апатину, не може превести на положај и плату наставнице средње школе, већ на плату учитељице основне школе.

II. Председник саопштава накнадну листу кандидата за изасланике на испиту зрелости (в. 1219 записник под V).

Савет усваја и кандидује: г. г. Милана Карића и Тод. Радивојевића, инспекторе Министарства; Николу Ракића, Драгомира Обрадовића, Уроша Кубуровића, Сретена Аџића, Д-р Веселина Ђисаловића, М. Мандровића, обласне инспекторе; Д-р Миту Лувића, директора Трговачке Академије; Хенриха Лилера и Д-р Душана Радића, директоре у пензији; Емила Цветића, Саву Максића и Петра Илића, професоре из Београда; Д-р Душана Рајичића, професора Више Педагошке школе.

III. Председник отвара расправу о начелима за израду новог закона о средњим школама. Г. Миливоје Симић, као члан комисије за израду законског нацрта, укратко излаже које се реформе имају спровести у новоме закону.

После дужих говора г. Д-р А. Белића, Мирка Поповића и Љуб. Протића, расправу закључује председник и Савет одлучује: да се расправа има продужити на наредним састанцима, а начела за израду новог закона о народним школама, која је прочитао г. Протић, а израдио са г. Мих. Станојевићем, да се тако исто умноже за све чланове Савета.

— 1226 РЕДОВНИ САСТАНАК 5 МАЈА 1921 ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. Д-р Богдан Гавриловић, председник г. Лазар Кнежевић, чланови г. г. Д-р Чед. Митровић, Д-р Никола Вулић, Влад. Радојевић, Д-р Лаза Ненадовић, Јеремија Живановић, Дим. Тричковић, Љуб. М. Протић, Павле Стевановић, Мирко Поповић, Лепосава Бошковићева, Недељко Дивац, Димитрије Соколовић и Мух. Станојевић.

Присутствује и г. Миливоје Симић, као члан комисије за израду новог закона о средњим школама.

Секретар, Сл. Миловановић.

И. Г. Мирко Поповић чита други реферат комисије за регулисање положаја наставника средњих школа у Војводини (в. 1204 записник, под VII). Реферат Мирка Поповића, Миливоја Симића и Јована Живојиновића гласи:

Савезно са актом Главног Просветног Савета СБр. 6 од 13-I-1921 год. част нам је поднети овај други извештај о молбама наставника из Баната и Бачке са образложеним својим мишљењем по тим молбама.

1.) **Пешар Бубало**, привремени предметни учитељ гимназије у Србобрану у одељењима са немачким наставним језиком у Врбасу, свршио је гимназију са матуром у Дубровнику; слушао је стручне предмете у филос. факултету универзитета: 1909/10 у Прагу, 1909/10 — 1912/13 у Загребу и 1911/12 у Бечу. Од октобра 1913 до 1918 био је у аустријској, а од тада до 1920 у српској војсци. Главни Просветни Савет под СБр. 244 од 8-VI-1920 год. дао је мишљења: да „има квалификације за привременог предметног учитеља, ако докаже да је ратом био ометен да редовно заврши школовање на Универзитету“. Претписом Господина Министра Просвете постављен је за привременог предметног учитеља — СБр. 18373 од 28-XI-1920. Моли, да буде преведен за професора по 1. и 4. чл. Уредбе, пошто је 7 година провео у војсци и тиме спречен у полагању професорског испита. Служење у војсци потврђује званичним уверењем општине у Дубровнику.

Мишљења смо, да би му допуном уредбе требало признати право на професуру.

2.) **Радован Калуђерчић**, суплент Више Трговачке Школе у Новом Саду, свршио је вишу Трговачку школу у Загребу, испит зрелости тамо положио 12-VI-1908. Универзитет и Експортну Академију слушао је у Бечу 1912/13 и 1913/14 год. Био је чиновник привр. Земаљске Банке за Босну и Херцеговину 6-VIII-1918 — 1-IX-1910. За суплента постављен је 6-VIII-1910 у Трговачкој Стручној школи у Сарајеву и 10-VIII 1913, а 23 VIII-1915, у Бијељини, па у Скопљу и 13-X-1919, у Државној Вишој Школи у Новом Саду. Ту је утврђен и преведен на динарску плату указом од 20-X-1920. По извештају директора Срп. Краљ. Трговачке Академије у Београду пријавио се и признато му право на полагање професорског испита за више трговачке школе. Моли, да буде постављен за професора по 1. и 4. члану Уредбе, пошто је ратом ометен у полагању испита.

Мишљења сам да има права на професуру по Уредби.

3.) **Анше Тадић**, привремени учитељ вештина у Реалци у Вршцу, положио је испит зрелости у Реалци у Сиљету 12-X-1911. Философске Факултетске науке слушао 1912/13 и 1913/14 у Прагу, а 1914/15 у Загребу. Њему је даље опроштен летњи семестар 1914/15, а урачуната су му још два, која је 1911/12 провео у Шумарској Академији у Загребу. На основу тога добио је апсолуториј 6-III-1919. Затезао се је у Реалци у Вршцу као учитељ гимнастике са оспособљењем и за ту струку, те је утврђен и постављен претписом од 28-X-1920. СБр. 18373, за привременог учитеља вештина, пошто је имао 1 год. дана службе. Сада моли да буде постављен за суплента.

Мишљења смо да има права за суплента научних предмета (по СБр. 1460 од 17-II-1921 III т. г.), пошто има апсолуториј са Философског Факултета за научну групу предмета и положио је један део професорског испита, који се онда тражио од кандидата факултета у Прагу у току философског течаја.

4.) **Младен Кемпер**, суплент гимназије у Сомбору, положио је испит зрелости у гимназији у Винковцима 2. септбра 1907. Бр. 12. Философију слушао 1907/8 у Загребу и Прагу, 1908/9 — 1910/11 у Загребу, где је под Бр. 459—1911. 11. септбра добио апсолуториј. Декретом Бр. 11, 704/1914 постављен је намесним учитељем (суплентом) у реалној гимназији у Осеку. 17. листопада 1917 положио је у Загребу проф. предиспит, 22 августа 1919 добио признање од вел. Жупана за услуге Народној Управи, а августа 1919 добио је плату 3. ст. IX разреда у гимназији у Сомбору као суплент. Има дакле 7. година наставничке службе. 1914 год. био је у Винковцима ухапшен као политички непоуздан и интерниран у Осеку, да врши настав. службу, али да се несме из места удаљити. 1917 положио је професорски предиспит, а 1918. због преврата није могао положити професорски испит, већ је ступио у службу код I бригаде Дринске Дивизије и за рад одликован признањем.

Мишљења смо да му припада право за професора по 1. и 4. чл. Уредбе.

5.) *Јосиф Освалд*, сулент-катихета у гимназији у Сенти, испит зрелости положио је 18-VI-1910 у пеусовачкој гимназији у Калочи. Од 1910/11—1913/14 свршио је теолошки Факултет Универзитета у Будимпешти (ансол. Бр. 15. 1913—14). Служио је као катихета у бајској препарандији 1914/15—1915/16 год.; од 1917—1918 био је војни свештеник, а од 1919—1920. хонорарни наставник гимназије у Сенти. Указом од 9-XI-1920. СНБр. 17071. постављен је за сулента 12 марта 1921 положио је катихетски испит пред повереништвом Калочко-бачке бискупље са врло добрим успехом.

Мишљења смо да има права за професора по 1. и 4. чл. Уредбе, али — мада је сад положио и катихетски испит по старом систему, у смислу решења Главног Просветног Савета СБр. 6. од 13-I-1921 предпоследњег става нашег извештаја — са обзевом да полаже и стручни и општи део професорског испита пред нашем испитном комисијом.

Савет усваја у свему прочитани реферат и одлучује да се препис достави Господину Министру Просвете.

II. Председник саопштава, да је умножен и раздан члановима реферат г. г. Љуб. Протића и Мих. Станојевића, о начелима за израду новог закона о народним школама

После изјаве г. Дим. Соколовића, да и Учитељско Удружење ради свој нацрт овога закона, у споразуму с делегатима Покрајинских Учитељских организација, Савет одлучује: да се расправа одложи, док чланови не уђу у познавање покренутих питања и док не стигне нацрт учитељског удружења.

III. Продужена је расправа о нацрту новог закона за средње школе. После говора г. г. Д-р Николе Вулића, Миливоја Симића, Лазе Ненадовића и Јеремије Живановића, постиже се споразум о садржини чл. 1. новог законског нацрта, о значају, задатку и циљу средње школе.

— 1227 РЕДОВНИ САСТАНАК 20 МАЈА 1921 ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. Лазар Кнежевић, чланови: г. г. Д-р Никола Вулић, Д-р Александар Велић, Д-р Владимир Ђоровић, Д-р Лаза Ненадовић, Јеремија Живановић, Љуб. М. Протић, Мирко Поповић, Дим. Соколовић и Мих. Станојевић

Секретар, Сл. Миловановић.

I. Прочитани су и примљени записници 1223—1226 редовног састанка.

II. Г. г. Љуб. М. Протић и Дим. Соколовић усмено реферирало о молбама учитеља осн. школа за пензију и реактивирање.

Саслушавши, Савет је мишљења, да Јосиф Панчаши може бити стављен у пензију; да Софију Нотарош не треба реактивирати, и да Мари Велић-Љутулов не треба дати одсуство, него наредити ислеђење преко нарочитог изасланика, за њене кривике које наводи школски надзорник.

III. Потпредседник саопштава писмо г. Славка Милића професора Пишке гимназије, да не може да прегледа *Аризмешки* г. Ђ. Рокнића (в. 1224 записник под III).

Савет прима знању и одлучује, да се рукопис упути г. Радославу Лазаревићу, професору III београдске мушке гимназије.

IV. Чита се реферат г. Јована Ђ. Јовановића, шк. надзорника у Београду, о *рачуници за I и II разред основне школе*, од г. Срет. Стојковића (в. 1188 записник под XXII). Реферат гласи:

Писмом Главног Просветног Савета од упућене су ми на преглед и оцену „*Рачунице и геометрички облици за I и II разред основних школа*“, које је израдио г. Ср. Ј. Стојковић, а издала издавачка књижара Бранислава Церковића-Алхистета у Београду, 1920 године. Ја сам обе ове књижице марљиво прегледао, те ми је част поднети овај реферат:

I. „*Рачуница и геометрички облици за I разред основних школа*“, као што се из самог написа види, намењена је ученицима I разреда основних школа. Самим тим писац је понова отворио питање о употреби рачунског уџбеника у томе разреду, које питање није пречишћено ни у нашој ни у иностраној дидактичкој литератури. И дан данас су мишљења о томе питању подељена у дидактичким круговима. Тако, докле су једни принципијелно противни уношењу уџбеника оваке врсте у основне школе, а нарочито у млађим разредима њеним, дотле други употребу ваљаних и методски правилно израђених уџбеника ватрено препоручују у најразлич-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

нијим облицима, као: ручне књиге, подсетнике, трбнике, читанке (земљописне, историјске, религијске), и т. д.

Писац ове „рчунице“ т. Стојковић свакако припада овој другој групи школских радника, када се лати израде ове књижице за I разред.

Под принципијелном претпоставком, да ће књижица овакве врсте ипак моћи пружити ученицима I разреда извесне користи за схватање и разумевање количина и бројева и њихових одношаја у предвиђеном опсегу бројева 1—20, као и да ће им моћи дати извесне подстицаје за самосталан рад, у колико овога може бити у том разреду, потребно је најпре испитати: у којој је мери писац задовољно основне дидактичке захтеве у погледу избора, распореда и обраде изложеног градива у тој књизи?

а) У погледу избора градива писац се у главном држао прописа, предвиђеним наставним програмом, изостављајући појам о граму и декаграму, а уносићи више но што се програмом тражи писмено рачуњање, које је изречно изостављено у том разреду. Међутим, како су вежбања за усмени и писмени рад доста лака и методски изведена, овај вишак градива не би био на одмет ученицима I разреда, нарочито на крају школске године, када се савлада техника читања и писања, као и у неподељеним школама.

б) Што се тиче пишчевог распореда градива, може се и он сматрати донекле као напредак у овој врсти уџбеника. Тиме, што је јасно издвојио познавање бројева од рачуњања с бројевима писац се знатно приближио модерном методичком схватању ових радња. Исто тако, напуштајући сасвим уобичајено монографско разматрање бројева 1—10, или чак и 1—20, писац је у истини показао, да му је било неопходно много стало до методички савршенијег рада, какав се препоручује у виду десетичног распореда бројева у савременој Методичкој рачунске наставе. С правом му се пак може замерити, што није доследно спровео све захтеве овога распореда, него је узео најпре бројеве 1—5, посебно обрађујући на њима сабирање, растављање (ово му је више дељење у првом делу примера) и одузимање без множења и садржавање (дељења), а затим бројеве 1—10 са упоредним сабирањем и одузимањем и посебним множењем и дељењем, место такође упоредног множења и садржавања. На исти је начин поступио и у распореду рада с бројевима 1—20, или боље рећи 10—20. Иначе је све остало градиво распоређено како треба.

в) С обрадом градива ствар код писца стоји нешто друкчије. Сем узетих примера из живота за познавање бројева, који су скоро сви на свом месту, кроз остале радње, а особито у графичком представљању бројева, не види се једно одређено пишчево гледиште, на основу којег би могао бити увршћен у прсталице било принципа посматрања било принципа бројања, или најзад каквог помірљивог правца. У том погледу, уваженом и познатом нашем математичару и писцу ваљаних уџбеника за средње школе, изгледа да је за писање уџбеника за основне школе недостајало темељно познавање методичке литературе за ове школе, или не бар њен најновији развој. Иначе му се зацело не би могло десити, да до броја 5 бројеве представља најпре у несистемским групама, а одмах потом у редовима, па да ту збрку обрнутим редом пренесе и на остале бројеве у њиховом графичком представљању помоћу квадратића и пртица. Бројне слике, које на тај начин треба да појачају ученичко бројно опажање, својом неједнакошћу ствараће ученицима непотребне тешкоће при појимању количина и бројева. Стога је желети да писац у другом издању ове Рачунице изврши корекцију у овом основном методичком проблему, па ма се на коју страну одлучио.

Задати за вежбање с чистим бројевима и примери из живота махом су добро и методски сређени, само би последњи јаче интересовање будили код ученока, када би били издвојени по стварним областима, које се у томе разреду обрађују или додирују у настави матерњег језика и осталим предметима. Такође би требало саобразити и цене у 2-3 задатка данашњим ценама, што с погледом на време писања књижице не може пасти на терет писцу.

У геометриском делу ове књижице, који је израђен врло пажљиво и који одговара дечијој схватљивости, поткрао се писцу у напису под 4. на стр. 48 тежак и ученицима основне школе непристрличан стран израз: „паралелне линије“, који би се у II издању такође могао избећи.

Најзад, техничка је израда књиге, према средствима с којима се данас располаже, више него добра.

II „Рачуница и геометријски облици за разред II основних школа“ од истог писца даје слику озбиљног и смишљеног рада с пречишћеним и разрађеним методичким уверењем новијег времена. Стара заблуда, која се годинама провлачи кроз нашу основну наставу, а по којој се бесциљно спроводи Грубеов монографски или индивидуални распоред бројева за обраду у свима могућим комбинацијама и варијацијама, одбачена је пишчевим снажним замахом и на њено место постављен нов, природан и рационалан распоред по десетичним групама бројева. Принципијелно се дакле може само поздравити ова ваљана књижица.

Међутим, што се појединости тиче, могле би се учинити извесне замрке спореднијег значаја, особито у погледу обраде јединица и осталих бројних комбинација у свакој десетичној групи, помоћу којих се долази до т. зв. рачунских олакшица, а које скупа изискују и нешто

друкчију и прегледну расподелу градива, како за усмено тако и за писмено рачунање. За ново издање писац би у том праву могао наћи довољно подстицаја и у мојој, „Методици рачунске наставе у народној школи“ (Београд, друго знатно прерађено и проширено издање, 1921). То исто вреди и за избор и распоред задатака из живота по страним областима, као и за обраду садржавања и таблица множења и садржавања односно дељења.

У геометријском делу ове књижице унесено је нешто више градива („тела и површине“ и опет „паралелне линије“ с дефиницијом Њоховом), али с погледом на јасност излагања и везу с осталим градивом не би се смело строго одбацити.

Техничка израда и ове књиге врло добра је. Похвални су и додатци овим књигама на препртавање разних линија и геометријских облика, и ако не у потребним размерама.

На основу свега овога мишљења сам:

1) Да се „Рачуница за I разред“ од г. Срет. Ј. Стојковића, и поред изложених недостатака и замерака може одобрити као приврнутих удбеник приватног издања у нашим основним школама, а да се даља издања подвргну ревизији:

и 2) Да се „Рачуница за II разред“ од истог писца може одобрити као сталан удбеник приватног издања у нашим основним школама с напоменом писцу, да се стара о даљем усавршавању осталих издања.

Захваљујући Главном Просветном Савету на указаном ми поверењу, молим за извињење, што сам због неодложених стручних послова и због попуне опљачкане ми библиотеке морао прилично задоцнити с овим рефератом.

Саслушавши, Савет је мишљења: да се ове *рачунице* могу препоручити као помоћне књиге наставницима основних школа.

Раверенту издати 50 динара хонорара.

V. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете ВНБр. 854 од 20. пр. мес. којим тражи, да Савет поново предложи кандидате за избор ректора Више Педагошке Школе, пошто се раније предложени кандидат г. Д-р Војислав Бакић није примио овог положаја.

После дуже расправе Савет одлучује (већином гласова, 5 против 4, 2 празна): да избор треба проширити и предложити не само кандидате са педагошком спремом но и кандидате из других струка, довољно познате са својих научних и школских радова и организаторских способности, и

да г. г. Јеремија Живановић и Мих. Станојевић за један од народних саставака спреме кандидатску листу.

Овим је састанак завршен.

— 1228 РЕДОВНИ САСТАНАК 24 МАЈА 1921 ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. Лазар Кнежевић, чланови: Д-р Никола Вулић, Д-р Александар Белић, Владимир Радојевић, Д-р Лаза Ненадовић Јеремија Живановић, Љуб. М. Протић и Недељко Дивац.

Присуствује и г. Миливоје Симић, као члан комисије за израду новог закона о средњим школама.

Секретар, Славко Миловановић.

I. Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II. Потпредседник саопштава, да је потребно кандидовати још једног изасланика за испит зрелости у једној средњој школи у Србодини с мађарским одељењима.

Савет кандидује г. Јована Марјанског, професора III београдске мушке гимназије.

III. Чита се оставка г. Љуб. М. Протића на чланство у комисији за израду нацрта новог закона о народним школама. Оставка гласи:

Главном Просветном Савету.

Мени су данас чланови комисије за израду нацрта закона о народним школама, који су ме изабрали и за председника комисије, учинили велику неправду, јер су пре подне без мене дефинитивно редиговали део нацрт (од 31. члана до краја). После подне, у 3 часа, кад је требало да наставимо рад, како је на прошлој седници, од јуче по подне, утврђено, изјавили су да комисија нема шта радити, да управо и не може радити, будући су два члана комисије синоћ отпутовали (а записник и нацрт потписали су и они). Оправданог узрока за овако поступање према мени нема тим пре што смо ми за све време врло лепо хармонирали и у начелу у свему се сложили. Ја зато нисам могао потписати ни записнике комисијског рада

ни напрт, који је тако брзо, тако изненада, бар за мене, редигован. Зато сам се засебним актом извинио Господину Министру Просвете и замолио га да од мене не захтева никакве даље сарадње на овом послу.

Сад учтиво молим и Главни Просветни Савет да ме изволи ослободити сваке дужности сарађивања на напрту закона о народним школама у Главном Просветном Савету, јер ми је то, после свега што се давас десило, апсолутно немогућно.

Захвалам Главном Просветном Савету што ће ми усвојити ову молбу, ја га молим да верује у моју сталну оданост и поштовање које према њему имам.

Савет прима знању.

IV. Председник саопштава, да је г. Петар Типа, одређени референт за преглед *Аришме шике* г. Д-р Симе Марковића изјавио, да због службених својих послова не може завршити тај преглед (в. 1217 записник, под V).

Савет прима знању, и одлучује, да се ове књиге упуते г. Радославу Лазаревићу, професору IV београдске мушке гимназије.

V. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете СНБр. 6801 од 16 овог мес. с молбом г. Д-р Влад. С. Станојевића, лекара, да се његова *Хигијена за средње и стручне школе* одобри као уџбеник.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Д-р Иван Ђаја, проф. Универзитета и Д-р Лаза Ненадовић лекар, а писац да положи 500 динара за хонорар.

VI. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете ПБр. 1622 од 19. овог мес. с новим, према примедбама Саветским, израђеним напртом Уредбе за Велику школу Примењених Уметности. (в. 1214 записник, под V).

Савет одлучује, да се и овај напрт упути на оцену и мишљење г. Бранку Таназевићу.

VII. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете УБр. 959 од 7. ов. мес., којим доставља на мишљење напрт Уредбе о државним конзерваториумима у Београду, Загребу и Љубљани.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Мирко Поповић и Јосиф Маринковић.

VIII. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете ОНБр. 14662 од 15. пр. мес. с напртом Уредбе о полагању професорских испита за кандидате православних богословија, који је израдио Министарство Вера.

Савет одлучује, да се напрт упути на преглед и оцену г. Д-р Чед. Митровићу.

IX. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете ПБр. 1628 од 19. ов. мес., с молбом г. Воке Јовановића, вајара, коју је поднео Министарском Савету за откуп његових радова.

Савет одлучује, да се за мишљење умоле г. г. Бранко Таназевић и Симеон Роксандић.

X. Чита се мишљење Уметничкг Одељења о сликама А. Чакловића (в. 1224 записник под VIII), које гласи: „По уметничкој вредности, понуђене слике стоје на истој висини на којој и слике ове врсте од Паје Јовановића. Из истих разлога и по истом мерилу, оне се могу препоручити као украс у школама, Министарствима и другим државним установама“.

Савет усваја ово мишљење.

XI. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете СНБр. 6580 од 11. ов. мес., с молбом г. Јеленка Петровића, шефа Статист. Одсека Генер. Двр. Царина, да се његова расправа *Печалбари, нарочито из околине Пироша* откупи за ученике и књижице основних и средњих школа у печалбарским крајевима.

Савет је мишљења, да би молиоца требало упутити да се обрати Министарству Социјалне Политике за откуп ове књиге, јар излази из круга књига које откупљује Министарство Просвете.

XII. Продужује се расправа о начелима за израду новог закона о средњим школама.

Г. Миливоје Симић чита прву стилизацију чл. 1. новог закона о значају, задатку и циљу средње школе.

Савет усваја с тим, да се дефинитивна редакција изврши кад буде готов цео напрт.

Отвара се дискусија о подели средње школе на течајеве: да ли треба нижи течај да се заврши с трећим или четвртим разредом.

Савет (већином гласова, 5 : 3, један се уздржао од гласања) одлучује, да нижи течај има да траје четири године.

У вези с тим, а на предлог г. Јеремије Живановића, Савет одлучује да у нови закон треба унети одредбу: да може бити само две врсте средњих школа — четвороразредних и осморазредних.

Овим је састанак завршен.

— 1229 РЕДОВНИ САСТАНАК 25 МАЈА 1921 ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. Лазар Кнежевић, чланови: г. г. Д-р Никола Вулић, Д-р Александар Белић, Владимир Радојевић, Д-р Лаза Ненадовић, Јеремија Живановић, Љуб. М. Протић, Павле Стевановић, Мирко Поповић.

Присуствује и г. Миливоје Симић, као члан комисије за израду новог закона о средњим школама.

Секретар, Славко Миловановић.

I. Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете ОНБр. 21639 од 17. ов. мес., с молбама наставника Учитељских школа у Словеначкој, Хрватској, Босни, Херцеговини и Далмацији, да им се регулишу положаји и плате према закону о средњим школама који важи у Србији.

Савет одлучује, да се ове молбе унуте на оцену и реферат раније одређеној комисији, у којој су г. г. Миливоје Симић, Мирко Поповић и Јован Живојиновић.

III. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете СНБр. 7460 од 25. ов. мес., с молбом г. Николе Ранојевића, професора II мушке гимназије у Београду, да се изврши преглед измене и допуне за пово — четврто државно издање његовог уџбеника. *Основи из јесеташтвенице за ниже разреде средњих школа, I део: Зоологија.*

Савет одлучује, да се преглед повери г. г. Д-р Данилу Катићу и Душану Стојићеву.

IV. Наставља се расправа о начелима за израду новог закона о средњим школама.

Прелази се на решавање о заједничкој основици за све средње школе и од којег разреда треба почети биџуркацију.

После дуже расправе, Савет приступа гласању и већином гласова 6 : 2, одлучује: да прва четири разреда буду заједничка за све средње школе, а да се биџурковање почне вршити од петог разреда.

Овим је састанак завршен.

— 1230 РЕДОВНИ САСТАНАК 26 МАЈА 1921 ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. Лазар Кнежевић, чланови: г. г. Д-р Никола Вулић, Д-р Александар Белић, Владимир Радојевић, Д-р Лаза Ненадовић, Јеремија Живановић Љуб. М. Протић, Павле Стевановић, Мирко Поповић и Недељко Дивац.

Присуствује и г. Миливоје Симић, као члан комисије за израду новог закона о средњим школама.

Секретар, Славко Миловановић.

I. Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II. Наставља се расправа о начелима за израду новог закона о средњим школама.

Прелази се на питање, да ли и који страни језици треба да се уче у нижем течају, и од којег разреда.

Савет, већином гласова (9 : 2), решава, да се од 1. разреда гимназије има учити обавезно један страни, модеран језик; тај језик може бити један од ових: француски, немачки, енглески.

Што се тиче наставе науке о вери, Савет решава: да се у нижем течају имају предавати само основи вере и морала.

Овим је састанак завршен.

— 1231 РЕДОВНИ САСТАНАК 27 МАЈА 1921 ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. Лазар Кнежевић, чланови: г. г. Д-р Никола Вулић, Д-р Александар Белић, Владимир Радојевић, Д-р Лаза Ненадовић, Јеремија Живановић, Љуб. М. Протић, Мирко Поповић, Д-р Недељко Кошанин, Лепосава Бошковићева и Недељко Дивац.

Присуствује и г. Миливоје Симић, као члан комисије за израду новог закона о средњим школама.

Секретар, Славко Миловановић.

I. Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II. Наставља се расправа о начелима за нови закон о средњим школама.

На реду је питање о настави хигијене у нижем течају.

Савет решава:

а) да средња школа мора одговарати и према просторијама и према начину рада хигијенским захтевима, а школски се лекар мора о томе бринути, и он је одговоран за хигијенске прилике у школи;

б) хигијенске поуке, по програму нарочито удешеном, предавање се засебно за нижи, а засебно за виши течај; сем редовних хигијенских предавања могу се држати, када нарочито потребе затраже, и нарочита предавања.

За овим се расправља питање о настави опште историје. Савет решава, да општа историја уђе у програм нижег течаја.

Прелази се на бифуркацију, у вишем течају. Савет решава: У вишем течају, средња школа дели се на три одсека (типа):

а) класичну гимназију — обавезно учење латинског језика, у већем обиму, од 5. разреда, а грчки језик факултативно;

б) реалку — обавезно учење другог модерног језика, од 5. разреда (већином гласова, 7:4).

в) реалну гимназију — обавезно учење латинског језика од 5. разреда, у мањем обиму и обавезно учење другог модерног језика, по избору (француски, немачки, енглески, руски, италијански).

Овим је састанак завршен.

— 1232 РЕДОВНИ САСТАНАК 28 МАЈА 1921 ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. Лазар Кнежевић, чланови: г. г. Д-р Никола Вулић, Д-р Александар Белић, Владимир Радојевић, Д-р Лаза Ненадовић, Јеремија Живановић, Љуб. М. Протић, Мирко Поповић, Д-р Недељко Кошанин и Лепосава Бошковићева.

Присуствује и г. Миливоје Симић, као члан комисије за израду закона о средњим школама.

Секретар, Славко Миловановић.

I. Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II. Продужује се расправа о начелима за израду новог закона о средњим школама.

На реду је питање о настави веронауке у вишем течају. Савет решава: у вишем течају учиће се историја религије, колико је потребно, уз општу историју.

Питање о коедукацији Савет решава: где нема одвојених женских средњих школа допушта се заједничко школовање мушке и женске деце.

Питање о школарини решено је у Уставотворној Скупштини (школовање у средњој школи је бесплатно); али такса и награда за полагање приватних испита остаће и даље.

Код питања о течајним испитима (нижи после четвртог, виши после осмог разреда) и предлога: да се виши течајни испит полаже само у Универзитетским местима, Савет решава, да се тај испит има полагати као и до сада, т. ј. у свима местима где има потпуна средња школа (већином гласова, 8:1).

У средњој школи постоје ови наставници за научне предмете: *директори, професори и супленти*. Предметних учитеља (по садашњем закону) не може више бити у средњој школи (већином гласова 9:1).

Што се тиче наставника за уметности и вештине, Савет решава:

Постоје две категорије ових наставника: I *наставници за уметности* (цртање и музику), који морају имати уметничку академију или конзерваторијум, с педагошким испитом у тим школама. Професора за уметност не може бити у средњој школи (већином гласова, 5:5, решно глас председника); II *учиштели за вештине* (гимнастику), за које Министарство Просвете има да оснује нарочиту школу, а у њу ће се примати кандидати с претходном спремом, која одговара пуној средњој или стручној школи.

Овим је састанак завршен.

— 1233 РЕДОВНИ САСТАНАК 30 МАЈА 1921 ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. Лазар Кнежевић, чланови: г. г. Д-р Никола Вулић, Д-р Александар Белић, Д-р Владимир Ђоровић, Владимир Радојевић, Д-р Лаза Ненадовић, Јеремија Живановић, Љуб. М. Протић, Павле Стевановић, Мирко Поповић, Д-р Недељко Кошанин и Лепосава Бошковићева.

Присуствује и г. Миливоје Симић, као члан комисије за израду закона о средњим школама.

Секретар, Славко Миловановић.

I. Прочитан је и примљен, с мањим изменама, записник претходног састанка.

II. Продужује се расправа о новом закону за средње школе.

На реду је питање о настави и наставницима женскога рада, Савет решава (већином гласова, 7:5):

Женски рад мора представљати потпун курс, са одређеним програмом према разредима којим ће се обухватити главне гране женског рада. Оне ће одговарати практичним потребама и захтевима развијања укуса и радљивости код ученица.

За наставнице женског рада створиће се нарочите школе у које ће се примати само оне ученице које имају или цео гимназијски курс, или школу која гимназији одговара. Прописи о овој школи даће се нарочитом Уредбом.

Прелази се на одредбе о професорском испиту. Савет решава: На професорском испиту неће се полагати усмени стручни испит, пошто ће се он полагати на дипломском испиту.

На општем испиту сваки кандидат треба да покаже да је потпуно писмен и да добро познаје наш књижевни језик, а тако исто и главне моменте народне књижевности и народне историје (решено већином гласова 9:1).

Овим је састанак завршен.

— 1234 РЕДОВНИ САСТАНАК 31 МАЈА 1921 ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. Лазар Кнежевић, чланови: Д-р Никола Вулић, Д-р Александар Белић, Д-р Владимир Ђоровић, Владимир Радојевић, Д-р Лаза Ненадовић, Јеремија Живановић, Љуб. М. Протић, Павле Стевановић, Мирко Поповић, Д-р Недељко Кошанин, Лепосава Бошковићева и Недељко Дивац.

Присуствује и г. Миливоје Симић, као члан комисије за израду новог закона о средњим школама.

Секретар, Славко Миловановић.

I. Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II. Прелази се на расправу о новом закону за средње школе.

Продужује се дискусија о професорском испиту. Савет решава: кандидат подноси а) домаћи писмени рад из главног предмета своје струке (кандидати с докторским испитом не подносе); б) полаже општи испит, као што је решено на претходном састанку сем тога испит из једног страног модерног језика, из опште педагогије и методике своје струке, из познавања школске администрације и главних школских прописа, в) држи два практична предавања и брани их.

Што се тиче постављања директора потпуних и непотпуних средњих школа, размештаја наставника, њихових плата, година службе за пуну пензију, награда за службу у тежим местима и услове под којима наставници губе службу — Савет у свему усваја комисијски предлог. Овим је састанак завршен.

— 1235 РЕДОВНИ САСТАНАК 1 ЈУНА 1921 ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. Лазар Кнежевић, чланови: г. г. Д-р Никола Вулић, Д-р Влад. Ђоровић, Влад. Радојевић, Д-р Лаза Ненадовић, Јеремија Живановић, Љуб. М. Протић, Мирко Поповић, Д-р Нед. Кошанин, Милан Карић и Лепосава Бошковићева.

Присуствује и г. Миливоје Симић, као члан комисије за израду новог закона о средњим школама.

I. Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете ПБр. 1772 од 27. овог мес. да је поставио нове ванредне чланове Главног Просветног Савета: г. г. Драгомира Обрадовића и Николу Ракића, обласне инспекторе; Д-р Недељка Кошанина, Бранка Таназевића и Д-р Веселина Чајкановића, професоре Универзитета; Мирка Поповића, директора II београдске мушке гимназије; Д-р Светолика Стевановића, директора I београдске мушке гимназије; Теодосија Бошковића, директора I крагујевачке гимназије; Матеју Станојловића, директора Вел. Бечкеречке гимназије; Милана Карића, инспектора Министарства Просвете; Д-р Душана Рајичића, професора В. Педаг. школе; Д-р Данила Катића и Радивоја Илића, професора III мушке београдске гимназије; Симу Цветковића, професора IV мушке гимназије; Лепосаву Бошковићеву, професора I женске и Косару Цветковићеву, професора II женске гимназије; Милутина Станковића, Димитрија Соколовића, Сваку Радичевићеву и Даринку Гавриловићеву, учитеље из Београда.

Савет прима знању.

III. Прочитана је молба г. Аћима Анђелковића, професора из Београда, по чл. 72 Закона о средњим школама.

Савет је мишљења, да молилац може и даље остати у служби.

IV. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете СНБр. 5675 од 20 пр. мес., с молбом г. Милана Шевића професора, који подноси превод *Аришмешике* и *Геометрије* Д-р Хочеваара, рукопис једног свога пријатеља, који не тражи никакве материјалне користи од овог рада, а жели да му име остане непознато; награду ће уступити на добротворне циљеве, ако се књиге приме као уџбеник државног издања.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Драгомир Обрадовић, Свет. Максимовић и Радослав Лазаревић, пошто преводилац положи 600 динара за хонорар референтима.

V. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете СНБр. 7002 од 18. пр. мес., с молбом г. Борђа П. Рокнића, професора, да се његова *Аришмешика* за више разреде средњих школа одобри као уџбеник.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Драгомир Обрадовић, Свет. Максимовић и Радослав Лазаревић, а писац да положи 600 динара за хонорар референтима.

VI. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете ПБр. 1248 од 9. пр. мес., с молбом г. Милоша Милошевића, професора, да се његово дело *Коншрасити у свешу* изда грошком фонда Ал. Николића-Беље.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоли г. Д-р Бранислав Петронијевић, пошто писац положи 500 динара за хонорар.

VII. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете ПБр. 1329 од 16. пр. мес. с представком Земаљске Владе за Босну и Херцеговину, да се *Преглед повијести Јужних Словена*, од Д-р Милана Прелога и *Прегледна карша Краљевине Срба, Хрватска и Словенаца*, од Д-р М. Мандића, одобре као уџбеници за средње школе.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену *Повијести* умоле г. г. Д-р Влад. Ђоровић, Владимир Радојевић и Павле Стевановић, а за *Каршу* г. г. Т. Радивојевић Влад. Маринковић и Бор. Милојевић.

Писац или Земаљска Влада да положи на име хонорара: за Повјести 600 динара, за Карту 300 динара.

VIII. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете СНБр. 6282 од 4. пр. мес. с представком просветног повереништва у Љубљани, да се *Slovenska slovnica za srednje škole* (издање 1921 год.) Д-р А. Брезника, одобри као уџбеник.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Д-р Фран Илешић, Франц Рамовш и Урош Џоњић, а писац или повереништво да положи 300 динара за хонорар референтима.

IX. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете СНБр. 7234 од 22. пр. мес., с преставком просветног повереништва у Љубљани, да се *Čitanka za višje razrede srednjih in njih srodnih šol*, Д-р Ивана Графенауера, одобри као уџбеник.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Д-р Фран Илешић, Франц Рамовш и Урош Џоњић, а писац или повереништво да положи 450 динара за хонорар референтима.

X. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете СНБр. 5657 од 19. пр. мес., с молбом г. Дамњана Вожића, професора Лозничке гимназије, да се поново изврши преглед његове *Лашинске Читанке*, коју је раније понудио за уџбеник.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Д-р Никола Вулић, Д-р Веселин Чајкановић и Илија Лалевић, а писац да положи 600 динара за хонорар референтима.

XI. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете СНБр. 7054 од 19. пр. мес., с молбом г. Андрије Јовића, директора трговачке школе у Новом Саду, да се његова књига *Њиговодство и Биланције*, одобри као уџбеник за више трговачке школе.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Јосиф Предић, Бран. Тодоровић и Никола Петровић, професори Трговачке Академје, а писац да положи 600 динара за хонорар референтима.

XII. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете ОНБр. 20060 од 14. пр. мес., с молбом г. Д-р Добр. Гер. Поновића, начелника Министарства Народног Здравља, да се његова књига *Хигијенски Живош* откупи и препоручи за школске књижнице и просветне установе.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Д-р Иван Ђаја и Д-р Лаза Ненадовић, а писац да положи 400 динара за хонорар референтима.

XIII. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете СНБр. 6780 од 14. пр. мес., с представком Управе Државне Штампарије у Београду, која тражи одобрење, да према молби професора г. Луке Зрнића прештампва као државно издање његове уџбенике *Историју средњег века* и *Историју новог века*, пошто су обе књиге прошле године одштампане у приватном пишчевом издању.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену обе књиге умоле г. г. Д-р Јован Радовић, Д-р Драгомир Анастасијевић и Д-р Душан Пантелић, пошто писац положи 900 динара за хонорар референтима.

XIV. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете ОНБр. 23165 од 30. пр. мес., с молбом г-ђе Драге Мандићке учитељице основне школе у Штину, да се стави у пензију, због болести.

Савет је мишљења, да молитељицу треба пензионисати.

XV. Прелази се на расправу о начелима за израду новог закона о средњим школама. Питање о правилима и дужностима школског лекара усваја се у свему по комисијском предлогу, а тако исто и питање о приватним средњим школама.

На предлог г. Мирка Поповића, Савет решава: У школама са већим бројем ученика, Министар Просвете може одредити као помоћника директору једног професора, који ће бити ослобођен часова.

Пошто је овим завршена начелна расправа, Савет одлучује, да се комисији за израду законског нацрта стави у дужност, да тај посао што пре заврше.

Овим је састанак закључен.

— 1236 РЕДОВНИ САСТАНАК 14 ЈУНА 1921 ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. Д-р Богдан Гавриловић, председник г. Лазар Клежевић, чланови: г. г. Д-р Чед. Митровић, Д-р Александар Велић, Владимир Радојевић, Д-р Лаза Пенадовић, Љуб. М. Протић, Павле Стевановић, Мирко Поповић, Бранко Таназевић, Лепосава Бошковићева, Димитрије Соколовић и Милутин Станковић.

Секретар, Славко Миловановић.

I. Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II. Г. Лазар Клежевић усмено реферирше о молбама кандидата за наставничка места у средњој школи.

Саслушавши, Савет је Мишљења: да имају квалификација: за суплента: Димитрије К. Димитријевић; за супленте под уговором; Петар Шкурин, Сергеј Назоров, Александар Алексопуло, Василије Анконов, Никола Баранов, Александар Доњиков, Вранислав Погољин, Леонтиј Мозаљевски (за тргов. школе), Михаил Подољски (за тргов. школе), Федор Рајевски, (за тргов. школе), Петар Митропан, Петар Расторгујев, Никола Соколов (за веронауку), Борис Вељиков, (за тргов. школе), Федор Волошин, Владимир Носачевски, Сергеј Маљецов, Борис Тизенхаузен, Владимир Кисељев и Борис Сељивановски (за веронауку); за привремене предметне учитеље: Серафима Мадатова, Борис Војниловић, Владимир Аљбицки, Милутин Павловић и Јаценко Берзаковски; за привремене учитеље вештина: Владимир Ерохин (за гимнастику ако има 4 раз. средње школе), Евгеније Тимонов и Константин Матвејев, (за цртање, ако имају 4 разреда средње школе), Иван Доминис, Ана Христифорова (за музику, ако имају 4 раз. средње школе), Радулка Стефановићева (за женски рад), Татјана Каљченко (за цртање) и Вјечеслав Гоњев (за гимнастику);

за хонорарне наставнике: Анатолиј Бортновски, Борис Лявтинов, Валеријан Ремер, Александра Коменскаја, Викторија Пузанова, Михаил Пуришкијевић, Марија Понсет, Иван Извеков, Викентије Иванов, Лидија Апрејева, (за енглески језик), Марија Јелачић, Вогумил Шимек, Никола Савченко, Маргарита Хитрова, Александар Таракапов, Мило Јовановић (за веронауку), Еродита Судравска, Иван Дики, Јосиф Середа и Александра Погожева;

да немају квалификације: Петар Димитријев, Федот Хмел, Алонс Соколовски, Станица Гудовићева, Надежда Павловић (да остане наставница грађанске школе), Игњатије Мајдељ-Марија Гонеукаја, Димитрије Нељубов, Александар Бутаков, Вера Нагајева, Иларијон Павловски, Михаил Болшесољски, Маргарита Шајбер, Ана Шчеловитова, Николај Шуба, Виктор Лобановски, Вера Лучова, Варвара Жаковски, Владимир Дужњевски и Вађин Данилов;

да поднесу тачне податке и поуздане доказе о својим квалификацијама: Петар Баковић, Иван Татаркин, Ахмед Цвџет, Александар Ашиков, Татјана Дјаконова, Душан Недељковић, и Андреј Павлов; да се молба Вександре Саљникова и Василија Надјожног упуте Министарству Војном и Морнарице, молба Самуела Весела Министарству Вера, а молба Велимира Стефановића и Д-р Јураја Мађерца сталној комисији за полагање професорског испита;

да се Јовану Тантошу, учитељу цртања, не може дати назив професора;

да Д-р Душану Поповићу, супленту, треба регулисати положај по закону, ако има квалификације које у молби наводи;

да се на Димитрија Поновића не може применити чл. 20 Уредбе од 14-II-1920 год. јер се односи само на наставнике средњих школа;

да се професор Никола Зета може користити одредбом чл. 77 закона о средњим школама;

да Данијел Батор има права само на назив, а не и на плату професора;

да молбу Д-р Саве Вугорке, треба вратити на мишљење директору; и да се Сава Јакић, професор у пензији не може реактивирати, јер нема квалификација по закону који сада важи.

Савет одлучује, да се кандидати Руси могу примати у службу само кад докажу, да владају српским језиком.

III. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете ОНВр. 23209 од 27. пр. мес., с телеграфском молбом покрајинске владе за Далмацију, да у основним школама у којима се

читање почиње латиницом употреби уџбенике штампане у Загребу, а за школе са ћирилицом уџбенике из Сарајева.

Савет је мишљења, да се за школу, где читање почиње латиницом, набаве књиге из Загреба, а за оне с ћирилицом набавити уџбенике из Београда.

IV. Председник саопштава, да је од Министарства Вера прибављено мишљење о програму и плану католичке веронауке за основне школе у Војводини (в. 1203 записник под V) Саслушавши, Савет одлучује, да овај програм може остати у важности за основне школе у Војводини, док не буде прописан нови програм за све школе у Краљевини.

V. Г. Љуб. М. Протић, у споразуму с г. Мих. Станојевићем реферирше о наставном програму за учење српског језика у словеначким основним школама.

Усвајајући реферат, Савет је мишљења: да се овај програм може одобрити, али из њега треба изоставити ствари, које за децу из основне школе нису неопходне (дијалекти) и које би сметали лакшем схватању и савлађивању српског језика.

Овим је састанак завршен.

СРЕДЊА НАСТАВА

У ИМЕ

ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА

АЛЕКСАНДРА

По милости Божијој и вољи народној

• КРАЉА СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

а на основи овлашћења (чл. 59 Устава)

МИНИСТАРСКИ САВЕТ

КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог Заступника Министра Просвете, Министра Унутрашњих Дела, од 18 октобра ове године, поставља:

у 1 мушкој гимназији у Београду:

за професора с годишњом платом од 6000 динара, протојереја Добросава Ковачевића, ректова Богословије Св. Саве, по престанку.

у реалци у Вршцу:

за професора по чл. 1 и 4 Уредбе о регулисању положаја наставницима средњих школа ратом ометеним у полагању државног испита (допуне из 1921 год.) са годишњом платом од 3600 динара, Светозара Шушњара, суплента исте школе.

у гимназији у Колашину:

за професора по чл. 1 и 4 исте Уредбе, са годишњом платом од 3600 динара, Мирка Меденицу, суплента исте школе.

у гимназији у Панчеву:

за професора по чл. 1 и 4 исте Уредбе, с годишњом платом од 3000 динара, Лазара Шуваковића, суплента исте школе.

у гимназији у Бевђелији:

за учитеља вештина, Јелицу Цветковићку, учитеља вештина гимназије у Велесу, по молби.

у гимназији у Ужицу:

за професора, Анку Ракетићку, професора гимназије у Крушевцу, по молби.

у гимназији у Призрену:

за професора с годишњом платом од 5400 динара, Александра Прљинчевића, професора Богословско-Учитељске школе у Призрену, по потреби службе.

На предлог Заступника Министра Просвете, Министра Унутрашњих Дела, од 18 октобра ове године, решио је и решава:

да се, на основи § 69. закона о чиновницима грађанског реда, ставе у стање покоја с пенсијом, која им припада према годинама службе: Драгутин Дероко, професор IV београдске гимназије и Љубица Радовановићка, професор III београдске женске гимназије.

да се, Радовану Калуђерчићу, супленту Више Трговачке Школе у Новом Саду; Константину Перићу, супленту гимназије у Ваљевоу, и Константину Деди, професору гимназије у Куманову, уваже оставке, које су поднели на државну службу.

Заступа Председника Министарског Савета
Министар Припреме за Уставотворну
Скупштину и Изједначење Закона,

М. Трифковић с. р.

Следују потписи свих Министара.

Заступник Министра Просвете
Министар Унутрашњих Дела,
Св. Прибићевић, с. р.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Господин Министар Просвете претписом својим поставио је:

у гимназији у Алексицу:

за привремену предметну учитељицу, Ружицу Миленковићеву, апсолв. студента филозофије, — СНБр. 9462 од 15-VII-1921 год.

у гимназији у Аранђеловцу:

за сталну хонорарну наставницу, Лидију Апрељеву, наставницу гимназије у Косовској Митровици, по молби, — СНБр. 18235 од 22-X-1921 год.

за хонорарног наставника од одржаног часа, Светолика Швабића, учитеља у Аранђеловцу, — СНБр. 17879 од 17-X-1921 год.

за сталног хонорарног наставника, Ивана Тамовича-Бакалова, студента технике, —

у II мушкој гимназији у Београду:

за привременог предметног учитеља, Тадију Ж. Пејовића, диплом. студента филозофије, — СНБр. 10092 од 20-X-1921 год.

у реалци у Београду:

за привременог учитеља вештина, Миодрага Петровића, академског сликара, — СНБр. 15662 од 20-X-1921 год.

у гимназији у Велесу:

за школског лекара, Д-р Александра Ташевића, санитарског поручника, — СНБр. 17790 од 21-X-1921 год.

у гимназији у Вел. Градишћу:

за школског лекара, Д-р Миодрага Марковића, општ. лекара — СНБр. 13672 од 7-IX-1921 год.

у гимназији у Гор. Милановцу:

за привременог предметног учитеља, Божицара Стојадиновића, апсолв. студента филозофије, — СНБр. 16283 од 28-IX-1921 год.

у гимназији у Гњилану:

за сталног хонорарног наставника, Николаја Шубу, наставника гимназије у Приштини, — СНБр. 17739 од 14-X-1921 год.

у гимназији у Јагодини:

за сталног хонорарног наставника, Алфреда Рехака, руског капелника, — СНБр. 2327 од 18-IX-1921 год.;

у гимназији у Књажевцу:

за привременог предметног учитеља, Николу Марковског, наставника руских гимназија, — СНБр. 16461 од 8-X-1921 год.;

у женској гимназији у Новом Саду:

за сталну хонорарну наставницу, Клавдију Роде, — СНБр. 12767.;

у гимназији у Новом Пазару:

за сталну хонорарну наставницу, Фанију Талевићеву, наставницу гимназије у Пријепољу, — СНБр. 16402 од 30-IX-1921 год.;

у гимназији у Охриду:

за сталну хонорарну наставницу, Александру Мабушенко, руску наставницу, — СНБр. 15540 од 23-IX-1921 год.;

у гимназији у Приштини:

за привременог предметног учитеља, Јеротија Гавриловића, привр. предм. учитеља Богословско-Учитељске школе, — СНБр. 17880 од 18-X-1921.;

за привременог предметног учитеља, Филипа Степановића, привременог предметног учитеља гимназије у Тетову, — СНБр. 16400.;

у гимназији у Пећи:

за школског лекара, Др. Семена Новицког, среског лекара у Пећи, — СНБр. 13534 од 7-IX-1921 год.;

за сталног хонорарног наставника, Оскара Вејнштајна, руског ђенералштабног пуковника, — СНБр. 10347 од 18-VIII-1921 год.;

у гимназији у Призрену:

за хонорарну наставницу, Марију Ф. Калмикову, руску наставницу, — СНБр. 14580 од 13-X-21 год.;

за школског лекара, Д-р Анатолија Румнајева, лекара у Призрену, СНБр. 14580 од 13-X-1921 год.;

за сталну хонорарну наставницу, Татјану Баконову, СНБр. 1312 од 19-IX-1921 год.;

у гимназији у Пирошу:

за сталног хонорарног наставника, Александра Тараконова, СНБр. 9334 од 22-X-21 год.;

у гимназији у Прокуљу:

за привремену предметну учитељницу, Љубицу Миленковићеву, апсолв. студента филозофије, — СНБр. 9463 од 15-VII-1921 год.;

у гимназији у Подгорици:

за привремену предметну учитељницу, Татјану Желиховску, привр. предм. учитељницу гимназије на Петињу, — СНБр. 16583 од 14-X-1921 год.;

у гимназији у Прилепу:

за сталног хонорарног наставника, Карла Генеберга, сврш. студента у Русији, — СНБр. 15149 од 16-IX 1921 год.;

у гимназији у Србобрану:

за хонорарног школског лекара, Д-р Радивоја Ковачића, лекара у Србобрану, — СНБр. 16566 од 11-X-1921 год.

у гимназији у Свилајцу:

за привременог предметног учитеља, Драгослава К. Стевановића, апсолв. студента филозофије, — СНБр. 17484 од 16-X-1921 год.;

у гимназији у Сенти:

за школског лекара, Д-р Миливоја Борђошког, лекара у Сенти, — СНБр. 16317 од 16-X-1921 год.;

за привременог предметног учитеља, Драгишу Р. Војиновића, привр. предметног учитеља гимназије у Охриду, — СНБр. 12512 од 16-IX-1921 год.;

у гимназији у Субошици:

за привремену учитељицу вештина, Даринку Љубојевићеву, бившу наставницу, — СНБр. 11712 од 28-IX-1921 год.;

у гимназији у Скопљу:

за привременог предметног учитеља, Драгољуба Давидовића, привр. предметног учитеља гимназије у Кавадару — по молби, — СНБр. 15825 од 8-X-1921 год.;

у гимназији у Ђуприји:

за сталну хонорарну наставницу, Савету Крстићеву, студента филозофије, — СНБр. 14687 од 12-IX-1921 год.

у гимназији у Чачку:

за сталног хонорарног наставника, Акифа Шеремета, студента философије, — СНБр. 16128 од 4-X-1921. год.;

у гимназији у Шапцу:

за привременог предметног учитеља, Ивана Долгорукова, привременог предметног учитеља учитељске школе у Алексинцу, — СНБр. 14638.;

у гимназији у Панчеву:

за привременог предметног учитеља, Милоша Црњанског, привременог предм. учитеља гимназије у Крагујевцу, — СНБр. 18019 од 19-X-1921 год.;

у гимназији у Крушевцу:

за привременог учитеља вештина, Драгослава Васиљевића, привременог учитеља вештина гимназије у Приштини, и

за привремену учитељицу вештина (женског рада), Јулијану Васиљевић, привр. учитељицу женског рада гимназије у Приштини — обоје по молби, — СНБр. 18019 од 19-X-1921 г.

у гимназији у Велесу:

за привременог предметног учитеља, Милорада Јовановића, привременог предметног учитеља гимназије у Данил. Граду, — СНБр. 17359.;

у женској гимназији у Крагујевцу:

за привременог предметног учитеља, Михаила Стефановића, привременог предметног учитеља гимназије у Параћину, — СИБр. 17359 од 19-X-1921 год.

у гимназији у Пећи:

за сталног хонорарног наставника, Артура Битенбингера, руског пуковника, — СНБр. 8402 од 15-VI-1921. год.;

у гимназији у Улцињу:

за сталне хонорарне наставнике: Павла Љвова, руског пуковника, Пантелејмона Бугаја, руског пуковника, — СНБр. 8402 од 15-VI-1921 год.;

у гимназији у Беранама:

за сталног хонорарног наставника, Антона Прохоровића, руског ђенерала, — СНБр. 8402 од 15-VI-1921 год.

у гимназији у Плевљима:

за сталног хонорарног наставника, Владимира Пиковског, руског ђенерала, — СНБр. 8402 од 15-VI-1921. год.;

у гимназији у Даниловом-Граду:

за сталног хонорарног наставника, Бориса Гонтарева, руског ђенерала, — СНБр. 8402 од 15-VI-1921. год.;

у гимназији у Пријепољу:

за сталног хонорарног наставника, Анатолија Бортновског, руског ђенерала, — СНБр. 8402 од 15-VI-1921 год;

у гимназији у Косовској Мишровици:

за сталног хонорарног наставника, Андреју Арпехџерена, руског ђенерала, — СНБр. 8402 од 15-VI-1921 год;

у гимназији у Подгорици:

за привременог предметног учитеља, Михаила Делибашића, апсолв. студента философије, — СНБр. 17361 од 10-X 1921 год;

у гимназији у Алексинцу:

за привременог предметног учитеља, Миодрага Рајчића, апсолв. студента философије, — СНБр. 17361 од 10-X-1921 год;

у гимназији у Шапцу:

за привременог предметног учитеља, Максима Васиљевића, бившег наставника, — СНБр. 17361 од 10-X-1921 год;

у гимназији у Прокуљу:

за привремену учитељицу вештина, Алу Гофман, апсолв. ученицу виших женских курсева у Русији, — СНБр. 17361 од 10-X-1921 год;

у гимназији у Велесу:

за привременог предметног учитеља, Дејана Лучића, апсолв. студента философије, — СНБр. 17361 од 10-X-51 год;

у гимназији у Крушевцу:

за привременог предметног учитеља, Милана Цветковића, апсолв. студента философије, — СНБр. 17361 од 10-X-1921 год;

РАЗРЕШЕЊА:

Господин Министар Просвете претписом својим разрешно је од наставничке дужности: Жилијету Селесковић, помоћнику III мушке београдске гимназије, — СНБр. 12440 од 21-VIII-1921 год.

Николу Крошку, хонорарног наставника гимназије у Куприји, — СНБр. 12206 од 18-VIII-1911 год.

Сергија Синцова, сталног хонорарног наставника гимназије у Плевљима, — СНБр. 12374 од 21-VIII-1921 год.

Анатолија Бортновског, сталног хонорарног наставника гимназије у Пријепољу, — СНБр. 14344 од 10-IX-1921 год.

Евгенија Саловјева, привременог предметног учитеља гимназије у Јагодини, — СНБр. 16890 од 7-X-1921 год.

Фрању Славића, сталног хонорарног наставника Више Трговачке школе у Суботици, СНБр. 16397 од 30-IX-1921 год.

Александра Драгина, сталног хонорарног наставника гимназије у Сомбору, СНБр. 17994 од 21-X-1921 год.

Павла Богдановића, сталног хонорарног наставника гимназије у Приштини, СНБр. 17385 од 15-X-1921 год,

Стеву Милосављевића, привременог учитеља вештина III мушке гимназије у Београду, — СНБр, 16429 од 15-X-1921 год.

Љубу Неџеровић, привремену предметну учитељицу гимназије у Охриду, — СНБр. 16692 од 5-X-1921 год.

Д-р Прерада Прерадовића, привременог предметног учитеља Више Трговачке школе у Суботици, — СНБр. 16421 од 11-X-1921 год.

Бориса Литвингова, сталног хонорарног наставника гимназије у Струмици, — СНБр. 18029 од 22-X-1921 год.

Фрању Рихтера, сталног хонорарног наставника гимназије у Жомболи' — СНБр, 17882 од 21-X-1921 год.

ОСТАВКЕ

Господин Министар Просвете уважио је оставку на државну службу:

- Добривоју Кузмановићу, привременом предметном учитељу гимназије у Србобрану, — СНБр. 11070 од 29-VII-1921 год.
- Д-р Душану Радаковићу, школском лекару реалке у Лесковцу, — СНБр. 17396 од 13-X-1921 год.
- Владимиру Длукиевском, сталном хонорарном наставнику гимназије у Прокупљу, — СНБр. 16219 од 29-IX-1921 год.
- Босиљки Борисављевићки, привременој учитељици вештина I женске гимназије у Београду, — СНБр. 15654 од 8-X-1921 год.
- Милицы Т. Грујић, сталној хонорарној наставници реалке у Лесковцу, — СНБр. 15771 од 6-X-1921 год.
- Станиславу Воларићу, наставнику гимназије у Битољу, — СНБр. 14419 од 10-IX-21.
- Николи Черње, хонорарном наставнику гимназије у Приштини, — СНБр. 13977 од 8-IX-1921 год.
- Д-р Јурју Заниновићу, школском лекару гимназије у Прилепу, — СНБр. 13739 од 10-IX-1921 год.
- Ђорђу Петровићу, хонорарном наставнику гимназије у Кавадару, — СНБр. 13636 од 7-IX-1921 год.
- Д-р Ристи Шаин-Милетићу, школском лекару гимназије у Вел. Градишту, — СНБр. 13674 од 7-IX-1921 год.
- Милицы Ст. Лапчевићевој, привременој предметној учитељици гимназије у Кавадару, — СНБр. 12306 од 23-VIII-1921 год.
- Станиславу Ивашкијевићу, сталном хонорарном наставнику гимназије у Прокупљу, — СНБр. 12987 од 28-VIII-1921 год.

УПРАЖЊЕНА МЕСТА

Господин Министар Просвете упразнио је место:

- Марији Ђаченко, привременој предметној учитељици гимназије у Прокупљу, — СНБр. 16711 од 4-X-1921 год.
- Милицы Штихи, предметном учитељу гимназије у Прилепу, — СНБр. 17384 од 18-X-1921 године.

ОСНОВНА НАСТАВА

у ИМЕ

ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА

АЛЕКСАНДРА

По милости Божјој и вољи народној
КРАЉА СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА
а на основи овлашћења (чл. 59 Устава)

МИНИСТАРСКИ САВЕТ

КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог Заступника Министра Просвете, Министра Унутрашњих Дела, од 18 октобра ове године, поставља:

у женској Учишљској Школи у Крагујевцу:

за управитеља I класе, Лазара Триповића, директора гимназије у Штипу и за професора, Витора Јелесијевића, проф. зајечарске гимназије, обојицу по службеној потреби.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

у женској Учишелој Школи у Новом Саду:

за професора, Др Марка Малетина, професора новосадске мушке гимназије, по службеној потреби;

за професора под уговором Ивана Ив. Сергијевића, професора нишке гимназије по молби.

У женској Учишелој Школи у Сомбору:

за професора Др Бранислава Крстића, професора зајечарске гимназије, по службеној потреби.

У мушкој Учишелој Школи у Сомбору:

за учитеља вештина, Туну Освалда, учитеља вештина панчевачке гимназије, по службеној потреби.

У Учишелој Школи у Скопљу:

за учитеља вештина Стевана Шијачког, учитеља вештина велешке гимназије, по службеној потреби.

У Учишелој Школи у Даниловом Граду:

за сунлента Драгољуба Бранковића, сунлента свилајначке гимназије, по службеној потреби.

Заступа Председника Министарског Савета
Министар Припреме за Уставотворну Скупштину
и Изједначене Закона,

М. Трифковић, с. р.

Следују потписи свих Министра.

Заступник Министра Просвете
Министар Унутрашњих Дела,
Св. Прибићевић, с. р.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ
ПОСТАВЉЕЊА

Господин Министар Просвете претписом својим поставио је за учитеље:

Б А Н А Т

вршачки срез

у Ватину: Јураја Матушића из Зајаче среза јадранског, округа подринског.

у Влајковцу: Димитрија Вујачића из Велимља округ никшићски.

у Јабуци: Ранка Дилића из Јабуре — Банат.

у Павлину: Јована Слеччевића, Христину Поповић Манојловићку из Павлина — Банат,
Анђелију Поповић из Уљме. и

у Малом Жаму: Теодора Козака из М. Жама.

Одлуком Господина Министра премештени су ови учитељи и учитељице народних школа:

Милева М. Васиљевићева из Цариброда окр. пиротски у Пирот окр. пиротски ОНБр. 44687 10 окт. 1921 г. по молби;

Драгиша Вујадиновић из Сопота окр. кумановски у Шавник окр. никшићски ОНБр. 43467 5 октобра 1921 г. по молби;

Душан Поповић из Орланаца окр. битољски у Лисичине окр. битољски ОНБр. 44183 7 окт. 1921 г. по молби;

Зарија Брајовић из Гостиља окр. подгорички у Данилов Град окр. подгорички ОНБр. 40586 5 окт. 1921 г. по молби;

WWW.UNILIB.RS

- Даница Николићева из Митровице окр. звечански у Нови Сад с тим да ради у Дечјем Дому ОНБр. 44467 7 окт. 1921 г. по молби;
- Аиџа Тузегџић из Зајаче окр. подрински у Бадовинце окр. подрински ОНБр. 43682 29 септ. 1921 г. по молби;
- Иван Анђелковић из Брежана окр. охридски у Велмај окр. охридски ОНБр. 43296 6 окт. 1921 г. по молби;
- Руџица М. Петровићка из Чукарице окр. београдски у Београд окр. београдски ОНБр. 43577 5 окт. 1921 г. по молби;
- Драгослав Веселиновић из Грацца окр. чачански у Медвеђу окр. крушевачки ОНБр. 45146 11 окт. 1921 г. по молби;
- Ирина Толнаји-Рац забавиља из Ст. Бечеја окр. Бачка у Тополу окр. Бачка ОНБр. 32262 9 окт. 1921 г. по потреби;
- Видосава Циврићева из Горачића окр. чачански у Тијање окр. чачански ОНБр. 45888 12 окт. 1921 г. по молби;
- Петар Р. Лојаница из Марковице окр. чачански у Тијање окр. чачански ОНБр. 45884 12 окт. 1921 г. по молби;
- Вождар Радовановић из Битренице округ моравски у Рџанду округ моравски ОНБр. 45261 10 окт. 1921 г. по молби;
- Јосип Фишер из Брњевара окр. барањски у Верешмаргу окр. барањски ОНБр. 45296 12 окт. 1921 г. по потреби;
- Дамњанка Трифуновић из Стругова окр. битољски у Битољ окр. битољски ОНБ. 45123. 8 окт. 1921 г. по потреби;
- Наталија Божићева из Лучана окр. чачански у Каменицу окр. ужички ОНБр. 46019 13 окт. 1921 г. по молби;
- Анђелија Милићевић из Каоне окр. пожаревачки у Нересници окр. пожаревачки ОНБр. 46036 12 окт. 1921 г. по молби;
- Чедомир Милићевић из Каоне окр. пожаревачки у Нересници окр. пожаревачки ОНБр. 46040 12 окт. 1921 г. по молби;
- Милицав М. Пендић из Тијања окр. чачански у Марковицу окр. чачански ОНБр. 45887 12 окт. 1921 г. по молби;
- Вељко Пауновић из Срп. Арадца окр. торонталски у Вел. Бечкерек окр. Банат ОНБр. 44267 12 окт. 1921 г. по молби;
- Марија Циканова из Мелнице окр. пожаревачки у Добрње окр. пожаревачки ОНБр. 45885 12 окт. 1921 г. по потреби;
- Марија Јаковчевић из Суботице на сал. шк. „Стара Бакова“ у Суботицу не срп. одељење Бачка ОНБр. 45154 12 окт. 1921 г. по молби;
- Гаврило Ј. Станишић из Делиблата окр. тамшски у Мраморак окр. тамшски ОНБр. 44685 12 окт. 1921 г. по молби;
- Матија Ишпаковић из сал. шк. Таванкута окр. бачка у Суботицу окр. бачка ОНБр. 45157 12 окт. 1921 г. по молби;
- Јелица Пегиновићка из Вел. Извора окр. тимочки у Вел. Градиште окр. пожаревачки ОНБр. 45287 10 окт. 1921 г. по молби;
- Сретен Смиљанић из Годечева окр. ужички у Лапње Село окр. косовски ОНБр. 42841 3 окт. 1921 г. по молби;
- Милорад Пешић из Реџана окр. кумановски у Д. Катун окр. моравски ОНБ. 43084 30 септ. 1921 г. по молби;
- Даница Николићева из Бегиншта окр. тиквешки у Митровицу окр. звечански ОНБр. 43687 29 септ. 1921 г. по молби;
- Владимир Т. Стојановић из Доњег Коњувца окр. врањски у Војник окр. врањски ОНБр. 44346 7 окт. 1921 г. по молби;
- Добросав Станковић из Војника окр. врањски у Доње Коњувце окр. врањски ОНБр. 44346 7 окт. 1921 г. по молби;

- WWW.UNILIB.RS
- УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА
- Јелена Ратарца из Башина окр. смедеревски у Нови Сад окр. бачка ОНБр. 44816
10 окт. 1921 г. по молби;
- Ђорђе Ачпаловић из Тулара окр. врањски у Рупље окр. врањски ОНБр. 44894 5 окт.
1921 г. по потреби;
- Катарина Милојковићева из Главинаца окр. моравски у Мијатовац окр. моравски ОНБр.
45225 10 окт. 1921 г. по молби;
- Милица Славковићева из Белице окр. моравски у Драгоцвет окр. моравски ОНБр.
45170 6 окт. 1921 г. по молби;
- Софија Димитријевић — Замуровић забавиља из Кумана окр. торонталски у Врањево
окр. торонталски ОНБр. 44978 6 окт. 1921 г. по молби;
- Милан Марјановић из Кишфалубе окр. барањски у Моноштор окр. барањски ОНБр.
44977 6 окт. 1921 г. по молби;
- Милош Марјановић из Београда окр. београдски у Министарство Просвете статистичко
одељење ОНБр. 43686 29 септ. 1921 г. по молби;
- Драгиња Грујичићева из Засавице окр. подрински у Доњу Бадању окр. подрински
ОНБр. 44310 11 окт. 1921 г. по потреби;
- Надежда Савићева из Риња окр. београдски у Велику Крелу окр. смедеревски ОНБр.
44375 8 окт. 1921 г. по молби;
- Љубица де Сарно рођ. Чакаревић из Умчара окр. београдски у Рипањ окр. београдски
ОНБр. 44815 10 окт. 1921 г. по молби;
- Младен Милошевић из Лесковца окр. тимочки у Вратарницу окр. тимочки ОНБр. 45166
8 окт. 1921 г. по молби;
- Софија Макарић забавиља из Дороње окр. бачка у Сенту окр. бачка ОНБр. 43438 11
окт. 1921 г. по молби;
- Јелисава Лишчевић из Моноштор-Сега окр. бачка у Суботицу окр. бачка ОНБр. 45158
12 окт. 1921 г. по молби;
- Вукедин Ђокић из Крушева окр. битољски у Вел. Хочу окр. призренски ОНБр. 43471
6 окт. 1921 г. по потреби;
- Стевка Пендљковићева из Мрчајеваца окр. руднички у Раково округ руднички ОНБр.
45801 10 окт. 1921 г. по молби;
- Лујза Зараји-Лудаша из Сал. шк. Томпа-Кеваго окр. Бачка у Суботицу округ Бачка,
ОНБр. 45151 12 окт. 1921. г. по молби;
- Стојан Урдаревић из Св. Никите окр. скопски у Кучевиште окр. скопски ОНБр. 45871
12 окт. 1921 г. по потреби;
- Јелена Стошићка из Новог Ацбеговца окр. смедеревски у Ст. Кањижу окр. Банат ОНБр
44960 12 окт. 1921 г. по молби;
- Бисенија Драгојловићева из Кијева окр. крагујевачки у Штип окр. брегалнички ОНБр.
46039 11 окт. 1921 г. по молби;
- Петар Козомарић из Вел. Извора окр. тимочки у Зајечар окр. тимочки ОНБр. 45894
12 окт. 1921 г. по молби;
- Будимир Ђурђевић из Јанковца окр. битољски у Ресан окр. битољски ОНБр. 46038
12 окт. 1921 г. по молби;
- Јулије Хангош из Каранча окр. барањски у Вардарац окр. барањски ОНБр. 45297 12
окт. 1921 г. по молби;
- Милан Никшић из Приштине окр. косовски у Урошевац окр. косовски ОНБр. 46034
12 окт. 1921 г. по молби;
- Геза Темуновић из Сонте окр. бачка у Суботицу окр. бачка ОНБр. 45159 12 окт. 1921
год. по молби;
- Јелка Васиљеска из Фехер-Цегмана окр. барањски у Моноштор окр. барањски ОНБр.
45201 9 окт. 1921 г. по потреби;

- Даница Мињићка из Поточца окр. моравски у Велес окр. скопски ОНБр. 45801 10 окт. 1921 г. по молби;
- Видосава Дивац из Стапара окр. ужички у Пилићу окр. ужички ОНБр. 45447 13 окт. 1921 г. по молби;
- Матија Агатић из Срп. Милетића окр. бачка у Вајску окр. бачка ОНБр. 45817 14 окт. 1921 г. по молбм;
- Лепосава Перићева из Трстенице окр. ваљевски у Ваљево окр. ваљевски ОНБр. 46033 12 окт. 1921 г. по молби;
- Будимир Д. Швабић из Овсишта окр. крагујевачки у Жабаре окр. крагујевачки ОНБр. 44684 12 окт. 1921 г. по молби;
- Стојан М. Ђорпашевић из Сонте окр. бачка у Штип окр. брегалнички ОНБр. 45803 10 окт. 1921 г. по молби;
- Милан Лазић из Бруснице окр. руднички у Крагујевац окр. крагујевчки ОНБр. 46031 12 окт. 1921 г. по молби;
- Косара Павловићева из Мајдева окр. крушевачки у Лужнице окр. крагујевачки ОНБр. 45171 8 окт. 1921 г. по молби;
- Владимир Хоризонтов из Брајића окр. руднички у Миоковце окр. руднички ОНБр. 45824 12 окт. 1921 г. по молби;
- Даница Љ. Радојчићка из Миоковаца окр. руднички у Гор. Горевницу окр. руднички ОНБр. 45824 12 окт. 1921 г. по молби;
- Олга Равасова из Горевнице окр. руднички у Брајиће окр. руднички ОНБр. 45824 12 окт. 1921 г. по молби;
- Милан Рашковић из Прибоја окр. пријеполски у Голеше окр. пријеполски ОНБр. 44893 5 окт. 1921 г. по потреби;
- Милош Момчиловић из Сакула окр. торонталски у Баваниште окр. торонталски ОНБр. 45298 9 окт. 1921 г. по молби;
- Лепосава Васовићка из Доње Сабанте окр. крагујевачки у Десимировац окр. крагујевачки ОНБр. 45609 13 окт. 1921 г. по молби;
- Даница Јевтићева из Поповца окр. моравски у Башини окр. смедеревски ОНБр. 46181 15 окт. 1921 г. по молби;
- Средоје Трифуновић из Фаркаждина окр. торонталски у Орловат окр. торонталски ОНБр. 44211 17 окт. 1921 по молби;
- Персида Каменовићева из Леновца (била у Зајечару) окр. тимочки у Леновац окр. тимочки ОНБр. 45896 12. окт. 1921 г. по потреби;
- Светозар В. Лепосавић из Мрчајеваца окр. руднички у Раково окр. руднички ОНБр. 45288 10 окт. 1921 г. по молби;
- Страхиња Циврић из Ракове окр. руднички у Мрчајевце окр. руднички ОНБр. 45288 10 окт. 1921 г. по молби;
- Светислав Митић из Враништа окр. пиротски у Крупац окр. пиротски ОНБр. 45193 12 окт. 1921 г. по молби;
- Јулијана Радовићка из Вел. Плана окр. смедеревски у Вел. Орашје окр. смедеревски ОНБр. 45462 14 окт. 1921 г. по молби;
- Светолик Г. Софронијевић из Гостиља окр. ужички у Гор. Добрњу окр. ужички ОНБр. 45691 14 окт. 1921 г. по молби;
- Драгослав Урошевић из Гор. Добрње окр. ужички у Гостиље окр. ужички ОНБр. 45691 14 окт. 1921 г. по молби;
- Вукосава Л. Таушановићка из Лођике окр. нишки у Тешицу окр. нишки ОНБр. 46051 14 октобра 1921 г. по молби;
- Радила Тривунац из Орљева окр. пожаревачки у Жировницу окр. крагујевачки ОНБр. 46360 14 окт. 1921 г. по молби;

УМЕТНИЧКО ОДЕЉЕЊЕ

У ИМЕ

ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА

АЛЕКСАНДРА

По милости Божјој и вољи народној
КРАЉА СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

а на основи овлашћења (чл. 59 Устава)

МИНИСТАРСКИ САВЕТ

КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог Заступника Министра Просвете, Министар Унутрашњих Дела, од 13 октобра ове године, одликује:

орденом Светог Саве III степена:

Д-р Ива Тартаљу, председника општине града Сплита.

Д-р Ивана Савића, књижевника.

Милан Јовановић, професор у Новом Саду.

Д-р Ђуру Трифковића, председника Друштва за Српско Народно Позориште.

орденом Светог Саве IV степена:

Стевана Бракуса, управника Народног позришта у Сарајеву.

Димитрија Спасића, редитеља Нар. Позоришта у Новом Саду.

Милана Сакса, првога диригента Народног Казалишта у Загребу.

Михајла Марковића, члана Народног Казалишта у Загребу.

орденом Светог Саве V степена:

Нику Бартуловића, управника Народног Позоришта у Сплиту,

Д-р Мирка Королију, секретара Уметничког Одељења.

Боривоја Јефтића, драматурга Народног Позоришта у Сарајеву.

Косту Васиљевића, редитеља Народног Позоришта у Новом Саду.

орденом Белог Орла V степена:

Ђоку Ковачевића, инспектора средњих школа у Босни и Херцеговини.

Перу Добриновића, члана Народног Позоришта у Београду.

Милоша Хади-Динића, редитеља Народног Позоришта у Новом Саду.

На предлог Заступника Министра Просвете, Министра Унутрашњих Дела, од 24 октобра ове године, одликује:

орденом Светог Саве V степена:

Михајла Димитријевића, члана Народног Позоришта у Скопљу.

На предлог Заступника Министра Просвете, Министра Унутрашњих Дела, од 18 октобра ове године, поставља:

у Народног Позоришту у Београду:

за редитеља IV класе, са платом од 4200 динара годишње: Велимира Живојиновића, професора београдске реалке.

Заступник Председника Министарског Савета
Министар Припреме за Уставотворну Скупштину
и Изједначење Закона

М. Трифковић, с. р.

Следују потписи свих Министра.

Заступник Министра Просвете
Министар Унутрашњих Дела,
Св. Прибићевић, с. р.

ВИШЕ СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

Док ће се, по извршеној реформи, моћи у нас говорити о нижој средњој школи у једнини, јер ће у нижа четири разреда средње школе сви ученици добивати подједнаку наставу, дотле ће о вишој средњој школи, због њезина различитога унутрашњег уређења, ваљати говорити у множини. Виших средњих школа биће у свему три типа: тип гимназијски, реални и реално-гимназијски¹⁾.

Шта је довело *Комисију за реформу средњих школа* на то цепање више средње школе у три одсека, није ми познато. По свој прилици примљено је то из „Начела о уређењу средњих школа“, која су састављена у Просветном Одбору у Министарству Просвете, док је био министар просвете Г. Љубомир Давидовић. Само што је тамо било замишљено једнако школовање средњошколаца у прва три разреда, те се у IV разреду имала провести бифуркација на хуманистичко и реално одељење, а почевши од V разреда цепао би се реалистички одео у реално-гимназијски и реални. Разлика између обе наумљене реформе је јасна: по старијој основи цепању у три одела од V разреда претходи цепање у два одела у IV разреду, чега у новом наставном плану за средње школе неће бити, већ ће се одмах иза заједничка четири разреда делити ученици у три одељења, наравно према природјеним способностима.

Кад би се у прва четири разреда могло тачно одредити који ученици имају урођену способност за овај или за онај одсек више средње школе, то цепање би било умесно. Шта више, оно би требало да буде још многоврсније. У том случају никако не би дотецале ни четири секције на горњем степену француских средњих школа (A. Latin-Grec, B. Latin-Langues, C. Latin-Sciences и D. Sciences-Langues), које су биле узете као углед за цепање наше више средње школе у три одсека, јер то никако не би „одговарало потребама за сва могућа диференцирања“, како се мислило²⁾.

Пре свега, по мојем дубоком уверењу, у прва четири разреда, и кад се једном удружи с данашњом умном наставом још и настава у

¹⁾ В. *Гласник Професорскога Друштва*, књ. I, стр. 270.

²⁾ В. „Начела о уређењу средњих школа“, гл. I.

ручном раду, за дуго времена још биће могуће одредити тек који је ђак по природи својој способан за умни, а који за телесни рад. Поуздано врстање ученика по урођеним способностима за ову или за ону врсту умног рада неће се моћи свршити због несташнице потребних средстава, а то су у главном преразличите прилике у које би ваљало у то доба, до навршене 14 године живота, довести ђаке, да виде и осете камо их срце вуче, па да се онда за то одлуче. Ту разлику је још теже распознавати у тим годинама и зато што ће, кад се једном уреди наша нижа средња школа како треба, ваљати тада сврнути особиту позорност на то: је ли које дете по природи својој способно за телесни или за духовни рад у опште, па ће, уз данашње прилике, мало остати времена и за оно подробије проматрање, нарочито различитих способности за све врсте умнога рада.

„Уз данашње прилике“ велим зато што уз нижа четири разреда неће бити тешко ни нама да уредимо и радионице за ручне радове, кад су то већ учинили толики други. Али да слично урадимо и с радионицама за умне радове, па да и њих уредимо уз нижа четири разреда средње школе, то је засад, бар у нас, посве немогуће. Разлог — наша конзервативност.

Баш због те конзервативности своје не смемо још за дуго мислити на какво многостраније цепање у V разреду; ваљаће да се задовољимо реченом бифуркацијом. И ако у њој успемо, можемо бити задовољни. А даље цепање, и то не само у три већ у више смерова, оставимо за касније године.

Прву годину више средње школе ваљало би у главном употребити за то да се види којим смером умнога рада кани младић ударити. Ту више неће бити довољно оставити га и даље у хуманистичком или реалном одељењу и, као досад у гимназији, спремати га подједнако за све факултете универзитета: теологијски као и филозофијски, јуридички све једно као и медицински, да му на концу четврте године издамо сведоџбу како је „зрео за полазак свеучилишних наука“ (формула за испит зрелости у Хрватској). Јер ако му издамо тако општу сведоџбу, готово је исто као да му нисмо издали никакве: ђак неће на крају дванаестогодишњега тешкога и мучнога школовања с наше стране добити ни једне сталне упуте. Као и досад, тако ће и одсада лутати по мраку, не знајући често пута ни у самом вестибулу универзитета у који факултет ће се уписати, осим ако је раније дошао тамо са сугестијом сугерираном му од којегга ближега или даљегга рођака, или с каквом аутосугестијом, лажном, као што су у опште лажне све аутосугестије. Обични резултат — разочарање у „одабраном“ студију и касније у позиву, и сва несрећа која је с тим спојена: тражење задовољства на другој страни (у веселу друштву, где се пије, карта, ит.д.) и бежање од посла, који се сматра као највећи терет. Тако добивамо у друштву и у држави

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

редовно једнога несрећника више, који је на терету и себи и другима, другима готово још више него самоме себи.

А ко је крив? Други свакако више него он сам. Зато је и право што после због тога и више трпе од њега.

Да се уклони узрок том трпљењу, а њиме и само оно као последица, ваљаће настојати свом снагом и свим средствима да се већ у V разреду гимназијскога одељења потпуно тачно упозна специфични дар свакога појединога ученика, како би се од VI разреда, кад већ пре тога није то било могуће, упутио стазом свога природнога позива. Како? Дајући му што чешће прилике да пробуди и упозна свој урођени дар непосредним спољашњим деловањем, којим се у опште ма који дар једино и даде пробудити и упознати. Већ у V разреду ваља дати гимназисти довољно прилике да непосредно у животу упозна рад свршеног правника: као судије, као управника и као адвоката. Зато га и ваља водити у судницу на расправљање, к управним чиновницима у доба кад врше управу у одређеном им делокругу, и к адвокатима, кад бране своју странку пред судом или на ма којем другом месту. Једино тако ће моћи у себи осетити искру природнога дара, докле овако како је данас, остаје та искра, у четири зида школске собе, сакривена и запретана, да се за њу нигда и не дозна. А као с будућим правницима, једнако ће ваљати поступати и с будућим богословима, наставницима ма које струке, научењацима и лечницима.

Хоће ли година дана бити довољна за тај посао? — Свакако, ако се ђак у тој години опрости од свакога залишнога посла, којег данас има и сувише.

Останимо код гимназисте, да промотримо да ли је збиља потребно да учи у V разреду све оно и онако како то данас чини. Слично што вреди за њ, вредиће и за његова друга реалца.

У V разреду средње школе почиње ђак наново учити поново све оне исте ствари које је учио у прва четири разреда, само некако друкче, „научније“. Ту је опет историја и географија, па јестаственица, математика, и мртви и живи језици. Разлог — као и за даље изучавање до краја средње школе — да стече „више опште образовање“.

Кад рекох „више опште образовање“ (под наводним знаком), већ сам тим самим покушао рећи шта о том образовању судим. То је, по мојем суду, једна посве залишна и непотребна сугестија или фикција.

Знам да ћу се због те тврдње замерити многима, па ипак не могу а да дељење општега образовања у више и ниже назовем другим именом. Ја добро знам да има много људи од науке, и то људи необично високе културе духа, као н. пр. велики немачки филозоф Вунт, који прихватају то дељење, па ипак, због саме ствари, ја не могу, све да хоћу, усвојити њихово мишљење. Они, наиме, који деле опште образовање у више и у ниже, схватају опште образовање у значењу енциклопедиј-

ском, с обзиром на ствар. А ја га схватам једино с обзиром на лице, на онога ко га усваја, не бојећи се ни мало да ће ми ко због тога моћи с правом приговорити да сам субјективан. Кад кажем опште образован човек, ја не мислим на човека који је стекао образовање о свему и свачему, већ на човека који је образован као човек, да се изразим с Паулзеном,¹⁾ „који у себи представља тип или биће човека у пуном и чистом развиту“. И то и такво *опште човечанско образовање* сматрам ја, попут Песталоција,²⁾ *основом за свако стручно образовање без разлике*. И као такво, може то образовање бити само једно и за све једнако, једнако за све људе као и за сва занимања. И нека се мучимо и одвајамо по свему другом, по њему се не можемо и не смемо разликовати као људи, јер *као људи имамо сви без разлике неке урођене способности једнаке*. А баш развитак тих општих човечанских урођених способности и чини опште образовање. Друкче бисмо могли, као Капћеров,³⁾ разликовати и три степена опште образованости, па и више, већ према различитој мери у којој је човек стекао оно енциклопедијско образовање у ширини, у дубини и у дужини.

Ако је ђак у нижој средњој школи потпуно стекао право опште образовање, онда о даљем општем образовању у вишим разредима средње школе не може више бити ни говора. Ту се може говорити једино о стручном образовању, или, још боље, о приправи (пропедвентици) за стручно образовање.

А такву приправу за стручно умно образовање има управо да даде виша средња школа. И то приправу, како видесмо, различиту, као што су различита и занимања за која та приправа има да послужи.

Какву приправу ће, н. пр., моћи та школа дати за изучавање права? Одличну, само ако се прође досадашњег уображења да уз њу даје и толике друге приправе које су за правника посве сувишне, а вреде можда за будућег богослова, лечника или наставника.

Да претресемо најпре ствари из данашњег наставног плана за више разреде средње школе које су за будућег правника непотребне, а затим оне које су му потребне, запитаћемо: је ли потребно да будући правник поново изучава јестаственицу, н. пр. геологију? — Мислим да нема ниједнога правога правника који ће рећи да је то изучавање за њ било од потребе и да се не каје што се тиме бавио у V и VI разреду. Ако се нађе који правник који би устврдио противно од тога, то значи, или да је у њега специјалан дар за изучавање геологијске науке,

¹⁾ Исп. *Bildung* у *Encyklopädisches Handbuch der Pädagogik* von Rein, I св., 1895, стр. 417.

²⁾ *Die Abendstunden eines Einsiedlers*.

³⁾ *Нова руска педагогија*, главне идеје, дјела и писци, прев. Д-р Т. Алауповић (Школски Вјесник, год. 1900, стр. 1043.)

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

а потом и мањи правнички дар, или да се није тим предметом позабавио у нижој средњој школи онолико колико је та наука од општега интереса. Јер нема сумње да у геологији има много ствари које ће занимати свакога нормалнога човека без разлике, као и сијасет специјалности занимљивих само за стручњака. А што вреди за геологију, вреди и за целу јестаственицу и све природне науке, заједно с математиком.

Исто вреди за религијску наставу, како се данас учи у неким нашим вишим средњим школама, н. пр. у Хрватској и другде. Оно што се учи из тога предмета, то је скуп специјалности потребних будућем богослову, али не и правнику. Што занима њега као опште образована човека из тога предмета, он је то проучио, или бар могао проучити, пре доласка у V разред. Њега ће занимати религија од сада у вези с постанком и развојем правне науке. И само то и толико ваљаће му од сада и давати као попудбину у животу, јер ће му свака друга попудбина бити на терет, и он ће се је настојати што пре ослободити, као путник у балону врећица песка, кад жели дигнути се у висину.

Једнако ће га занимати и историја, не више као општа историја човечанства, већ као специјална историја права. Њега неће занимати више, н. пр., повест о тројанском рату или о безброј толико ситних догађаја које је често без разлога морао изучавати већ као нижешколац: његов интерес ће се пробудити кад чује о Солону, Ликургу и Нуми, као законодавцима, и нарочито кад му се разложи историја римскога народа као зачетника и створитеља права и правне науке. А у вези с таквом историјом занимаће га и географија, да види где се што такво збило, и који су разлози били да се н. пр. римски народ могао ујединити правно, а да Грци то нису могли учинити, и ако су толико пута покушавали.

Мање интереса имаће он за учење свију језика, па и својега материнскога, осим старога, латинскога језика, који ће му помоћи да се данас-сутра ода на специјално изучавање римскога права. Страни живи језик (немачки, француски и који други) учиће радо, с уверењем да ће му тај језик бити такође од користи за његове специјалне студије. А матерински језик требао је већ до почетка више средње школе да проучи потпуно, и да потпуно њим влада у говору и у писму. Ако то није постигао, знак је или слаба наставна плана, у којем се на рачун тога предмета учило којешта друго ситно и незнатно, или лоше методе — или и једнога и другог. Свакако, његово знање из материнскога језика ће се и даље усавршавати и специјализирати, јер ће још неколико година у њему учити своју науку, али да је за то потребно да учи дела Марка Марулића или Ђоре Држића, о том мислим да ћемо лако бити на чисто чим запитамо и једнога правника шта мисли о том, или — и без тога питања — чим се сетимо да виша средња школа треба да послужи као приправа за стручне школе, и да, према томе, припада склопу високих школа.

Ако се настава у вишим разредима удеси тако да доиста буде при-
права за различите високе школе, и према том испусти из наставнога
плана све што је непотребно, онда ће се, посве природно, моћи и шко-
ловање у вишим средњим школама знатно скратити. Учећи којекакве
непотребне ствари, данас то школовање траје пуне четири године, и то
године које су за умни развитак необично важне, године у којима се,
по Оствалду, зачињу највеће идеје и најлепши планови, који се у касни-
јим годинама живота претварају у дело. А баш у том и јесте велика
штета што се те године обично потрате ни у шта, и још већа што је
ђак у то доба, доба најјаче умне енергије, принуђен бавити се стварима
за које нема интереса, па се и бави њима тек од беде, бежећи од посла
колико може, и учећи се тако нераду и беспослици. И та навика остаје
у њега често кроз цео живот.

Замислимо да се то школовање скрати бар за једну годину — а
ја мислим да би се дало скратити и за две, — колике користи за целу
државу! Узимајући да умни радник данас ради, у средњу руку, 20—25
година у животу, добила би се тим једна двадесетина или двадесет
петина (4—5%) више умнога рада него данас, и без обзира на то што
би, уз тачан избор занимања, тај рад по квалитету својем био куд и
камо над данашњим, који редовно и није биран, па, према томе, не може
бити ни успешан.

Испит зрелости, у данашњем својем облику, изгубио би се у непо-
врат, а заменио би га пријамни испит на оној високој школи коју је
ђак одабрао.

Д-Р ДАНЕ ТРБОЈЕВИЋ

ВАНШКОЛСКО ОБРАЗОВАЊЕ

— ЊЕГОВИ ОСНОВНИ ЗАДАЦИ, МЕТОДЕ И ОРГАНИЗАЦИЈА —

У последње време, међу педагозима и политички мислећим људим
све се више разуме велики значај ваншколског образовања. Ипак и до
данас још није шиροј публици довољно јасно шта је управо задатак
ваншколског образовања и шта педагогија разуме под тим појмом. Често
се мисли да ваншколско образовање значи само неку допуну школском
образовању, или да оно има само да допуни празнине школског обра-
зовања, створене његовом несавршеношћу или недовољном присту-
пачношћу. Међутим, ствар не треба посматрати с тако уског гледишта:
ваншколско образовање није допуна нити поправка, већ потпуно само-
сталан систем васпитања, са својим особеним задацима, методама и
поступцима. Тако исто, оно не може да буде ни замена школског обра-
зовања, које такође, кад је чак идеално уређено, не може да буде замена

ваншколског. Док је најглавнији задатак школе дати ученику низ корисних знања уређених у јасан систем, научити га да систематично мисли, да систематично ради, научити га да уме искористити средства за богаћење ума, т.ј. навићи га да учи, да се користи књигом, научити га правилном умном раду, — дотле су задаци ваншколског образовања сасвим други. Мислим да је главни задатак његов ово: 1) упућивање на самосталност у самообразовању; 2) буђење код широке публике духовних проблема и интересовања за њих, т.ј. за науку, уметност, морал; и, најзад 3) приближити и широке масе народне високим и вечитим вредностима људске културе, т.ј. популарисати науку, приближити маси народној уметност, задовољити захтеве духовног живота.

У наше време, када су идеје демократије свуда одржале потпуну победу, не мора се доказивати да је право на науку, на блага људске културе, на уметност, и т. д., неоспориво право сваког грађанина. Али живот и његови економски услови удешени су за огроман број људи тако да је ретко коме лако доћи до оног духовног развића, до оноликог удела у духовној култури, за који је према својим индивидуалним талентима способан. Али зар није дужност сваке демократске државе да се побрине те да сви њени грађани, према својим способностима, узму удела у духовној култури? Некада су уметност и наука били суревњиво чувано право само привилегисане мањине, аристократије мисли. У наше време већ више није тако, и свако има права на духовну културу. Али имати права на културу не значи и имати је стварно. Само право без истинске могућности да се то право и оствари није, разуме се, довољно. Зато широке масе свесне демократије јасно и с правом захтевају од државне власти да у своје дужности према народној маси унесе активан рад на подмиривању духовних, културних потреба народних. А то баш и јесте основни задатак правилно постављене системе ваншколског образовања.

Мора се признати да је код нас мало урађено у том смислу, и да у тој области имамо пред собом неограничено широко поље рада.

Школа обухвата младог грађанина још у развијању у одређено време његовог живота, време ђаковања. Будући грађанин ступа у основну школу као дете од 8 година, и као младић од 22—24 завршава своје образовање. За то време налази се он потпуно под утицајем школе разних степена.

Ваншколско образовање може имати за свој предмет и децу и одрасле људе. Све што се тиче интелектуалног и духовног развоја детета у првим годинама његовог живота, то је област оне гране ваншколског образовања познате под именом прешколског образовања. По свршетку школе интелектуално и духовно развијање човека не завршава се (боље рећи, не треба да се завршава), и све што можемо да учинимо у овом смислу, тј. да му помогнемо да се развије и обогати

његов интелект и дух, то је област ваншколског образовања. Али и у доба школовања, без обзира на ступањ школе, добро је кад се ђак налази под утицајем ваншколског образовања, које би потпомагало његов рад изван школе (читање, изучавање уметности, екскурзије ит.д.), што има великог значаја у општем развијању ученика и формирању личности. Дакле ваншколско образовање заиста обухвата целокупан човеков живот.

Према појединим и најглавнијим задацима ваншколског образовања треба да разликујемо:

- 1) ваншколско образовање које спроводи конкретна знања, како општа, тако и стручна;
- 2) ваншколско образовање које се стара да се прошири естетички развитак на свима ступњевима човекова живота;
- 3) ваншколско образовање као озбиљан фактор моралног усавршавања, нарочито омладине, а то је по свом значају један од највиших задатака целокупног духовног развитка.

Сад ћемо укратко прегледати најглавније облике и методе ваншколског образовања.

I) На прво место треба метнути што јаче помагање самообразовања, т.ј. активну помоћ свима онима који, видећи да нису доста образовани, имају жељу да попуне своје образовање, у опште свима који теже знању, просвети. Овамо иде:

- 1) рад библиотека, читаоница, које дају могућност да се читањем књига задобију знања и нађу задовољења духовних потреба из бескрајно великог извора знања — светског блага у књигама;
- 2) популарна предавања;
- 3) предавања праћена пројекционим апаратом;
- 4) научни кинематограф;
- 5) поучне екскурзије за упознавање природе и производа човечје културе;
- 6) културно-историјски, јестаственичко-историјски и технички музеуми како ваља уређени и снабдевени сталним тумачима;
- 7) покретне изложбе;
- 8) покретне витрине-експонати, итд., ит.д.

Корист од свих ових начина знатно се увећава ако они буду дејствовали у узајамној вези и према одређеном општем плану.

II) Они начини ваншколског образовања чији је задатак непосредно давати ономе ко жели разноврсна знања и корисне практичне навике, можда су најпознатији. То су:

- 1) течајеви за одрасле (неписмене), да се науче читању и писању вечерње и недељне школе за одрасле, где се предају основни предмети — језик, математика, цртање, физика и др.;

2) течајеви за лица која су свршила само основну школу, а која би желела да прошире своје образовање;

3) повремени течајеви, где се уче поједини стручни предмети, на пример течајеви за спремину специјалитета у разноврсним струкама сеоског газдинства (баштованство, пчеларство, сточарство, ит.д.), течајеви за спремину техничара (шофера, електричара, специјалиста за водовод, ит.д.); и

4) течајеви за изучавање страних језика, рачуноводства, и многи други, који имају циљ да се добију у њима за што је могуће краће време понека стручна знања и корисне практичне навике, који чине човека спремним за какав одређен занат који би му дао средства за живот.

III) Сад смо прегледали низ установа ваншколског образовања којима је циљ у главном практичан. Поред ове групе треба поставити другу велику групу начина ваншколског образовања, који имају циљ задовољити духовне захтеве грађана свих узраста, испунити на културан начин њихово слободно време. То су:

1) организација народних концерата;

2) музички и литерарно музички часови;

3) популарно позориште;

4) кинематограф (ако је пречишћен од вулгарних, тривијалних и аморалних слика);

5) организација народних свечаности (празници сађења дрвећа, прославе великих људи, важних историјских догађаја и др.);

6) друштва естетичког и етичког карактера;

7) изложбе уметничких слика;

8) организација зборова за претрес духовно-моралних питања, и др.

IV) Нарочиту пажњу морамо обратити на групу спортских занимања, спортове у најширем смислу речи, који треба да се сматрају не само као игре у ужем смислу, него као јак фактор за потпомагање не само здравог физичког развијања, већ и утврђивања, нарочито код омладине, читавог низа друштвених навика, дисциплине, умења заједничког друштвеног рада.

V) Сем ових, треба да напоменемо на првом месту начине ваншколског образовања за најмлађе будуће грађане, тј. за децу пре школског узраста. Они имају већег друштвеног значаја него што се обично мисли. Јер правилно постављен рад са децом има врло велики утицај на њихову душу, која се тек почиње формирати, и, може се рећи, полаже темељ у израђивању карактера будућих грађана. Ови начини су:

1) дечја забавишта;

2) дечја игралишта;

3) дечји клубови;

4) часови причања и разговора са децом, и друге организације.

VI) Напоследку да кажемо коју реч о ономе типу завода којима је циљ ујединити у себи читав низ разноврсних облика ваншколског

образовања. То су тако звани „Народни домови“, тј. велики заводи у којима маса варошког становништва може добити задовољење многих својих духовних захтева. У „Народном дому“ мора да се удруже по могућности све врсте установа ваншколског образовања. И деца и одрасли треба да сматрају „Народни Дом“ као нешто своје, рођено, као потребну за њих установу, обично место бављења у време слободно од рада, где се може нешто научити, забављати се, стећи знања и тражити одговора на духовне проблеме. Ту је и позориште, и кинематограф, и библиотека, и читаоница. Овде може да се чује и предавање и концерат, да се виде изложбе; ту има и течајева, како општих, тако и стручних, ит.д.

Ограничавам се на овај летимични преглед најглавнијих врста и метода ваншколског образовања. Али, и ако кратак, из њега се ипак види велика разноврсност средстава и начина којима се могу у народним масама ширити просвета и образовање. Ипак не треба да се сматра ваншколско образовање као нешто потпуно самостално, засебно и одвојено од школског образовања. Јер крајњи циљеви свих врста образовања јесу исти, а то је свестрани развитак слободне човекове личности. Дакле школско и ваншколско образовање, и ако имају извесних разлика у методама и задацима, морају да чине целину, један двострани систем, доведен узајамном помоћу у тесну везу. Треба тежити да се створи општи план народног образовања, у којем би имали места и школско и ваншколско образовање, што више развијани и тесно међу собом везани.

Успешно извршење пространих задатака ваншколског образовања, разуме се, могућно је ако се на овом послу буду ујединиле и активно радиле у држави и друштву све живе снаге, и ако буду потпомагале овај посао самоуправна тела и приватна иницијатива. Али је нарочито важна овде улога централног органа просвете — Министарства Просвете. Његова улога бар може бити врло велика, јер оно има највећа материјална средства и извесну количину спремних људи. Тешко да би било сасвим правилно ако би Министарство, осим организације појединих установа ваншколног образовања, стално и руководило њима. Било би правилније да појединим библиотекама, течајевима, дејчим забавиштима и др. управљају самоуправна тела, месне организације, друштва, савези. Јер поред свега тога Министарству остаје бескрајно велико поље интензивног и плодотворног рада. Обухватајући овај рад у целини, можемо видети у њему ове најглавни одељке:

1) Теоријско и практично обрађивање општих и посебних питања ваншколског образовања, наиме:

1) израђивање општег плана делатности Министарства у центру и по местима;

2) састављање разноврсних инструкција за посебне одељке ваншколског образовања;

3) избор, препоручивање, критичка оцена књига, брошура, разноликих помоћних средстава за самообразовање и друге циљеве ваншколског образовања;

4) састављање програма за самообразовање;

5) стварање и подизање примерних, угледних установа за ваншколско образовање;

6) свестрано претресање практичних питања о уређењу посебних одељака ваншколског образовања (на пример, вођење библиотека, позоришта, предавања, и т. д.).

II. Активна помоћ да се пробуди јавна и приватна иницијатива у области ваншколског образовања, практична, реална помоћ друштвима и приватнима на овом попришту. Овамо иду:

1) организација општих, обласних и месних скупштина радника на школском и прешколском образовању, те да се тако прегледају средства за ваншколско образовање и начини за њихову најбољу примену, и да се претресу питања о уједињењу и проширењу рада разноликих установа ваншколског образовања. Скупштине могу бити општег карактера, а могу бити и за расправљање посебних стручних питања (на пример, скупштине ради уређења библиотека, спортских организација, и т. д.).

2) Сарадња са месним облицима ваншколског образовања повременом или сталном материјалном помоћу, организацијом повољног кредита, набављањем разноврсних уџбеника и помоћних средстава, слањем стручних инструктора, и т. д.

III) Велика сметња за брзо развијање несумњиво корисних и препоручљивих облика ваншколског образовања биће недостатак потребног кадра искусних специјалиста у овом послу, инструктора, који би могли правилно и успешно руководити послом на лицу места. Да се уклони ова сметња, треба предузети мере да се спреми потребан персонал за рад на ваншколском образовању; треба наине:

1) отворити стручну школу вишег типа, академију за спрему пространо образованих педагога — специјалиста за ваншколско образовање;

2) организовати разнолике школе и течајеве за спрему практичних радника, како у области општих, тако и посебних питања ваншколског образовања (течајеви за специјалисте позоришног, библиотечног рада, лектора, и т. д.);

3) организовати привремене (краткотрајне) течајеве за учитеље, где би се педагошком персоналу давала потребна знања и навике за вођење ваншколског образовања.

IV) Организација читавог низа већих установа, чије је стварање могућно само централном органу. То су: организација и вођење стал-

них и покретних музеја и изложби. Музеји могу бити општи — национални, историјски, етнографски, уметнички, природњачко-историјски и др.; а изложбе се могу наменити посебним, стручним, и ако веома великим питањима. Исто тако су за препоруку изложбе и покретни музеји (на пример намештени на шлеповима) и за општу хигијену, и за борбу са туберкулозом, и за заштиту деце; изложбе воћарства и пчеларства, изложбе за борбу с пожаром, за историју рата; на послетку изложбе уметничких слика, и т. д.

V) Пропуштајући многе друге могуће облике активног рада у овој области, морамо проговорити о нарочитој важности издавања књига. Од велике вредности су:

1) издавање јевтиних књига, брошура уметничке литературе националне и стране, преведене, популарних књига научне садржине, за самообразовање, за децу, и т. д.;

2) састављање и издавање јевтиних и пригодних књига и брошура, и то о познавању отаџбине, о грађанском животу, моралу, хигијени, медицини (борби са болестима), државном уређењу, и т. д.;

3) израђивање и издавање разноврсних јевтиних а добрих уџбених помоћних средстава, таблица, мапа, слика, ствари потребних за позориште, за спорт, и других средстава потребних за вођење појединих установа ваншколског образовања. Уједињење овог рада у рукама централног органа има великог значаја, пошто тај орган има пре свега циљ васпитни и наставни, а не трговачки.

Нисам имао намеру да дам овде потпун преглед свих могућих мера на овом пољу. Хтео сам само да дам најкраћу општу слику многостране области ваншколског образовања, које може имати нарочито великог и разноврсног утицаја на развитак духовних снага народних. Ја нећу смањивати велику важност правилног школског образовања, али смем рећи да правилно уређено и системски спроведено ваншколско образовање, по утицају на народну душу, није од мање користи него школско, ако није чак и од веће. Али понављам, не може бити речи о такмичењу између ова два облика образовања. Оба су потребни, јер само хармоничним развијањем и школског и ваншколског образовања може да се постигне циљ — прави високи развитак просвете целокупног народа.

Правилно схватање идеја демократске државе, а таква је краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, говори, изгледа, доста јасно да је преко потребно предузети све могуће мере да широка просвета постане најзад заиста приступачна целом народу, а не само привилегисаној мањини. Не мање је јасно да демократску државу мора састављати што већи број образованих, духовно развијених, културних грађана. Никаква средства, никакви трошкови за постизање тога да и просвета постане свима приступачна, и да духовна култура уђе у народне масе, не могу да се чине сувише велики. Средства за подизање народне културе мора да

се нађу, и демократска држава, разуме се, наћи ће их и дати. Јер то није раскош. Правилно уређено ваншколско образовање је насушна државна потреба, потреба целокупног народа, према томе за њено задовољење морају да се нађу и потребна материјална средства.

ЕВГЕН ЈЕЛАЧИЋ

О ЂОРЂУ НАТОШЕВИЋУ (1821—1887)

— ПОВОДОМ СТОГОДИШЊИЦЕ ОД ЊЕГОВА РОЂЕЊА —

I

Отац и син, шрошкови око учења. — Вукова омладина у Бечу. — Преокреш. — Чешрдесеш-седма прошлога века. — Први књижевни записи.

Ђорђе Натoшевић, рођен у Сланкамену 19 (31) јула 1821, школовао се по разним школама у Аустро-Угарској, у Карловцима, Сегедину, Еперјешу, Пешти, и најзад, Бечу¹⁾. О његову школовању немамо ни-

¹⁾ Отац Ђорђа Натoшевића, Павле Натoшевић, био је имућан трговац, и тај трговац је био врло уредан. Из бележака Павла Натoшевића, који је тачно бележио шта га је стало синово школовање, можемо сада с потпуном извесношћу утврдити, за све време Ђорђево учења, где је он кад био, и шта је учио. Од 1832—1838 учио је гимназију карловачку и потрошио за шест година 1200 фор. шајна. Прве године филозофије у Сегедину 1838—1839 потрошио је 450 фор. (од тога професору „матезиза“ 25 ф., професору историје 32½ ф., професору филозофије 20 ф., „Цайхнеру“ 10 ф.); друга година филозофије у Сегедину 1839—1840 стала је 594.23 фор. (осимъ назначена трошка вођена тeстимонија за Гроцкј Инштјитутъ кой суму чини 120.15“ фор.). У овој години су издаци подробно обележени, и из њих видимо да је „Ђока“ много трошио на одело, да је носио и рукавице, а за књиге је потрошио 23.45 ф. („2 књиге Ђоки од Б8хбјндера 6.15, оше за књиге 17.30“; овај трошак је удвостручен, јер је под 30 мајем 1840 записано: „Нове књиге, ербо э старе изг8био 17.30); доста су велики издаци и за професоре и корепетицију (за ову 51.30, за професоре нису одвојени у „анвајзунг-у“ којим је послат новац — 150 фор. — „за квартир и професором“). — 22 августа (3 септембра) отпутовао је у Еперјеш да учи права (1840—1841); и из ових записа се види да је млади Натoшевић трошио много на одело (носио је свилене мараме), да је ишао на бал и на „мајалос“, да је осим једнога мањег издатка дао још 10 дуката професорима, а на књиге 40 ф. — 15 (27) септембра 1841 отишао је у Пешту да учи медицину, и година 1841—1842 стала је његова оца 856.04 фор., осим 165 ф., који је новац изгубљен, не вели се на који начин; у овсј години је стављен у рачун и „1 талир од Сосе“ (матере младога медицинара). Друге године је потрошио 760 фор, треће 710.15 фор. (од 1842—1844). Четврте године је Натoшевић био у Пешти и у Бечу (1844—1845), и потрошио је те године 1247.42 фор. Од тога доба остаје Натoшевић у Бечу, где је 1850 завршио своје студије. 1850 купио је Павле Натoшевић сину „електризив-машину и 2 лампе“. Из записа очевих се не види да је син 1850 дошао у Нови Сад. Али 1851 слао му је новац у Нови Сад, „й болести радй у Бечу био од апр. до септ., потрошио“ 3860 фор.

Од 1841 до 1851, Павле Натoшевић је потрошио за свога сина Ђоку 22.473 фор. 46½ кр. бечке вредности: толико су га дакле стале синове медицинске студије.

каких документованих података (осим ових доле изнесених у рачунима његова оца¹⁾ све до његова доласка у Беч²⁾. У Бечу улази Натошевић у омладинску средину, која ће заузети врло видно место у јавном животу српскога народа. Најзнаменитији су били у тој средини Бранко Радичевић и Ђуро Даничић, и Натошевић ступа с њима у уске другарске везе. Као најимућнији међу њима, Натошевић их материјално помаже, као што се то види из писама Бранкових и Даничићевих. Бранко пише у писму од 13 августа 1848 Даничићу: „Поздрави ми Натошевића ако је још у Бечу. И њему не могу још дуга да вратим“, а у писму од 11-15 октобра 1849: „Натошевићу још не могу ништа послати, и Бог зна кад ћу моћи“³⁾. Даничић у писму од 24 јануара од 1848 тражи од Натошевића да дигне за њега од трговца од кога новац добија 20 фор. сребра. О даљим односима између ових другова казују нам њихова писма, у колико су очувана. Вероватно је да је било преписке између Бранка и Натошевића, али се о томе сада ништа не зна. Од писама Даничићевих Натошевићу очувано је пет писама, од Натошевићевих Даничићу два, и у њима има и података о Бранку⁴⁾.

Не може бити сумње да је круг у који је Натошевић ступио у Бечу, био од јака утицаја на њега; може се шта више по неким знацима рећи и да је преокренуо његов живот. Да ли је случајно да је Натошевић почео управо у то доба радити на себи, израђивати се и изграђивати, као што видимо из његових белешака? Да ли је случајно да латински и немачки језик у њима све више уступа српском? Да ли је случајно да српски језик његов постаје све приближнији народном језику и све чистији?

Нарочито је значајно да је Натошевић већ у то доба нашао себе. Ако и под јаким утицајем двају књижевника који већ у то доба долазе до велика гласа, он се не поводи ни за једним, него удара новим путем,

¹⁾ Ранији би се подаци могли наћи у архивама карловачким, сегединским, еперјешким и пештанским, али они још нису откривени.

²⁾ У књигама медицинскога факултета бечког записано је:

Natoschevitsch Georgius e Slankamen in Hungaria, n. d. 19. Julii 1821. r. g. non unit. abs. stud. phil. Szegedin, medica partim Pesthini part. Viennae, sub. ex. rig. medicum primum d. 3. Martii 1847. sufficienter (3 s. B), secundum die 1. Augusti 1850. sat. bene (cum 2 suff. 1 Bene).

[Натошевић Ђорђе из Сланкамена у Угарској, рођен 19 јула 1821, вере грчке несједињене, свршио филозофске студије у Сегедину, медицинске које у Пешти, које у Бечу, положио је први строги испит медицински дана 3 марта 1847 довољно (3 довољна, [ниједно] добро), други дана 1 августа 1850 доста добро (два довољна, једно добро)].

³⁾ В. Бранково Коло за 1895, стр. 141 и 142.

⁴⁾ Ова писма су сада у мене, и ја се надам да ћу их моћи ускоро објавити. Из тих писама понешто је објавио А. Варађанин у својим списима о Натошевићу. В. последњи, *Стогодишњица Дра Ђорђа Натошевића*, Нови Сад, 1921, стр. 143, 144.

путом који одговара његовој природи, његовим мислима и његовим чувствима и одлукама.

Натошевићево бележење и записивање (ако је у оставини заиста очувано и најраније) почиње од 1847¹⁾, — а те исте године је, као што је добро познато, и Бранко издао прву књигу својих *Песам*, а Даничић свој *Раш за српски језик и правопис*.

Из тих раних записа, да би се видело шта младога Натошевића интересује, како је у тим годинама већ био одређен пут његова каснијег обилног и плодног рада, и какав му је онда већ језик био (да се достојао друга Бранкова и Даничићева), наводимо ово занимљиво место:

„Код избора жене, прво нек ти буде отац и мати девојкина [кућа, род, пријатељи њени]; само од честита надај се честитој. Где нема оца и матере, зло; а где су ти рђави и невозделани, и горе. — Друго: добро извиди сам, ником не веруј, док се сам не известиш, је л' девојка оцу и матери покорна била, њих слушала, волела, почитовала; само та и тебе ће слушати и покоравати се; само та је могла добро научити и моћи ће и за идуће. Бог да те, брате, самоволне и тврдоглаве сачува: она ће твој господар бити, ти роб, ил' најкрвнији непријатељи. — Треће: и васпитана треба да је; само са том срећан ћеш живот живети! Неваспитано и лудо, то је једно, имаћеш кљусе, а не пријатеља и друга. И васпитану ћеш само код честитих родитеља наћи. — Четврто: млада да је; млада је и покорна и послушна, и лако је сам васпитати још можеш; млада само може тако се ћуди твојој приволети да ће укратко [убрзо] све само оно радити што ће тебе, па и њу, радовати моћи; у младој нема још никоје тврде ћуди. Старија је свака ћудљива, и Бог да те женске ћуди сачува! Од 22 године старију не узми, ван ако ниси ко во јак, ко гуја пакостан, па да је с тим дотераш. 18. година и 17-та, то су најбоље. — Пето: тражи газдарицу добру, и то ћеш у честитој кући наћи, боље газдарицу без крајцаре нег' не-газдарицу са сто хиљада. Ако на то не будеш пазио, пропаћеш с тим пређе што из богатијега и отменијег рода узмеш. Газдовање је богатство највеће. — Шесто: тражи веселу девојку, добросрдну, скромну, религиозну, милостивну; анђела ћеш имати уза се, никад ни мисли невеселе неће на тебе та напустити; срећне и веселе (ћеш) дане кроз сав живот имати, поред те нећеш тражити раја; поред те ћеш тек видети колико је живот благо, хвалићеш бога до век, а то ће и тебе до дна душе добра учинити. — Седмо: да је здрава. — Последње, да и новаца има. Да, да, последње је да и новаца има. Има родитеља који тако цело васпитање пренебрегну да сваку крајцару жале, и волију новац сачувати и дете лудо, него најбоље васпитање. То је пука простота, брате! ти не знају шта васпитање вреди, бежи од отих, немој да се на новце полакомиш, убићеш сам себе; бежи, ако волиш срећан живот живети! — Узех врага поред блага, благо пропаде, а враг остаде; ако није враг, ал' кљусе и марва, па ће ти бити: узех марву поред блага, узех лудо кљусе!

¹⁾ В. чланак Ђ. Миркова, *Књижевна оставина д-ра Ђорђа Натошевића*, у „Училишном веснику“, Нови Сад, I, бр 7.

“Ако то будеш тражио, пај ћеш себи тражити; ако не то, живот ћеш сам свој укварити. Па ако си сувише срећан, онда можеш; ако ниси, немој да се и већма унесрећиш. И женида је дело откуд човека пенити можемо; пазн, гледај да и ту виде остали да си паметан човек.”

II

Лекар у Новоме Саду. — Платонов лични лекар. — Професор и директор у гимназији. — Школки савешник (надзорник и управитељ школа). — Његов мисаони круг. — Рај на ливању учитеља. — Методични списи и уџбеници. — Наттошевић покреће први педагошки и први дечији лист у нас. — Задобила Змаја за дечју књижевност. — Рај на народном здрављу и на народном просвећивању.

Када је Вук, говорећи о нашим школама у своме *Рјечнику*, рекао како “ово све очекује правота уредника и управитеља”, заиста није слутио да ће се тај први уредник и управитељ наћи у медицинару Ђорђу Наттошевићу, која је поред Бранка и Даничића у Бечу упознао. Али пре но што је изишло друго издање *Рјечника*, Наттошевић је већ био на писан свој чланак “Споменници и Задужбине”, у коме се износи један нашироко засновани програм за народно просвећивање, и који нам одаје будућег реформатора народне просвете¹⁾.

Године 1850 Наттошевић је као доктор медицине дошао у Нови Сад. Ту је постао и лични лекар владике Платона. Наттошевић је, као што из споменутог чланка видимо, био пун мисли о народном просвећивању, и то оном на врло широкој основи. Старац Платон радио је и сам на том послу, али на уже омеђеном, и готово све књиге које су се тада учили на нашим основним школама, дело су његова труда: он је писао не само уџбенике за све предмете у основној школи, него је писао чак и упуства и методике, — и владика је проужкио рад који је учитељ отпочео, и бавио се њим и у дубокој старости²⁾. Несумњив је велики утицај Платонов на Наттошевића. Он је видео у Наттошевића јаку снагу и бојао се, може бити, да се она у бујности својој не расплине, стога је и ишао за тим да је наврати на један пут и веже за један посао. И утицај Платонов се види не само у том што је Наттошевић постао професор и директор новосадске гимназије, него и у великом и преданом раду Наттошевићеву

¹⁾ Са сачувањем овога чланка упознао нас је Барађанин, а већ поменути књижевник страни 10, и даље. Барађанин вели да га је нашао у Наттошевићевим белешкама, које је писао у Бечу још 1848. г. (15. маја). Могућно је да је тада само започет, јер на стр. 13 Барађанин тврди да је у том истом чланку “захтевао, да се одмах дижу домова за сирочад наших изгинулих јунака из 1848—49. године” (ако је, т. ј., овај навод тачан).

²⁾ На жалост, немамо никакве монографије о Платону, који је, као и Наттошевић, био и председник Матице Српске. Немамо ни прегледа његова књижевнота рада, уз пркос томе што је његов рад на школској књижевности био веома обилан и веома значајан. Ту је и Новаковићева *Високоградина* оскудна или непоуздана, а и што је у Милићевића (*Поменик*) није тачно.

за основну школу. Када није могао у учитељима и професорима, Платон је нашао себи заменика и последника у једном лекару. Ако је Натошевић и био већ сам собом приуговорљен за то, као што смо напред видели, ипак је велико питање којим правцем би ударила његова снага, да није било утицаја Атанацковићева. Атанацковић је начинио од Натошевића и директора гимназије, и, касније, својим утицајем у Бечу, школскога саветника, т. ј. управника и надзорника свих наших школа у тадашњем аустријском царству (1857).

Године 1853 видимо већ Натошевића у новосадској гимназији. Биографи његови записали су да је он ту први у Срба завео гимнастику као наставни предмет. Забележено је и да се као ђак у Бечу много вежбао у гимнастици¹⁾. А знамо да је то и Бранко радо чинио. Ако бисмо могли оно вежбање свести на Бранков утицај, — као што имамо разлога за то —, онда бисмо могли извести из тога да је Бранко, посредно, и први зачетник једнога предмета у нашим школама.

Натошевић је практички, као наставник, радио само у новосадској гимназији. Један од његових још живих ученика, Гл. Барусковић, приказао нам га је недавно као учитеља. Како се из тога приказа види (а у вези с његовим методским радовима), Натошевић је и радио онако како је од учитеља захтевао: његова настава је била опажајна („очигледна“), елементарна и повезана (ово на основи начела комбинације или концентрације). Није се везивао само за „свој“ предмет, и умео је да задобије ученике за себе и за наставу²⁾.

Свакојачко су то особине које се високо цене, које управо чине учитеља учитељем, — али Натошевићева радна снага није могла да се ограничи само на један завод, и он је постао реформатор наших школа не само у некадашњем аустријском царству, него и у Србији, па, посредно, и у читавом народу.

Натошевић је једна од најјачих радних снага које смо ми у опште имали: његово умно благо које је по народу просуо, небројено је и немерено. Уз то, он је имао оштро око да види најпрече потребе, и поуздану руку да управо ту крене полугом. Као управник и надзорник наших школа, он је увидео дивно да је прва ствар дићи учитеља морално и материјално.

Мисаони круг у ком се Натошевић кретао, био је у главном Песталоцијин и његових последника. Од Дистервега и његових врника

¹⁾ „Као слушаца медицине у Бечу вежбао се Натошевић у гимнастици и тиме је не само оснажио и развио своје тело, него је дотерао и до великог савршенства у тој струци (Н. Вукићевић у „Летопису Матице Српске“, књига 153, стр. 147).

²⁾ В. Велики Орао, календар за 1920 годину, Нови Сад, стр. 21, и даље, и *Училишњески Весник*, Нови Сад, I, бр. 7. — Писац тих чланака ступио је у I разред баш оне године, т. ј. 1853 у јесен, кад је Д-р Натошевић примио управу и професуру у гимназији, „и свршио је у њој сва четири разреда под мудром управом и поуком највећег и најзаслужнијег српског учитеља и педагога“.

могао је научити да је школа, где је год пала, пала због учитеља, а где се год дигла, да се дигла учитељима, и да другог пута нема. И заиста је неуморан његов рад, и непосредни и посредни, на дизању учитеља. Његово (велико) *Упуство*, његово *Крашко упуство*, и његова *Писма за шестонедељна предавања учитељима*¹⁾, а уз то безбројни чланци у „Школском листу“, сведоче с коликим је он жаром и маром учио и обавештавао учитеље, које је сматрао као најјачу полуку за узвишавање народне просвећености. Нарочито нас *Крашко упуство* (у другом издању) на многим својим странама обавештава о његову разгранатоме раду у просветном и националном правцу, и оно нам даје драгоцене податке за обухватање и схватање Натошевићева дела. Натошевић је био уверен да је у добра јунака свака пушка убојита, и стога је прво прегао да ствара Мандушиће, а после тога је истом ковао оружје и дао им га у руке. Натошевић је може бити осећао потребу да и сам прође кроз школу коју својим учитељима пружа, и тако су упустава постала пре уџбеника. Његов *Буквар*, релативно касни плод његова трудољубива живота, у један мах освојио је целокупно наше основно школство, и штампан је у исто доба готово и за Србију, и за Црну Гору, и за наше школе у Аустро-Угарској. Букварима су следовале и *Чишанке*.

Ни близу још није с тим исцрплен родни и плодни рад Натошевићев. Он је покренуо и први наш педагошки лист („Школски лист“), и прве наше дечје новине („Пријатељ српске младежи“); управо он је и творац диференцоване дечје литературе српске, и он је и од Змаја начинио чика-Јову. И не само да је покренуо оне листове, него им је био и највреднији сарадник, понекада и једини.

Али ни то није било доста, ни то још није могло да задовољи његову снажну вољу, и поред великога и савесно обављаног званичног посла. Од многих педагога који су живели за школу, радећи за њу посредно или непосредно, Натошевић се разликовао тим што се није задовољавао да уздигне само будућа поколења, него је у исти мах хтео да подигне и садање, да обухвати и садашњост и будућност народну и упуту је на добре путове. Млађе је хтео да одреди школом за будућност, али је већ сада хтео да им припреми погодну средину, одређујући многоструким поукама старије у садашњости. Ту Натошевић у првом реду није заборавио да је лекар, и да је основа свему развоју народном у његову здрављу, и стога је држао предавања и писао много о томе како наш народ треба да живи да би очувао своје здравље, а то значи да би одржао себе²⁾. Али поред здравља потребни су још и материјални услови да би се народ, и сред тешких прилика, и проткан другим, бо-

¹⁾ Одштампана у Варађаниновој споменутој књизи, стр. 43—119.

²⁾ Колико је Натошевић био у питањима народнога здравља напредан, то нам је лепо показао Д-р М. Јовановић-Батут у својој беседи о стогодишњици Натошевићевој у Новом Саду.

гатијим и културнијим народима, могао као народ одржати и културно развијати. Стога Натошевић пише и многе књижице и чланке из економије и упућује народ на рад и на корисно искоришћавање природних сила, с којима ради или с којима би могао и требало да ради. И с тим својим радом Натошевић је основао и народну читанку, поред оне дечје. Последњи „Летопис Матице Српске“ (књига 300) одао је, и после готово шездесет година, заслужено признање Натошевићеву раду у речима Матичина секретара да је „чланак д-ра Ђорђа Натошевића [„Зашто наш народ у Аустрији пропада?“] одличан програм Матичина социјалног рада“ (стр. 96). Али признање није ни онда изостајало, и то оно право признање, до кога је Натошевићу морало највише стати, признање „испод кожува и из опанка“. Исти број „Летописа“ (стр. 98 и 99) доноси једно писмо Триве Рајића, правника из Итебеја, који је растурао Натошевићеву књижицу „Зашто наш народ у Аустрији пропада?“ У писму вели: „За најбоље сам држао важне њене тенденције тицајуће се наши простака, у њиовом кругу прочитати и разјаснити; а за ту ми је цел, као место, видила се најбоља општинска кућа. Гди је гомила, оставши од цркве, слушала говорећи: „Шта ћемо у цркви, ми тамо увек идемо, ал то још чули нисмо; тако је, истина је, свака је реч уместна“. Поред овога говора, нудише ми од простака много њи новце за књигу: „Оћу само да носим, да ми моје дете и мојој жени то прочита; тај који је то писо, тај баш све зна, ко да је ишо од куће до куће; истина је, то нас и туче, ми треба једаред да се тога отресемо, ит.д.“ Ово је све говорило испод кожува из опанка...“

Безбројни радови Натошевићеви на народном здрављу и на народном просвећивању растуруени су нарочито по календарима (*Српски омладински календар*, *Годишњак*, *Ласша*, *Орао*) које је Натошевић или уређивао (а то значи за њега: написао све у њима), као *Годишњак* и *Ласшу* за неке године, или им био богат приложник. Засебно су му штампани из ове области, осим напред споменуте књиге, још и ови списи: *Њега краве и највећи добишак од ње* (Нови Сад, 1853), *О владању за време колере* (Нови Сад, 1867), *Стеван Немања I велики жупан српски*, I књига за народ¹⁾ (Нови Сад, 1869), *Дуван с погледом на здравље* (Београд, 1870), *Хлеб, ишто га једемо, какав је и какав треба да је* (Београд, 1874), *Чувај се силовиша пића*, у три књиге (Нови Сад, 1896), и, може бити, још који.

(Свршиће се)

МИЛАН ШЕВИЋ

¹⁾ Одштампано из *Годишњака* за 1868, који је Натошевић уредио. Од ових „Књига за народ“ изишле су још четири свеске (*Свети Сава*, *Вук Стеф. Караџић*, *Кнез Михаило* и *Кнез Лазар и бишка косовска*). Другу, трећу и четврту приредио је Александар Сандић. За пету вели Новаковић у својој *Библиографији* да је у стиховима. Ове књижице су данас велика реткост и све их нема ниједна јавна библиотека у Београду и у Новом Саду. Пета (последња?) изишла је 1871.

КУЛТУРНА ПОЛИТИКА ВОЈВОДИНЕ

Са разрешењем Просветног Одсека за Банат, Бачку и Барању, у септембру 1920, Војводина је остала без своје културне политике. Матица Српска је унела, до душе, у свој Устав од 16 септембра 1921 као први свој задатак: проучавање Војводине (географско, етнолошко, економско, хигијенско, историјско) и, према резултатима тих проучавања, израђивање културне политике за Војводину, али Матица није још саставила орган који ће вршити та проучавања, није их ни отпочела, а камо ли да је проговорила у неодољним питањима културне политике која ишту брзо решење, и од чијег решавања зависи будућност Војводине.

Од колике је штете овако стање ствари не само за културу Војводине и за општу културу, него за целу државу, покушаћемо да покажемо тиме што ћемо да поставимо питање о културној политици Војводине.

То питање данас гласи:

Да ли Војводина да и надаље остане, упркос свим евентуалностима административне поделе наше државе, једна посебна духовна целина, са својом нарочитом културном политиком и својим културним средиштем? Или да рекнемо: нама не треба музеј ни у Новом Саду, ни у Бечкереку, ни у Вршцу, кад имамо Историјско-Уметнички, и Етнографски, и Музеј Српских Земаља у Београду. Не треба нам научни одсек Матице Српске, кад имамо Српску Краљевску Академију; не треба нам средишна библиотека за Војводину у Новом Саду, кад је ту Народна Библиотека у Београду. Ово последње схватање би се могло овако бранити: мајка Србија се већ стара о Војводини и њеним културним потребама. Ено у буџету за текућу годину 60.000 динара „музичким школама у Београду, Скопљу, и Новом Саду“, а исто толико „занатско-уметничким школама у Београду, Скопљу и Новом Саду“. Буџет нам нуди новац за школе чију потребу ми још не увиђамо, о чијем оснивању се код нас нико не стара.

Одиста, све то, и још више, ушло је у буџет када смо имали Просветни Одсек са његовом каквом-таквом просветном политиком. Али треба само погледати како су остале покрајине заступљене у државном буџету, па да се види његов за Војводину крајње неповољан састав, у колико се тиче опште просвете. Убрајајући међу установе за општу просвету: књижнице, градске и сеоске, позоришта, музеје, архиве, академије и друга научна друштва, занатско-уметничке и чисто уметничке школе, просветилачке течајење, видимо да наша држава субвенционисе ту општу просвету

у Србији и Црној Гори	са	1,998.000	динара
у Босни и Херцеговини	„	712.880	круна
у Словеначкој	„	1,412.000	„

у Хрватској и Славонији	„	5,609.451	круна
у Далмацији	„	1,842.291	„
у Војводини	„	591.000	„

Исправити треба ове податке тиме што у буџету Србије и Црне Горе има 100.000 дин. субвенције новосадском народном позоришту, и, као што смо видели, по 20.000 дин., рецимо толико, музичкој и занатско-уметничкој школи у Новом Саду; док смо у горњим свотама изоставили допринос државе београдском и загребачком позоришту, јер не знамо да утврдимо фактички дефицит њихов (по буџету, код београдског позоришта би дефицит износио скоро милион динара, док би загребачко давало скоро два милиона круна суфицита); и треба их исправити зато што позицију за „потпомагање књижевности, науке и уметности“, у износу од 291.000 круна, Војводина није употребила „за књижевност, науку и уметност“, него искључиво за једну уметност. Сва књижевност, наука и уметност Војводине, сведена је на субвенционисање новосадског и вршачког народног позоришта.

Потпун несразмер значи ово субвенционисање, најпре, погледом на своту. Зашто да Војводина добија непуну трећину субвенције какву добија Далмација, кад у буџету приходâ (Специјални Приходи) Банат, Бачка и Барања фигурирају са свотом од 1,835,989.838 круна, док односна свота Далмације износи 347,279.127 круна. Код специјалних прихода, дакле, Војводина је више него пет пута јача од Далмације. Општи приходи зацело не ремете овај сразмер, а код субвенционисања Опште Просвете је она више него трипут слабија. Словенија је код прихода знатно слабија од Баната, Бачке и Барање, док је у споменутом субвенционисању јача скоро трипут. Хрватска и Славонија су код прихода нешто јаче од нас, код субвенционисања су пак јаче мал'те не десет пута! И т. д.

Несразмер је, то смо већ видели, још гори погледом на употребу своте која је, за Војводину, ушла у буџет. Од 591.000 кр. пало је 391.000 на позоришну уметност, и 200.000 на оснивање народних књижница, на обнављање библиотеке Матице Српске, на издавање књига за народ. А ништа није употребљено на оснивање музеја, занатско-уметничке школе, на организовање научног рада у Војводини, на оснивање једне Архиве за Војводину.

Тако је Војводина прошла у финансијској години у којој је постојао и разрешен Просветни Одсек за Б. Б. Б. У години која предстоји, она ће проћи горе. Место овог одсека Министарства Просвете је заузела Матица Српска, и она је искала за народно просвећивање и за организацију научног рада у Војводини по милиона динара, мало више него што је лане имала Далмација. Министарство Просвете, уносећи ту субвенцију у свој буџетски раздео, смањило ју је на петину, на 100.000 дин. И још је Матица Српска морала неколико пута одлазити у Мини-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

старство Финансија да тако смањену субвенцију, већ стављену под питање, брани. Настаје сад питање: ако је у опште добије, шта да ради са том субвенцијом; хоће ли је делити њен народно-просветилачки и научни одсек, тако да не може радити ни један с већим размахом, или ће се ограничити само на насушне потребе широких маса, а науку о Војводини, и науку у Војводини, оставити да снива дугачки сан очаране царевне? Настаје сад питање о културној политици Војводине.

Не треба, наиме, затворити очи пред чињеницом да Матица Српска, која је имала лепу амбицију да попуни празнине настале укидањем Просветног Одсека, ни сама не стоји на најчвршћим ногама. При тренутном расположењу нашег друштва да све послове при којима се не ради о личној заради препусти држави, и зато што Одељење за Народно Просвећивање располаже богатијим средствима, војвођанско друштво лако може да падне у заблуду као да нам не треба већ ни Матица, да је остави без средстава за рад, па да тиме изгуби и тај недовољни орган који води рачуна о здравственим, просветним, па и привредним неприликама Војводине. А онда ствари ништа неће помоћи све оне псовке којима Војводину засипају и часописи и новине београдске, и онда кад томе јесте прилика, и кад није.

Као што се види, није главно питање у томе да ли ће се куцати на врата државног буџета, или ће Војводина, спорије и напорније (као под Мађарима), о свом руву и круву решавати своје проблеме који су увек и проблеми наше државе; овај чланак има да утврди једну чињеницу: Војводина мора имати, а данас га нема, орган који ће на оздрављењу њених прилика радити заснивањем научног рада у њој и о њој, орган који ће формулисати, из резултата споменутог научног рада, онакву просветну политику Војводине каква најбоље одговара, не интенцијама једне варварске журналистике, него интересима војвођанског друштва, који не могу бити у противности с интересима опште културе. Због тога, у овом чланку се много мање наглашава наше лично схватање другог питања: ко да буде тај орган? Да ли Матица Српска која има мање могућности да своја увиђања реализује, или новосадски проширени градски сенат који, при попуњавању места културног сенатора, није мислио на ове потребе, и ако данас Срби имамо у њему већину, или какав референт за Општу Просвету при Министарству Просвете? Ко да буде орган који ће покренути оснивање војвођанског музеја, војвођанске архиве, тих предуслова за научни рад у Војводини и за израђивање културног програма Војводине?

По моме мишљењу, за формулисање културних проблема Војводине би најповзванији био Научни Одсек Матице Српске, Научни Одсек у коме би, поред Г. Цвијића и досадашњих чланова (Д-р Остојић, Милутин Јакшић, Д-р Јов. Радонић, Д-р Ст. Станојевић, Рад. Врховац, Д-р Ник. Радојчић, Радослав Марковић), била још, од прилике, и ова господа: Јоца

WWW.UNIBS.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Вујић из Сенте, Богољуб Алексић из Вел. Бечкерека, Феликс Милекер, из Вршца, Д-р Радивој Симоновић из Сомбора, Д-р Мирко М. Косић, Ђура Поповић и Д-р А. Ивић из Суботице, Д-р Душан Поповић из Новог Сада, и Федор Никић из Београда. Како, међутим, тај Одсек да за своје становиште добије пристанак Министарства Просвете, како да своја схватања изрази културним установама, да овима обезбеди сразмерну државну субвенцију, да за њих заинтересује наше друштво, то ће сам тај Одсек боље знати но икоји појединац.

Војводина има лепу прошлост за собом; у борби за опстанак коју је успешно водио порабоњени и разбијени народ Срба, Хрвата и Словенаца, она је имала лепшу улогу но што то и сама слуги. Шта значи наш Светозар Милетић, једва нам је мало рекао Д-р Никола Радојчић. Па ипак, та прошлост није толико лепа да би ми имали разлога бити Нарциси, задубети се у њу толико да заборавимо садашњост, да прегоремо будућност. Будућа Војводина је наш идол, њој ми хоћемо да служимо. Проучавајући њену садашњост, објашњавајући је прошлосту, светла и културна њена будућност ће нас чинити критичне, даваће нам махове за културне подвиге који ће из имена Војводине збрисати призвук тренутне малаксалости.

ВАСА СТАЈИЋ

ПРИМИТИВНИ ДУШЕВНИ ЖИВОТ

(ЊЕГОВА СУШТИНА И ЊЕГОВО СХВАТАЊЕ СВЕТА)

I

Проблем о суштини душевног живота везује се обично с питањем о његову пореклу. Утврдити то порекло — био је филозофски посао од више хиљада година, али није довео до решења које би задовољавало. У опште је сумњиво да ће тај труд икад бити крунисан успехом. При свима тим покушајима полазило се обично, а то је и разумљиво, од искуства, па је онда, према томе да ли су сазнања добивена искуством сматрана за истинита или лажна, тражено порекло душевног живота или у самом искуству, или се ишло даље у област стварања и надчуљности. Тако је један читав ред мислилаца, који почиње у старом грчком добу а достиже свој врхунац у енглеској филозофији искуства, сматрао искуство као порекло и крај свега сазнања. На другој страни усвајаше Платон вечне божанске идеје, Августин духовне силе у унутрашњости човековој, да би објаснили порекло душевног живота. И Кант, који је оправдано тврдио да је опажање свакако почетак али не и порекло сазнања¹⁾, мишљаше да мора да уведе трансцендентално сазнање²⁾, које

1) *Kritik der reiner Vernunft*, Reclam, стр. 35,

2) Kant, тамо, стр. 43.

је независно од сваког искуства и служи као основа сазнању у опште.

Нама није за наше испитивање потребна ни иманенција Августинова ни трансценденција Кантова, већ нам је довољно ако чињеницу душевног живота узмемо као несумњиво дату. Али нам се тада ставља у задатак да суштину тога живота објаснимо према ономе како се он изражава у заједници људи и целокупне стварности. Живот примитивних („дивљих“) народа, и ако ми данас ни ту не можемо нигде наћи првобитно стање, пружа нам скупоцени материјал за добијање правилних погледа на постављено питање. Овај опсежни материјал интересује од дужег времена научнике, али је врло различито искоришћаван. Оскар Пешел у својој *Völkerkunde* вели: „Кад су старија и новија прекоморска открића учинила да стања тако званих дивљих народа постану приступачна задивљеним Европљанима, онда се нашло људи који су претеривали и замишљали да је наш род при својој првој појави био опремљен највишим телесним, духовним и моралним одликама, а оскудицу тих одлика код данашњих становника друге боје по шумама и острвима приписивали заслуженом паду из оног златног стања“¹. Теолошка претпоставка о првобитном животу у рају била је прихваћена и даље разрађивана (Schelling, Schlegel²). Што су, даље, путници и истраживачи на крају 18. века завидели животу океанског становништва, сматрајући га као племе „срећно, верно природи, коме заблуде културе нису упропастиле човечански идеал“³), разумљиво је кад се има на уму с каквом је снагом утицао у то време пророчки глас Русовљев (Rousseau) о враћању к природи. С друге стране је Дарвинова теорија учинила да је било истраживача који су тврдили да су пронашли племена која су још била у „пређашњем животињском стадијуму за поуку нашем времену“⁴). Али до данас није ни једном веродостојном путнику пошло за руком да доиста утврди постојање таквих људи, а, може се слободно рећи, и у будуће ником то неће поћи за руком. И људи који стоје на најнижем ступњу развитка имају оне одлике које човека разликују од животиње. Па и виновник материјалистичко-творачког схватања о човечјем животу, Дарвин сам, каже о једном људском огранку који културно понајниже стоји, ово: „Кад сам на броду „Beagle“ („Хрт“) живео с урођеницима Ватрене Земље, био сам непрекидно изненађиван ситним карактерним цртама које показиваху колико су њихове особине сличне нашим“⁵).

¹) *Völkerkunde* von O. Peschel, bearbeitet v. A. Kirchoff, Leipzig 1885, стр. 134.

²) Хегел (Hegel) у свом делу „Ум у историји“ (*Vernunft in der Geschichte*, Leipzig 1917, стр. 138 и даље) устаје против тога.

³) Peschel, на наведеном месту, стр. 135.

⁴) Тамо, стр. 136.

⁵) Darwin, *Abstammung des Menschen*, Bd. I, Leipzig 1913, стр. 209.

Једном тако оштром посматрачу, као што је био Дарвин, није се могла измаћи чињеница да у оба случаја један исти душевни живот долази у питање, ма да он то није довољно јасно нагласио. Ми не можемо нити да примимо нити да утврдимо какву битну разлику у душевном животу примитивног и модерног човека, тј. неку другу разлику сем оне која почива на већем, даље напредованом развиту. Резултати етнолошког и психолошког посматрања међу народима свих делова света искључују, на против, сваку сумњу о томе да се, у пркос свих одступања, „најудаљенији народи и човечје расе које се по спољашности најмање једна другој приближују, у својим духовним покретима на тако неочекивани начин сусрећу, да се у јединство и једнакост човечје врсте, бар у погледу на моћ мишљења, не може сумњати“¹⁾. Уз ове последње речи Пешелове навешћемо још и слично тврђење Вунтова: „Посматрање ових, релативно најпримитивнијих племена, дало је — то је нарочито вредно, да се помене — само резултате који су у великој мери сагласни“²⁾. Да би ово доказали, обојица се позивају на правила и обичаје који путницима по свима деловима света, и на исти начин, излазе на сусрет код примитивних народа. Чињеница да се глуво-неми лако споразумевају³⁾ с примитивним људима (и ови се у говору служе много мимиком) говори такође у прилог томе.

Покушаји да се ова појава објасни, нису изостали. Механистичко посматрање душевног живота човечјег, које је започело енглеском емпиријском филозофијом, и у доба просвећивања у опште владало, а и данас још увек врло распрострањено, нашло се баш том појавом побуђено да говори о основним елементима мишљења од опште важности, и тежило је да ове испита и утврди. „Као што се у анорганском царству само одређени број основних супстанција остварује у примитивним слојевима, као што бисмо у ботаници могли да избројимо праоблике у којима се врсте или пак редови јављају, чим бисмо добили статистички потпун преглед географије биљака, тако се може примити и доцнија могућност једне сталне цифре за основне елементе мисаоног круга, јер су увек исти узроци микрокозма који дејствују и упадају у пријемчиву масу микрокозма“. Овим речима почиње Бастијан своје *Прилоге за упоредну психологију*⁴⁾, стављајући на тај начин један по себи скупоцени и с муком прикупљени материјал под гледиште које унапред чини немогућним сваки резултат. Своје „основне елементе мисаонога круга“ замишљаше Бастијан⁵⁾ као „основне штофове мишљења“ у смислу хемије, при чему

¹⁾ Peschel, н. н. м., стр. 209.

²⁾ W. Wundt, *Elemente der Völkerpsychologie*, Leipzig 1913, стр. 21 и др.

³⁾ Wundt, н. н. м., стр. 64; Peschel, н. н. м., стр. 110.

⁴⁾ Bastian A., *Beiträge zur vergleichenden Psychologie*, Berlin 1868 (предговор.)

⁵⁾ Тамо, стр. 62 и д.

мишљење није ништа друго до „васпостављање сагласности између надражаја и против надражаја у психолошкој области, тј. између треперења нерава, који не реагирају више непосредно на просторно-телесне супстанцијелне промене“, док се „код других чула дешава непосредно изједначење у материјалном преобраћању штофа“. Не улазећи даље у ово схватање, навешћемо још само закључак до кога он долази, и по коме би се „психичка статистика свела на један још много мањи број него статистика врсти у царству биљака, те да је довољно утврдити основне штофове у духу природних људи, па да се из тога објасни органски пораштај сваке мисаоне зграде, ма колико многострано и разноврсно да је ова развијена у току цивилизације на земљиној кугли“¹. На овај апсурдан начин била је једној принципијелно тачној мисли о једнакости основних радњи душевног живота, која се свуда појављује, одузета у напред свака могућност за даље разрађивање. Никад се неће успети да се постави каузални однос између „елементарних штофова у духу природних људи“, које статистика има да одреди, и даљег духовног рашћења. Примени природњачко-научне методе на душевни живот није задатак законодавство у душевној области. Кад би ово последње било могућно, имали бисмо једно угодно решење проблема о суштини душевног живота: помоћу хемијских формула могли би се и најкомпликованији душевни процеси с непогрешивом тачношћу одредити из њихових елемената. Да је Бастијан тако нешто мислио, види се из наведених места. И много обазривије истраживање сличних законитости, као што то бива у такозваној физиолошкој психологији, није показало никакве успехе. Великим тековинама новог доба у схватању природних догађаја користимо се и ми, да дођемо до правилног схватања душевног живота и сагласног посматрања целокупне стварности. Међутим, постоји могућност да се то постигне, а да се душевне појаве не изводе из материјално-физиолошке основе. Јер физиолошка психологија није досад имала срећу да објасни прелаз из физичкога у психичко, а да при том не мора да уводи стваралачке моменте.

II

Окружен природом, на чије је предмете и процесе упућен ради одржања своје егзистенције, изводи примитивни човек разне радње, при којима мора да посматра, тј. да опажа и мисли, али није потпуно свестан о односима између предмета који стоје један поред другог, нити пак о односу свога ја према спољнем свету. Сви његови душевни покрети, његова интелигенција, лукавство, умешност, не иду најзад даље од потребе за одржавањем. И ако је свака од ових радњи праћена мишљењем, јер и „најпростије разликовање и везивање предмета наше

¹) Тамо, стр. 71.

околине почива на радњи мишљења и скрива у себи сазнања¹⁾, то ипак остаје сав психички рад природнога човека један „напоље окрунут животни процес“²⁾, и он схвата свет који га окружује као да за себе, и независно од њега постоји. Карактеристично је за душевни живот на овом ступњу развитка непосредно опажање стварности, чије предмете човек схвата или појединачно или у слабој вези, која мало одговара чињеницама. Језик и духовни производи примитивних народа дају нам доказа за то. Они имају израза за поједине предмете и радње, али не и за родове. „Груба ловачка племена именују добра, вука и медведа, али немају имена за животињу. Језику Аустралијанаца не достају изрази за дрво, рибу, биљку, али у означавању појединих врсти није оскудица. Исто се може рећи и за црвенокошце Северне Америке, јер у чокта-језику има имена за бео, црвен и црни храст, али не и за род храст“. Хурони употребљују разне изразе за појам *јести* према различности онога што се једе, а Ескимима имају засебне изразе за риболов, према употребљеним справама. Код првих означава реч *tata* само сопствену матер, тј. „моја мати“; „твоја мати“ каже се *onjoko*, „његова мати“ — *ina*; на сличан начин нема општег израза ни за *ошац*. Малајци немају реч за боју, али разликују црвено, плаво, зелено, бело. Тасманци немају придева: тврд се каже код њих „раван камену“, округло — „раван месецу“, а место *високо* кажу „с дугачким ногама“. Као објашњење ове особености вели Пешел: „Знаци за разликовање схватају се раније него сагласне особине“⁴⁾. Ми добијамо на тај начин, и ако нејасно, потврду да човек схвата најпре поједине предмете без везе, и да их само тако језиком може да изрази. Оно што не преживи, не може, разуме се, ни да изрази. Karl von den Steinen, један одличан посматрач, гледаше узрок тим појавама, које је он испитивао на бразилијанским Индијанцима, у томе што они сваки процес „сматрају као појединачни процес или, тачније, појединачну радњу“, и да према томе свака врста има своје име, али да је број појмова којима су први подређени, до крајности мали⁵⁾. И Вунтова објашњења примитивног језика, која се, разуме се, управљају према његовом психолошком гледишту, свде се најзад на то. Кад он каже⁶⁾ да поједина реч „увек значи један чулно очигледан предмет“, и да се нов појам не образује, „као што обично узимају теоретичари сазнања, помоћу упоређивања разних објеката, него помоћу ређања разних представа једне на другу“, онда ми у том ређању не видимо

1) G. F. Lipps, *Mythenbildung und Erkenntnis*, Leipzig 1913, стр. 6.

2) R. Encken, *Der Sinn und Wert des Lebens*, 4. Aufl., стр. 69.

3) Peschel, н. н. м., стр. 114.

4) Тамо, стр. 8.

5) Karl v. d. Steinen, *Unter den Naturvölkern Zentral-Brasiliens*, Berlin 1894, стр. 350.

6) Wundt, н. н. м., стр. 70.

„појам“, већ изражавање особених доживљаја примитивног човека. Вунтови примери за примитивно образовање појмова: „сунце — заћи — место“, „гвожђе глава широка“, „камен гребати нешто“, како Того-Црнци обележавају запад, клинац и шиљак, говоре за то да он чини погрешку сличну оној теоретичара̄ сазнања и граматичара̄, против којих и сам устаје.

У свима духовним продуктима примитивних народа, у начину како они схватају процесе у природи и животу, могу се упознати наведени карактеристични знаци. Интересантан пример за то пружа нам Тонга - песма¹⁾, коју је Маринер саопштио а Хумболт превео, и у којој се ређају доживљаји без икаквог разумљивог прелаза од једнога к другоме: цвркутање птица, кидање цвећа, дељење животних намирница, купање, рат и његови ужаси, ит.д., ређа се просто у песми једно за другим. Још су интересантнији цртежи примитивних људи. Они изазивају изненађење због своје сагласности с дечјим цртежима. У њима се назначују или само поједине стране дотичног тела, или више страна без везе или у нетачном односу. Од човечјег тела означавају се често само поједини делови, и ако при том, нпр. очи, уши, нос, ит.д., буду заборављени, а невидљиви делови тела нарочито истакнути, или ако бркови дођу изнад очију, лула поред уста, брада посред лица, онда томе није крива никаква „конвенционална шема нецелисходног представљања“²⁾. Karl v. d. Steinen опажа тачно кад истиче да портрети Бакаири - Индијанаца по правилу немају уста, док нос, који они буше, никад не изостаје; међутим Бороро - Индијанац, који буши доњу усну, не изоставља никад уста, док нос заборавља³⁾. Начин схватања ових људи, који не иду даље од непосредних доживљаја, огледа се јасно и у њиховим цртежима, као и у осталим радњама њиховог душевног бића⁴⁾.

1) Waitz, Dr. Th., *Anthropologie der Naturvölker*, 6. део, стр. 85.

2) E. Franke, *Die geistige Entwicklung des Negerkinde*, Leipzig 1911, стр. 78. — Врло поучни цртежи Црнаца са Конга, које писац у том делу репродукује, не цене се и не искоришћавају у тексту правилно.

3) K. v. d. Steinen, н. н. м., стр. 253.

4) Било би можда од великог интереса да се слике на египћанским споменицима, и друге сличне, око чијег се објашњења тако много препире, испитају с психолошког гледишта. Пешел тврди да су египћански уметници неприводно онакарађивали људе према укоченим узорима: лице су цртали, наиме, увек у профилу, око en face, а руке увек као две десне (н. н. м., стр. 12). Други антрополози су покушавали да на основу тих слика утврде расне ознаке, изазване крвним мешањем (тако се нпр. хвали глава великога Рамзеса „као високо европска и слична Наполеоновој“). Веће разумевање за те слике не добија се кад се оне хоће да сведу на примитиван покушај једне уметничке науке о пропорцији, чему се и данас, на основу резултата модерног антрополошког истраживања, тежи, и то најпе у научном („Шмит-Фриче-ов пропорцијски канон“), а потом и у уметничком смеру (упореди R. Martin, *Lehrbuch der Anthropologie*, Fischer, Jena 1914, стр. 250). Непристрасно, поглавито психолошко испитивање морало би дати веће резултате.

Морални и правни живот примитивних људи носи иста обележја. У њиховој ограниченој, лабавој животној заједници, коју ми не сматрамо као створену већ као првобитно дату¹⁾, изједначаје се морал са припадањем племену. „Код Бакаира — вели von den Steinen²⁾ — *kurá* значи „ми“, „ми сви“, „наш“, а у исто време „добар“ („наш човек“!), *kurára* — „не ми“, „није наш“, а у исто време „рђав, тврдица, нездрав“. Све зло долази од странаца, па и болест и смрт, које чаробници шаљу отуд“.

Кад говоримо о схватању онога што се непосредно, чулно може на предметима опазити као о првим душевним појавама, не сме се мислити да ми ове сводимо на спољне утиске, као што се у досадањој психологији обично узима. Први су душевни изрази човечји један покрет, деловање, акција, коју објективни надражај изазива, али не оснива. Као битну одлику тог првобитног животног израза (који ми узимамо као дат и не питамо за његово порекло), означавамо ми чињеницу да се може да понови, при чему раније изведена акција не ишчезава неповратно, него је у дејству и код садашње акције. Ово дејствовање не треба замишљати тако да садање деловање представља збир ранијих. Оно условљава у вези с целокупним нашим душевним стањем непрестану променљивост тога стања. Наше душевно стање није изазвано од деловања спољних предмета, целокупне стварности око нас, која такође тежи једној акцији, или, да употребимо згоднији израз, за акцију која припада мртвом свету, кретању, које при једнаким стањима остаје једнако и траје непрестано, понавља се. Камен пада и креће се стално, док се стање у коме се креће не промени. Буде ли овом променом доведен до мира, то ће се ипак кретати даље, ако се прво стање врати на место другог. Али раније изведено кретање не дејствује, не утиче на ово које се поново изводи, и ту лежи могућност каузалног закона, који одређује однос између узрока и тока кретања. У томе, т. ј. независном ређању садањег кретања на раније, почива и разлика између мртвих тела и живих бића.

Кад прошло деловање живог бића не би дејствовало при садашњем, имали бисмо исто понашање као и код мртвих тела, и не бисмо у опште могли да говоримо о душевном животу. Карактеристику свести о душевном животу чини, наиме, ова свеза с ранијим деловањем, с целокупним животним стањем и с околином. Она се показује у томе да ранији доживљаји при садањој животној акцији опет оживљавају и дејствују, на чему почива схватање једног у другом, тај прафеномен свести³⁾.

¹⁾ Кад Вунт (н. н. м., стр. 52) и други говоре о примитивној животној заједници као о стадијуму хорде, који потиче из једне „пречовечје егзистенције“, која одговара од прилике данашњим антропоидима, онда се ми све дотле не можемо сложити с њима док нам они разумљиво не објасне прелаз из животињског у људско стање.

²⁾ K. v. d. Steinen, н. н. м., стр. 332.

³⁾ Упор. G. F. Lipps, н. н. м., стр. 264.

Примитивни човек не долази до правилног схватања о односу између свога деловања и деловања околних предмета. Он их првобитно сматра за раздвојене, међу собом независне изразе свога живог бића с једне, и предмета на које наилази, с друге стране. Антрополози и многи психолози своде ову чињеницу на потребу да се „за сваку појаву и догађај пронађе узрок и покретач“¹⁾, чему се — по речима Пешеловим — код „детињски заосталих народа придружује немоћ да се предмети чулног опажања схвате друкчије него као с душом“. Али ова „немоћ“ ће нам бити јасна тек онда кад поред већ утврђене особености примитивног човека да ствари схвата појединачно и без везе, укажемо на то да он у особинама свога живог бића има већ непосредан повод за одвајање тела од душе. Иначе, је његов интерес за узроке појавама врло мали, или га никако и нема. Али опажање разлике између живог и мртвог човека, сенке у човечјем облику с којима се човек среће у сну, изнуђују, тако рећи, примитивном човеку представу о души. За њега не постоји, међутим, никакав разлог да и другим стварима које на њега утичу и чију егзистенцију он сматра као независну од његове, не приписује једно такво, у њима скривено биће. Он придаје, наиме, не само осталим живим бићима, него и свима предметима стварности, особине свога ја, не знајући да то чини. На тај начин долази примитивни човек до једног, свакако несвесног удвостручавања света, које се састоји у томе што он у свакој ствари опажа још једно, у њима скривено живо биће, с којим он, и ако не на исти начин, оно ипак исто тако добро као и са својим сачовеком, може да саобраћа.

Сибек²⁾ мисли да у сну и смрти не може да лежи првобитни повод за представу о души, јер изван „траг оног разликовања тела од душе, спољњег од унутрашњег, и томе слично, мора да буде већ створен“; да би човек слику умрлога у сну могао да сматра за његову душу, човек би, вели он, морао неопходно да опази разлику између тела и душе, баш кад не би никад видео неко живо биће у мртвом стању. Размисли ли се добро, лако је увидети да Сибек није тиме дао једно ново гледиште; на против, он долази у сукоб са својим даљим извођењем. Ако је хтео да каже да човек долази већ на основу свога особеног животног делања у стварности и заједничном животу с другим људима до опажања разлике између свога тела и других предмета, као и између тела и душе, и да се то дешава „већ пре сваке видљиве рефлексије, на основу душевне радње која још није свесна себе саме и свога постојања“, онда он има право, и спавање са сновима спада несумњиво у те првобитне, особите радње, при којима се разлика најразговорније појављује. Али чим он тврди да тело човеково ступа на основу

¹⁾ Peschel, н. н. м., стр. 256.

²⁾ Siebeck, *Geschichte der Psychologie*, Gotha 1880, I, 1, стр. 6.

ове прве радње у онај однос према околини и, с друге стране, према свести о ја, па онда тек „из безвољног, али непрестаног упоређивања“ сазнаје он „с неопходношћу која лежи у психолошком механизму“ да се „на оној страни налази један плус“ — премешта Сибек (у колико се његов начин изражавања може правилно да разуме) постајање представе о души у један доцнији стадијум развитка, који се одликује образовањем митâ, и где је оно разликовање већ завршено. Стога Вунт с правом вели да се не би могло оценити да ли би човек икад дошао до разликовања душе од тела и до њиховог растављања, кад не би постојали смрт и сан ¹⁾.

Сходно својем душевном стању, замишља неразвијени човек душу као неко лако, покретљиво биће, слично сенци, које просторно напушта тело за краће време (у сну или у болести) или за свагда (приликом смрти). О овом растављању добија он свакодневно искуство кад се „сенка (душа) у сну хитно удаљује остављајући тело у љуљашци“ (Hängematte). Смрт се разликује од сна само по томе што се „сенка и сувише удаљила, да би се могла повратити“ ²⁾. Тагали као и Бакаири-Индијанци не смеју изненада да буде онога који спава, јер иначе удаљена душа нема довољно времена да се врати ³⁾. У Vigeу-у (Француска) и Wetteran-у (Тирол) отварају још и данас прозор, да би душа умрлога могла да излети. И Кинез прави рупу на крову кад неко лежи на умору. У Тиролу се види душа како, лебдећи као бели облачић, одлази, а у Француској она има облик лептиров. Данте је такође назива l'angelica forfalla (анђеоски лептир). По касубијском народном веровању душе умрлих као птице присуствују погребу; на Тахитима одмарају се оне на двама, отуд познатим каменима, пре него уђу у ноћ; у Аустралији почивају оне прво на врховима дрветâ, и онда лете у небо ⁴⁾. Највише је распрострањена представа о души као даху. Тако код Плајанаца (Калифорнија), код Јевреја (Ruach), Римљана (anima), Грка (pneuma), Словена (дух, душа). По Омиру се душа ипак може копљем из тела да извади. Кад се у нашим народним песмама описује смрт некога јунака, онда се наступање смрти означава обично стихом: „То изусту, па душу испусти“.

Поред све спољне разноликости, могу се заједничке црте наведених схватања, као и осталих сличних, лако упознати: душа постоји независно од тела и њено биће може чулно да се опазу. Вунт прави разлику ⁵⁾ између телесне душе и душе као дах или сенка, у том сми-

¹⁾ W. Wundt, *Die Anfänge der Philosophie und die Philosophie der primitiven Völker* (Kultur der Gegenwart, v. P. Hinneberg, I, 5, Leipzig 1913, стр. 10).

²⁾ K. v. d. Steinen, н. н. м., стр. 349.

³⁾ Тамо. Сравни и Bastian, н. н. м., стр. 20.

⁴⁾ Bastian, н. н. м., стр. 14 и даље, 24, 23.

⁵⁾ Wundt, *Völkerpsychologie*, стр. 204 и даље.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

слу што прва представа о души означава један нижи ступањ „тотемистичког доба“, које је имало пред собом већ једну периоду развитка („примитивни човек“). Он признаје да је представе о души било у овом претотемистичком времену, али тврди да „њен даљи развитак видно“ припада тек тотемистичкој периоди. Он схвата представе о души под појам веровања у душу, појам анимизма, који представља један „необориви фактор сваке митологије и религије“. Не упуштајући се даље у то разматрање, напомињемо само да нас његово излагање о овом предмету, исто тако као и његова подела целокупног развитка („примитивни човек“, „тотемистичко доба“, „доба хероја и богова“, „развитак ка хуманитету“), може мало да убеди да ми ту имамо посла с истинитим током развитка, а не с једном конструкцијом којој није успело да истакне оно што је битно у том развитку.

(Свршиће се)

Д-Р ВОЈ. Р. МЛАДЕНОВИЋ

РЕФОРМА НАРОДНИХ ШКОЛА

— НЕКОЛИКО МИСЛИ ПОВОДОМ ЗАКОНА О НАРОДНИМ ШКОЛАМА —

(БРАТ)

Од свију социалних проблема, чиновничко питање је најлакше решити у духу социалне правде. Треба само стати на гледиште да се разлике у почетним платама морају свести на најнужнији минимум, пошто морају бити толике код свију да се може с њима живети, и да ни завршне плате не смеју прекорачавати сразмеру према годинама школовања, те ако н. пр. у оних са факултетском спремом буду 12 или 16 хиљада, онда у оних са средњом школом морају бити 9, односно 12 хиљада¹⁾. Тај принцип, потом, треба применити и на оне државне службенике с нижом и најнижом спремом, па такву правду треба спровести и за остале редове наших држављана, како се то према различним приликама најправилније може извести. А на то становиште се мора стати при решавању чиновничког питања у најближој будућности, као што се мора стати, у аграрном питању, на становиште да земља припада онима који је обрађују; да произвођаче треба довести у непосредан додир с потрошачима, те да се посредници, као непродуктиван елеменат, што више искључе из нашега друштва; и као што се мора, најпосле, стати једном, при решавању радничкога питања, на такав

¹⁾ Од овога чине изузетак професори универзитета или други чиновници са докторатом, јер су они морали дуже студирати. Али они то морају и радом својим заслуживати. Иначе остају с платом обичних факултетлија.

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

терен, да плодове својих радова уживају они који снагом свога рада то и заслужују. Све се то мора учинити, ако се и у нас жели активна сарадња свих друштвених редова на културном препорођају нашега троименога народа и јединствене државе.

Учитељски кадар, ослобођен брига око издржавања и снабдевања школа, на чему је досада бесплодно трошио замашан део своје снаге, и изједначен потпуно с чиновничким редовима равним по спреми, биће толико задовољен у овом погледу да ће се моћи предати потпуно послу ради кога и постоји. Никома из учитељских редова неће у будуће ни на ум падати да „мења струку“. А тим самим, и учитељски кадар засноваће се правилније, не само квантитативно, него и квалитативно, пошто би се и најдаровитија младеж радије одлучивала да иде у учитељске школе, па би потом до смрти и остајала у истој струци.

Формирањем школских општина, без обзира на политичке општине, и захтевом да се младеж одваја од кућних послова баш онда кад је то по економски живот нашега народа од најмање штете, пружа се у исто време могућност да се доведе у школу свеколика младеж оба пола, те би се, самим тим, број ђака, ако не утростручио, баш у самом почетку, а оно бар, више него сигурно удвостручио. А тада ето могућности да се неподељена школа, као највећа сметња за правилан и успешан рад, збрише једном за свагда са територије наше Краљевине, па да се и у оним сеоским школама где је до сада радила једна учитељска снага, доведе и друга, те да у будуће раде свуда најмање две учитељске снаге, првенствено муж и жена. У осталом, по селима разбијенога и власинскога типа, као и по мањим селима збијенога типа, не треба ни трпети школу с више од два одељења. Исто тако, у великим, па и највећим селима шумадијскога типа, не треба трпети другу школу осим школе с највише четири учитељске снаге, те да ђаци не морају по највећем блату и највећој зими прелазити читаве километре док не дођу школи. У тим случајевима ваља подизати школе на два или и више места, са два или четири одељења; а сувишна одељења која већ постоје при оваквим школама, употребити за учитељске станове, јер их у таквим местима обично нема за све наставнике.

У сеоским школама где раде 4 снаге (2 учитеља и 2 учитељице), одвајају се мушка деца од женске, те се тако свуда на селу ради једновремено увек с два разреда. Само пак у градовима, где имају могућности да раде не 8, него и 16 и више снага, ради се с једним разредом.

Учитељ који живи у каквом од најзабаченијих села, где је живот у опште тежи него у културним центрима или у непосредној њиховој близини, осуђен је био до сада, и да ради с највећим бројем разреда, гдекада и с великим бројем ђака, без икакве посебне награде за тежи рад, а често и без награде за теже место и тежи крај. И је ли онда

чудо што забачена места остају по правилу празна, и што их често и сами домородци, с болом у души, напуштају, да се спасу рада у неподељеној школи, и ако је баш у таквим местима најчешће највећа потреба за просвећивањем народним?

Број ђака по одељењима, при оваквом уређењу наших школа, свуда је исти. Он се за сада, до бољих прилика, креће између 40 и 50. И нигде не сме пребацити ни подбацити ове бројеве. Сувишан број из једне школе преводи се са периферије у суседне школе где је број ђака мањи, пазећи при том да ни једном детету не буде школа даље од 4 километра по сеоским школама.

Потребе овако типичне школе одвећ је лако запазити. Стога и за снабдевање њено неће бити потребна никаква решења, нити пак наређења школских одбора, као сада.

Из једне централе, која се мора основати да би се избегла свеколика скупа посредништва, снабдевање се све школе намештајем, училима, књигама, уџбеницима, материјалом за писање и цртање, и осталим потребама, по требовању управитељеву, прегледаном од школског надзорника.¹⁾

Што се тиче огрева школског, за њ ће најпробитачније бити да се све школе, као и учитељски станови, снабду пећима за угљем, који ће држава давати школама бесплатно, или по цени коштања. А то ће бити неопходно потребно, баш и у интересу чувања наших шума. И само у оним школама где би огрев угља био скупљи, задржати и даље пећи за дрва. Обрачуне око снабдевања и издржавања школа вршиће управитељи, слично ономе како се то врши у средњим и другим школама, или у другим надлештвима.

Са управитеља и наставничкога већа, брига о нижој школи прелази на среског школског надзорника и срески наставнички збор, којима припадају сва права и све дужности предвиђене садашњим пројектом за окружног надзорника и окружни наставнички збор. Сваки срески надзорник ће бити дужан да обиђе сваку сеоску школу бар трипута годишње, јер се рад у њој и дели на три дела, и да сазива и срески наставнички збор такође трипут годишње. Садањи начин оцењивања рада учитељскога замењује се кондуитом, као и у других чиновничких редова.

За месне и окружне школске одборе неће бити потребе. А место покрајинске и школске власти и покрајинског школског савета, завести обласни надзорнички савет, под председништвом обласног инспектора.

¹⁾ Уџбеници и материјал за писање и цртање даваће се у довољној мери и бесплатно, ако не свој деци у први мах, оно бар сиротној. Исто тако, сиромашна деца добијаће бесплатно, у почетку бар доручак, а доцније и ручак и вечеру, а најдаровитију децу узимаће потом држава за своје питомце и кроз средње, стручне, више и највише школе, како би се свакоме таленту омогућило развијање до крајних граница. Јер, при садањим приликама, затворена су сиротној деци врата за више и највише школе.

На овај начин, кад родитељима буде стајала на расположењу школа која им децу неће отрзати у доба кад су им неопходно потребна за прешне послове, они ће се пре одлучити да им и женска чељад посећује редовну основну и продужну школу, а мушку децу коју не мисле школовати, задржаваће да посећују зимске течајеве од 11. до 19. године, ако из буди каквих разлога не буду били у могућности да напоредо одвајају од куће и мушку и женску чељад. То је једини пут да се наш народ измири с тим да треба школовати и женску чељад, на основу ове мудре изреке: „Кућа је на жени а не на земљи“. А кад тако успемо да пролази кроз школу целокупна младеж, мушка и женска, онда нам неће бити ни нужно да школе за домаћице трају две године, што је за наше прилике неизводљиво, него ће бити довољни и кратки курсеви од шест недеља.

Како ће пак будуће ниже школе давати много више но садашње, јер ће своје питомце наоружавати, не само много већом спремом у погледу саме писмености, него и много већом вољом за самообразовањем и моралним животом, пошто читање — то разговарање с паметнијим од себе — као и писање, не само неће причињавати никакве тешкоће, него ће им бити најмилија забава у слободним часовима, то ће и читаонице и књижнице народне, у погледу просвећивања народнога, чинити своје: прве ће бити пуне читалаца, а друге — празне, јер ће књиге бити растурене на читању.

Као круна пак свега народног просвећивања долазе популарна предавања и универзитети за народ, о којима се и у нас мора повести рачуна што пре, ако желимо да идемо напоредо с осталим културним народима. А то морамо желети сви, од врха до дна, ако смо прави пријатељи свога народа.

ЈОВАН ПЕТРОВИЋ

ХЕРМАН ЛИЦ

— ТВОРАЦ У НЕМАЧКОЈ НОВИХ ШКОЛА У ПРИРОДИ —

12 јуна 1919 умро је у Немачкој један педагог чије ће име остати у историји поред имена Комениуса, Салцмана, Базедова, Феленберга, Фихтеа, Фребела, и свију оних који, из близа или из далека, стоје у вези с великим педагошким покретом који је започео Ж.-Ж. Русо и који има за девизу: „Вратимо се природи“.

Педагошки реформатор, Лиц је то био у пуном смислу речи. Он је то био у теорији и у пракси. Он је то био из принципа и по свом темпераменту. Може се додати да је имао и спољни изглед реформатора. Сељак, сељачки син, дежмекастог и моћног тела, он је имао лице

као секиром засечено неколиким дубоким борама, бронзану боју коже, чело као у каквог борца пре него ли мислилачко, али, усред те енергичне маске, јасне, праве очи, из којих је избијала простосрдачност, доброта, веровање у туђу доброту, које је обезоружавало чак и његове непријатеље. Јер сваки реформатор има непријатеља. Он има за непријатеље све људе чијим плановима смета, чије спокојство узнемирује, којима прети самим успехом своје активности. Он има за непријатеље духове екстремне, и сувише смеле, необазриве, оне који мисле да је доста штети да би се могло, не слутећи да је стварна моћ довршење грађевине направљене од стрпљења, искуства, патњи, напора и љубави. Лиц је био изнад свега личност пуна љубави. Он је имао страст пожртвовања. Сићушни и саможиви рачуни нису га се ни дотицали, и оптужбе тога рода које његови непријатељи нису пропуштали да му набацују увек су се претварале у њихову срамоту. Оне су доказивале само једно: да га они нису познавали. Он је завештао све своје имање, које се састоји искључиво из његова четири велика колежа ван града, једној службеној „задужбини“, која управља данас њима према директивама које јој је обележио њен творац. У осталом, овај се сматрао целог свога века не као власник, него као чувалац ових школа које је сам био полако подигао и снабдео свим могућим усавршењима, како материалним тако и духовним. Импулсиван, благородан, покатакд и сувише апсолутан, као што су то обично моћне и стваралачке природе, може се рећи да је Лиц био једна снага, у пуном смислу речи.

У Лицу је било два човека: педагог и родољуб. Ја имам намеру да говорим овде само о педагогу. Као педагог он је био универалист, с истим правом и разлогом као што је сама наука. Он је био стрпљиви посматрач дечје природе која је, у својим главним цртама, увек и свуда иста. Било да човек проучава хемију, анатомију, физиологију или психологију, нема истине с ове стране Пиренеја и заблуде с оне стране. И примењена наука која проистиче из теоријске науке добро изведене, — у овом случају педагогија, — такође је универсална. Као гениалан педагог Лиц припада историји. Родољуб је у њему био споредно, и то споредно ишчезнуће у забраву.

„Ослободити човека“, такав је био његов главни принцип. Он је био узео за девизу три речи из Фихтеова епитафа: „Светлост, Љубав, Живот“. И, за њега, ослободити није значило еманциповати од сваког прописа, макар какав он био. Слобода није синоним разузданости. Под слободом, Лиц је разумевао оно што су били изразили на свој начин Монтескје: „Слобода је моћ да се ради што треба“; Ж.-Ж. Русо: „Ја нисам никад видео да се слобода човекова састоји у томе да ради што хоће, већ да никад не ради што неће“; Цецил Реди, оснивалац прве нове школе ван града, у Аботсхолму у Енглеској: „Слобода је покорност

закону“ — природном закону, потребном свуда и увек, и праведном социалном закону који проистиче из природног закона. Ослободити човека значи дакле дати његовом *higher self*-у, његовом духу у оном што је у њему узвишено, моћ да потчини енергије *lower self*-а, то јест физичкога организма и подсвеснога. Или, ако се претпостављају енглеским изразима Вилиама Џемса слике француског физиологиста Д-ра Грасеа, моћи ће се изразити иста мисао рекавши да „О“ треба да се научи да господари „полигоном“, што ће рећи да центар нашег бића треба да господари периферијом: сенсацијама, осећањима, ђудима и импулсима.

Цео Лицов програм може се свести на овај заједнички именитељ.

Треба почети тиме што ће се ослободити дете од спољних утицаја неповољне средине. И сâм сељак, васпитан под благим али енергичним надзором једног патриархалног земљорадника који је окупљао целу своју породицу, заједно са слугама и надничарима, око велике трпезе на свом сеоском имању, он је упознао још од детињства утицај оних двеју великих природних сила које су биле васпитачице примитивног човека: мора и села. Доцније, као гимназист, као студент, он је осећао увек осећање неискazanог ослобођења кад би се, преко распуста, враћао својој родној средини на острву Ригену.

Треба рећи да је Лиц био, у школском смислу речи, рђав ученик. Кад му је било дванаест година, понашао се у интернату као млад не-савладан пастув. Наредбе су му изгледале без сумње као торови zgodни за ситну стоку. Он је лако прескакао све преграде. До својих последњих дана, у духовној области, он није чинио друго, и никад није с више јеткости презирао социалне конвенције. Сваки реформатор је по темпераменту не-конформист.

Мислећи доцније на своје властите године детињства, на систематски притисак који врши школа над младићским снагама готовим да се развију, Лиц се одлучио да ослободи детињство од тог анормалног и неподношљивог режима. Једна старија сестра била је дошла у град и узела га к себи; он ће одсад походити школу као екстерни ученик, али је се гнушао спољне дисциплине пруских школа, претече милитаризма, као и ауторитативних метода службене наставе. Тај утисак се појачао када је, као младић, имао прилике да проучава Канта, у многом погледу наследника енглеског либерализма Давида Хјума и тезе о човеку добром по природи Ж.-Ж. Русоа.

Често се превиђао дубок смисао те тезе и давало јој се значење које је прерушава и прави од ње карикатуру. Сам Русо није никад порицао да људско биће доноси рађајући се много наследних могућности које ће, под утицајем средине, моћи постати недостатци. Али он тврди — и Лиц тврди после њега — да оно што је битно у индивидуи, то је оно што бисмо могли назвати с Хенрихом Бергсоном „животним подетом“ (*l'elan vital*), или тачније, „духовним животним полетом“. Тај

животни полет треба чувати, штитити, узносити. Међутим, садања школа чини све да га угуши, тиранише, уништи. Анџело Патри, један Талијан, управитељ једне популарне школе у Њу-Јорку, духовни брат Лицов по својој неуморној доброту и активности, изразио је врло тачно ту истину: „Како смо слепи! узвикује он: ми најпре убијамо, а затим оплакујемо оно што смо уништили“¹⁾. Циљ школе, додаје он, треба да буде „искрено развијање сваке индивидуалне душе, да би се задовољила њена властита природа“.

Да би се човек могао боље дати, треба најпре добро да припада себи, — може се додати. Јер ни Патри, ни Лиц не заборављају да крајњи циљ живота није егоизам, но алтруизам: што индивидуе буду савршене, у толико ће савршеније бити друштво које ће они оживљавати својим духом; и што друштво буде савршеније, у толико ће боље допринети да „ослободи човека“, у смислу који смо дали том изразу.

То претпоставља не један ауторитативан режим, који утиче *сиоља на унутра*, већ режим у коме дете може да ради и експериментира само собом, да пипа, да се судара са спонтаним реакцијама околне средине, да „осећа“ потребна правила живота можда пре но што ће их разумети, да опажа потребне циљеве индивидуалне активности и да одмерава начине који њима воде. То претпоставља, другим речима, аутоваспитање, лагану формацију, органско рашћење, које се, као и свако рашћење, врши *изнутра ка сиоља*. Нема сумње, улога одраслога, васпитача, није смањена; на против. Али његова акција треба да остане сократска; он треба да одговара спонтаној радозналости детета, а не да задовољава унапред радозналост која није имала прилике да се манифестује и које, врло често, никако и нема.

Духовни животни полет може се поредити с апетитом: предупредити глад, кљукати индивидуу, то значи убити апетит пре но што се овај могао и родити. И тешко духу који не познаје више апетит за знањем, жељу за увећањем, потребу да се развије у многобројним активностима!

„Овде се не даје императивних заповести, имао је обичај да каже Лиц својим новим ученицима, све треба да постане обичај и навика“. И тако је и било. Готово никад Лиц није кажњавао. Његова лична педагошка активност сводила се, привидно, на његов пример и на његову реч. Али тај пример био је пример једне природе праве, неустрашиве, моћне; у његовој речи огледале су се исте особине, и она је тежила, из дана у дан, да створи оно што се може назвати „духом школе“, духом оличеним нарочито у најбољим и најстаријим ученицима. Ти ученици, много више и много боље но одрасли, професори и васпитачи, васпитавали су новајлије, уводили их, прилагођавали их; дотеривали их, и најзад их асимиловали, стварали од њих аутентичне грађане „школске

¹⁾ *Ка сушрашњој школи (Vers l'Ecole de demain)*, Paris, Hachette, 1919.

www.unilib.rs

државе“. Јер је Лиц увек поредио своје школе с државама у миниатури и увек се обраћао својим ученицима зовући их „грађанима васпитних огњишта на селу“.

Тај назив није био, у осталом, реторска фигура. Ученици су били доиста творци напретка својих школа. И они су то осећали. Нема сумње, Лиц није никад ишао с применом режима *self-government*-а тако далеко као William R. George у Freeville-у, у Њу Јорку, или као Homer Lane, у Dorset-у у Енглеској. Али установа „начелника“ одговорних за ред, дисциплину и тачност у разреду, за столом, у собама за спавање, чинила је да општа организација школа почива на најбољим ученицима. Лиц је радо слушао њихова мишљења; ако је управљао, он је управљао у њима и преко њих.

Уз то, „Васпитна огњишта на селу“ практиковала су у великом степену *self-supporting system*, нарочито у Haubinda у Тирингији: споља се набављала само преко потребна колониална роба и извесне сировине. Земљорадња, шумарство, повртарство, одгајивање ситне стоке од стране самих ученика и крупне од стране једног закупца, присуство у школи једног пекара, једног касапина, једног кројача, једног обућара, више столара, инсталација казана који је давао електричну светлост, централно грејање и потребну снагу за перионицу, све то је чинило школу готово независном од спољног света. Може се погодити интензивна активност, активност понекад тешка али спасоносна која је владала у овом малом свету.

Понекад се замерало Лицовим школама да запостављају праву наставу. Има један део истине у тој критици. Код Лица су дете и дечак учили да раде и да мисле. До седамнаесте године, они су остајали међутим, у погледу меморисаних знања, много испод својих вршњака из званичних школа. Да ли је то зло? Факт да су већина младића који су се јављали за матуру пролазили добро на том испиту, показује да их тај живот усред природе, далеко од школског формализма, није спречавао да, кад затреба, запну и спреме за шест месеци или годину дана тражени испит. И колико енергије спасене на тај начин, — енергије коју традиционална школа хвата, каналише, расподељује на хиљаду разних поточића који се најзад губе у песку ерудиције... или ништавости.

*

Претходни редови само су једна врло кратка психолошка скица. Ми нисмо ништа рекли о делу Лицовом, о организацији његових школа. Јер, код њега, човек је интересантнији него дело. Програм његових школа био је у осталом, у својим великим линијама, као и у Abbots-holme-у, где је Лиц био провео годину дана, и као у већини нових школа ван градова: четири сата лекција ујутру, два сата физичких радова после подне, сат и по учења између ужине и вечере, игре, друштвени живот после вечере, заједничко читање у школској аули пре

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

спавања. Иначе, проста али обилата и здрава храна: воће, млечни производи, брашна јела, мало зачина, нимало алкохола. Одело гипко и лако. Голе ноге, гола стопала у отвореним сандалама, готово сви радови на чистом ваздуху с голим трупом. Оброци и лекције напољу, изузев кад је рђаво време. Религиозно васпитање које води рачуна о разним вероисповестима ученика и инспирише се с еклектизмом великим милиоцима свих времена.

Што се тиче биографије Лицове, она се меша од 1898 с његовим делом. Ево њених главних датума: 28 априла 1868, рођење у Думгеневицу код Гарца, на острву Ригену; од девете године, био је у школи у Грајфсвалду; од дванаесте, у гимназији у Штралсунду. Теолошке и филозофске студије, које су одвеле двоструком докторату. 1893 Лиц сусреће Д-ра Цецила Редиа у Јени. Октобра 1896, он полази за Енглеску и проводи годину дана у Аботсхолму. Тамо пише књигу: *Емлохстоба, фикција или стварност?* (Емлохстоба је анаграм од Аботсхолм), која је у исти мах преображај стварности коју је имао пред очима и његов властити идеални програм. 1898 постао је учитељ у Илзенбургу северно од Харца; тамо наима једно старо пољско добро, претвара шупе за сено у одаје за спавање, штале у разреде, и ту се смешта. Изванредан успех. 1901 старији разреди се издвајају у Хаубинду у Тирингији, имање од 300 хектара. Тамо се зида једна пространа школска зграда и више вила. 1908 ново рођење: велики ђаци од петнаест до деветнаест година смештају се као модерни испосници у старом епископском замку кнежева епископа, у Биберштајну, у ренском масиву. С врха брега на коме се диже древни замак, поглед се шири на стотине километара унаоколо.

Затим су настале тешке године. Три велика пожара — од којих ни за један нису били криви ученици — избили су у Изенбургу (лабораторије и разреде), у Хаубинди (мајурска зграда и жетва), и у Биберштајну (цео горњи спрат замка). Три пута, неверни директори подвалили су Лицу издвојивши се без икаквог претходног обавештења и одевши са собом наставно особље и већину ученика. Било је ту, без сумње, и тактичних грешака Лицових, али нарочито клеветничких кампања, преко којих је боље прећи ћутом. Уз то, разни несрећни случајеви, између осталог искривљење једног кичменог пршљена, због кога је две-три године страховито патио и издржао једну опасну операцију. Ако се томе дода заморан живот, који би смрвио сваког другог: огромна активност из дана у дан, од јутра до мрака, непрекидни путови аутомобилом од једне до друге своје школе, у којима је проводио три-четири дана сваке две недеље (има 90 километара брдског пута између Хаубинде и Биберштајна и више од 300 километара између ове две школе и Изенбурга), види се колика је била енергија овог човека.

У рату, Лиц је ступио у инжењерију; постао је *feldwebel*; са својим војницима поступао је као и са својим ученицима, са добротом, али

по шпартански. На дужности се разболео од тровања крви, и та болест, после годину и по дана анемије и патње, однела га је прерано. Оставио је за собом многобројне публикације, анализе о својим школама, пројекте о реформи јавних школа, дидактичке трактате, збирке мисли религиозних генија човечанства, итд.; најзад, четири школе: Изенбург, Хаубинда, Биберштајн и сиротиште Фекенштет, на северу од Харца, које је основао пред рат и којим управља Тео Цолман, један од његових некадашњих „начелника“. Као што смо рекли, једна „задужбина“, под државном контролом, управља овим школама и продужује њихову активност, сходно детаљним инструкцијама њиховога оснивача. Садањи директор, Андрејезен, човек је високе вредности, у исти мах природњак, песник и филозоф. Може се веровати да ће Лицова „Васпитна огњишта на селу“ и даље спремати омладину прекаљену, просту, јаку, праву, али прожету оним духом можда и сувише збијеним и непопустљивим, можда недовољно суптилним да се допадне модерним духовима, и сувише удаљеним од уметности да би се допао естетичарима, који им је улио њихов творац. После Лица, извесни подражаваоци могли су учинити више и боље но он. Али ипак зато остаје да је он дао, у својој земљи, ванредан полет реформном покрету, који, заустављен ратом и периодом затегнутости која му је претходила, изгледа да избија данас с новом снагом.

Херман Лиц, и ако лично националист и пангерманист, посејао је, у ствари, семе из кога ће изнићи, на њивама његове нације, омладина здрава физички и морално, омладина која ће бити заточник у борби противу околнога апсолутизма, милитаризма и иморализма. Опорављење Немачке и светски мир поставиће се на сигуран темељ тек онога дана кад омладина ове земље буде умела да постане савезник Савезника у њиховој борби за идеал права и правде.

У пркос себи, у пркос историјским случајностима, Лиц ће бити тако — ми смо у то убеђени — један од твораца тог права и те правде у свету.

(Превод с француског)

А. ФЕРИЕР

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Латинска Граматика за Гимназије. Наука о облицима. Сава Максић, професор гимназије. Издање Рајковића и Ђуковића, 8⁰, стр. 82

Sine ira et studio.

Пишем ову оцену *sine ira et studio*. А требало би да је пишем *cum ira et studio*. Јер кад се један уџбеник намењен школи и деци напише с тако мало пажње, с тако мало тачности, критичар има несумњиво право, ја бих рекао чак и дужност, да писца нештедимце осуди. Као што је

тешко остати миран кад неко, место да иде стазом, гази неспретно десно и лево цвеће по лејама, исто тако није лако уздржати се од срџбе и гнева кад један писац школске књиге начини дар-мар у њој, и кад се на сваком кораку греши о елементарне захтеве једног школског уџбеника.

Говорићу хладно. Ако зато ипак моја критика буде оштра, до мене неће бити кривице. То ће сваки непристрасан читалац лако запазити. Јер ја ћу пустити факта да говоре. Од своје стране немам потребе готово ништа да додајем.

Г. Максић је израдио своју „Латинску Граматику“ с једном алкавошћу која се слободно може назвати беспримерном. Оваква књига може се појавити само на Балкану. Апсолутно немогућно је замислити један сличан уџбеник у Немачкој, Француској, Италији итд. Ја бар досад у тим и другим европским школским књижевностима нисам видео нешто слично.

Неколико доказа.

На стр. 1 писац каже: „Од ових *слова* самогласници су: а, е“ итд. Није потребно да кажем да се слова не деле на самогласнике и сугласнике, него се тако деле *гласови*.

Мало даље (стр. 3) читамо да је *сугласник* *ци* кратак („*ци* се узима као кратак сугласник“). У ствари хтело се рећи да се у метрици сматрао *слог* пред *ци* за кратак.

На истој страни учинио је Г. Максић још једну грубу погрешку, услед алкавости. Он пише: „По положају дуг *самогласник* ипак се краће изговара од самогласника, који је по природи дуг“. Пре свега, сâм Г. Максић на истој страни каже једанпут и двапут да по положају није самогласник него *слог* дуг. Истина, он, увек на истој страни, каже двапут и то да је у таквим случајевима самогласник (а не слог) дуг, али то само показује да њему ова ствар није јасна. Оном пак који зна како она стоји, мора се коса подићи на глави кад чује да се *самогласник а* у *altus* изговара дуго (и ако краће него у *agnus*).

Кад је реч о квантитету, да споменемо још једну наопростиву алкавост Г. Максића. Он није начисто с тиме зашто меће знак дужине (—). Јер једанпут се тај знак код њега налази само на акцентованом слогу, док се други пут налази и на неакцентованим слоговима. Пре свега, ту има недоследности. Што је главно, што ће знак дужине на ненаглашеним слоговима? Не мисли сигурно Г. Максић да те слоге треба ученици да изговарају дуго? Најинтересантније је пак да је Г. Максић на стр. 1 рекао да су у његовој књизи необележени самогласници кратки. То апсолутно није тачно.

Остављам на страну да је при бележењу дужине писац учинио масу погрешака. И те погрешке делом су последице његове алкавости (разуме се у вези с апсолутним непознавањем ствари). Тако нам нпр. он

каже (стр. 3) да самогласник треба изговарати *увек* отегнуто пред групом сугласника *их, пст* (то је, узгред буди речено, само делом тачно), али пише *pinxi* (стр. 77), *vinxi* (80), *sanctum, vinctum* (80), *pactus* (81), и т. д., и т. д.

Чудновато је доиста да је писац могао написати једну реченицу као што је ова: „Именице прве деклинације су женског рода осим мушких лица, народа и река, која су по *значењу* мушкога рода“ (7). Откуда, забога, једна река може бити по *значењу* извесног рода?

Али неће се нимало чудити тој реченици онај који на стр. 11 прочита ово правило: „Неравно - сложна имена имају у *gen. pl. — ium*. Изумимају се: *pater, mater*“ итд. Баш као да су и *pater, mater* — неравно-сложне речи!

Немар је и кад се на стр. 11 каже да речи на *e, al, ar* имају у *abl. i.* Јер то је већ речено на стр. 10. Чак је ту реч *mare* и измењана у свима надежима!

Сличне случајеве имамо на стр. 10 и 11, где се говори о *gen. pl.* на *ium* речи на *e, al ar* и равносложних именица, и на стр. 26 и 27, где се двапут говори о том шта је *se, sui, sibi*.

На стр. 13 каже нам се да су Иде „(13 или 15 дана у мес.)“. Несумњиво је да Г. Максић зна шта су Иде. Што ја замерам овде, то је да он не пази шта каже.

Ево још неколико примера чудновате непажње. *Vibo* је дошло међу глаголе с редупликацијом у перфекту (72). А где је ту редупликација? Глаголе *esurio, ferio, superbio* наводи Г. Максић (80) међу глаголе са перфектом на *si (xi)*. Међутим *сам* их пише без перфекта! Што се тиче глагола *findo, scindo*, за њих нам каже да губе редупликацију (73), али ми то не видимо ни из чега.

Не знам да ли ће најбоље бити да под ову рубрику „аљкавости“ ставим и овај дуги низ погрешака које ћу сад навести.

По Г. Максићу латинска азбука нема слова *J*. Али на стр. 1 и 11 ми налазимо извесне речи написане с јотом (*Juppiter, Jovis*, ит.д.).

За *z* каже нам писац да је сложен глас и транскрибује га с *ds*.

И ако су њему *ei, ii* дифтонзи, што значи „глас састављен од два самогласника“, он их транскрибује с *ej, uj* (где има свега један самогласник).

За *su* каже нам да се пред самогласником изговара *sv*, међутим без икакве сумње и он чита у *suus, suorum* ту групу гласова као *су*.

На стр. 32 он нам каже да се презенска основа добива кад се од 1. лица једине презенса одбије *o*. То би значило да је од *laudo* презенска основа *laud*. Међутим, он нам *сам* каже да та основа код овог глагола гласи *lauda*.

Можда је боље да сад отворимо другу рубрику.

У сваком случају, оно што нам се каже у чл. 61 последња алинеја о глаголској основи, тешко да може ико разумети.

Једна мешавина од конфузности и нејасности је на пример члан 61, 62. У чланку „Нарочите Основе“ (стр. 33), и ако из наслова излази да има више основа, канда се говори само о једној, која би била заједничка за part. perf. pass. и за супин („као партицип пас. перф. гради се од глаг. основе наставком *tus (sus)* и супин“). У чл. 62, међутим, говори се најпре о основи парт. перф. пас., а после о „нарочитим основама“. Најлепше је да сад. (чл. 62) *laudaturus* не постаје од парт. перф. пас., како је речено неколико редова раније, него од тих „нарочитих основа“.

Овде ћу навести још само једну ствар.

Г. Максић преводи (стр. 36) *laudem* са „да хвалим“, *laudarem* с „хвалио бих“, *laudavi* с „хвалио сам“, *laudor* (стр. 38) с „хвалим се“, *legi* (стр. 44) „читао сам“ итд. Сви ти преводи погрешни су. Врло је то рђаво што ће ученик тако погрешно научити значења глаголских облика. Истичем нарочито да Г. Максић не прави разлику, по значењу, између имперфекта и перфекта. Он не види да је „читах“ и „читао сам“ исто. Перфекат је „прочитао сам“. Он гледа на облик у српском језику, а не на смисао. За њега је (стр. 31) време прошло једно исто што и време пређашње свршено. То је као кад би неко рекао да је „читао сам“ и „прочитах“ исто!

Далеко би ме одвело кад бих продужио да наводим и даље погрешке Г. Максића као што су досадашње. Ја ћу се задржати још само на једном недостатку његове књиге.

Г. Максић очевидно није задовољан мојом „Латинском Граматику“. Он је врло поносит што његова не износи више од 82 стране. Али кад ја скратим латинску граматику на свега тридесет и неколико страна, то за њега није ништа.

Па да видимо да ли у његовој књизи има више материјала него у мојој. Слободно могу рећи да то није случај. У главном, по материјалу наше књиге се подударају. Ја сам слободан рећи да је Г. Максић по свој прилици скратио своју књигу угледајући се на мене. Али то је споредно од кога је он узео идеју о томе. Главно је да се Г. Максић заставио у том благородном и корисном послу олакшавања учења латинског језика на сред пута. Јер Г. Максић, и ако је имао пред очима моју граматику, није хтео да изостави у свом уџбенику парадигме у II—IV конјугацији за облике који су идентични с дотичним облицима у I конјугацији. А таких је облика маса! Место да каже деци, кад су научила I конјугацију: „Е децо, сад сте научили не само да мењате глаголе I конј. у перфекту, плусквамперфекту, ит.д., у активу и пасиву, него и глаголе свих осталих конјугација“, он их приморава да у II—IV конј. уче те, већ једном научене облике још једанпут, односно још три-

www.unilib.rs

пут. Очевидно то није ни педагошки ни разумно ни корисно, и то се; зацело, не зове олакшавати учење латинског језика.

Само захваљујући сличним *излишностима*, „Граматика“ Г. Максића већа је од моје читава *два и по пуша*.

Излишно је кад Г. Максић тражи од ученика да научи у латинској граматички нешто што је он научио већ у српској граматички. У мојој граматички не спомиње се оно што је у латинском језику као и у нашем матерњем језику.

Г. Максић много полаже на научну граматичку терминологију, као што су изрази: *mobilia, epicoena, heteroclitica, heterogenea, casus recti* и *casus obliqui* и т. д. А како се лепо може научити латински језик и без тога баласта, због кога су и омрзнули ученици и Цицерона и Вергилија!

Г. Максић воли у својој елементарној књижици намењеној нашим почетницима и да — *ешимологише*. Ја нећу да улазим у питање колико он тај тешки занат разуме. Али ћу да завапим: „Зар треба наш петоразредац да зна да је *tollo* постало од *tolno*, *pello* од *pelno*, *possem* од *potessem*, *potui* од *potere*, и т. д.?“

Кад смо код излишности, хоћу да споменем само још једно.

Ја сам апсолутно уверен да ни сам Г. Максић неће од својих ученика тражити да уче чл. 3, чл. 62 и чл. 76 његове „Латинске Граматике“. И добро ће учинити што ће те параграфе прецртати. Од чл. 3, види и он сам, нема никакве користи, ни практичне ни друге, при учењу латинског језика. Друго, зашто су нпр. гласови *n, f, b* *пискови*, а *l, g* *шечни*, и т. д.? Чл. 62 набраја све облике глаголске према основама њиховим, и још некакав преглед глаголских облика све четири врсте. Тај члан долази пре конјугација. Да ли то треба да значи да глаголске облике о којима још нисмо ни чули треба да класифицирамо?

Али ја мислим да сам доста, и сувише, показао каква је књига Г. Максића. Сваки ко макар и овлаш прочита овај мој чланчић, даће ми за право кад кажем да је Г. Максић учинио рђаву услугу нашим јадним малим латинцима. Пружити невиној деци уџбеник пун погрешака, грубих и детињастих, то је велики грех. Тражити од деце да уче непотребне ствари, значи оптерећивати их без невоље, и без тога доста оптерећене, и зацело не омити им предмет и заинтересовати их за њега.

Латински језик, и поред најбољих књига, има у средњој школи, особито код нас, врло мучан положај. Уџбеници као што је „Латинска Граматика“ од Г. Максића допринеће јакó да он буде баук и мрзан међу предметима који се у гимназији предају.

Н. ВУЛИЋ

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

КРОЗ СТРАНЕ КЊИГЕ И ЛИСТОВЕ

ШКОЛА ЈЕДНОГА ПЕСНИКА

Реч је о школи коју је, пре двадесет година, основао у Сангиник-стану, у Индији, славни индијски песник Рабиндранат Тагора, и која је почела под видом малог пансионата, да би постала доцније прави универзитет. У чланку који ће се ниже читати и који је, ту недавно, приликом свога триумфалнога пута кроз Европу, написао сам песник за швајцарски лист *Васпитач* (*L'Editeur*), он нам говори о тој школи, где се труди да да својим ученицима једно слободно и весело васпитање, које ће их одвести открићу себе и света сталним додиром са природом. То је визија једног срећног детињства под дивном источњачком светлошћу.

Ја сам основао своју школу, каже Тагора, пре двадесет година, али, право рећи, тада нисам имао ни наставне методе ни искуства. Ја сам ишао напред ослањајући се на једну врсту инстинкта детета, и нисам имао разлога да се жалим. Данас, нема сумње, имам искуства, али је то искуство још тако рећи флуидно; оно се није кристалисало у једну целину с одсечним ивицама, чије би праве линије могле да вам се предложе као руководни принципи.

Малочас сам вам рекао да нисам имао, отварајући своју школу, никаквога искуства. То није потпуно тачно. Ја сам имао бар, стечено у току година мога васпитног школовања, једно негативно искуство. Ја сам знао како не треба поступати са децом. Оно од чега сам нарочито патео за време свог детињства, то је што сам осећао да је васпитање које добијам одвојено од живота. Ја сам имао, допуштам, извесну особену осетљивост коју други немају у истом степену, иначе бих се, нема сумње, лакше помирио с оним што ме је вређало, и као и други, успео бих да ућуткам у себи, у току ових дугих година школовања, ону ватрену тежњу ка животу, ка природи, од које ми је се, свакога дана, ваљало отргнути као од мајке, да уђем у разред.

Ја још видим врата од школе, где зјапе свако јутро као каква велика чељуст, њене голе зидове, њене дрвене клупе, њену дрвену катедру за којом је седео учитељ који је предавао лекцију као какав живи фонограф. Ја не знам какве су ваше западњачке школе; ја их не познајем много, али сам чуо, од људи добро обавештених, да није све у њима савршено. Ја мислим чак да вама и дугујемо за ове васпитне методе. Ви сте нам их довели, с много других лепих ствари: ликерима, војницима...

У тој школи, ја сам научио граматику, рачун, много ствари које сам сасвим заборавио; и научио сам такође како не треба предавати

Зато кад сам, у четрдесетој години, осетио потребу да изиђем из скровитога кутка у коме сам дотле живео на обалама Ганговим, да бих учинио нешто корисно, одлучио сам да васпитавам децу. Међутим, ја нисам држао да имам неки нарочити таленат да их учим, али ми је изгледало да ћу имати тајну да их учиним срећнима.

Истину рећи, нико није имао поверења у мене. Ја нисам имао ни универзитетског степена, нити икаквих одликовања. Сматрали су ме за човека ванредно мало практична, који не зна ништа да ради до да прави стихове.

Ја сам се потрудио да живим, с петорицом дечака које су ми поверили, у животу. Васпитање у правом смислу долазило је у други ред. На прво место долазило је наш заједнички живот, наше другарство.

За мене, доиста, дете до дванаест година живи много више подсвесним животом но јасном свешћу, и што је важно, за време његових првих година, то није да се његово памћење напуни знањима која ће му бити присутна у духу, но да се његова подсвест прожме лепотом при додиру са живом природом.

Ја сам, у нашој школи, нисам никад предавао ништа друго до језике и литературу. Ја немам уверења да вам покажем, али могу вам рећи да их предајем добро. Моји ученици су ми рекли да сам био најбољи професор језика кога су икад имали. То долази без сумње од тога што сам заљубљен у речи. Реч је за мене жива као цвет или лептир. Свака реч има своје преливање, свој сјај, своју суптилну драж. То ми допушта да предајем добро све језике које знам. Једног дана дошао ми је био у посету један инспектор с Университета у Калкути. Застао ме је био где читам с дванаестогодишњим дечацима Шелиеву *Химну духовној лепоти*, и зачудио се кад је видео како читам с децом један текст који фигурише на програму гимназија и университета. Међутим, ја не држим да треба да учиним детињастима ствари које износим деци. Ја поштујем децу, и она ме разумеју.

Човек може предавати само оно што воли. Боље је ћутати, ако човек не воли оно што предаје. Треба предавати тако исто само оно што има за вас извесну тајну.

Ја сам то рекао својим пријатељима математичарима. Они ће предавати добро таблицу множења само ако је воле. Има их, без сумње, који имају љубави за њу. За мене, она је уписана на круничним листићима цвећа и на жилицама лишћа; и не знајући, лептири је преносе на својим крилима. Ја сам то рекао мојим пријатељима професорима математике, предложивши им да се користе тиме у својој настави. Они су слегли раменима и рекли су за моје идеје да су „фантазија“. То је без сумње што они нису песници, као што ја нисам математичар. А међутим, ја остајем убеђен да човек предаје добро само оно што има за њега поезије.

УНИВЕРЗИТЕТСКА ВИБЛИОТЕКА

Ох! ја то знам добро: треба чинити уступке владајућој ортодоксији. Деца треба да уђу на универзитет; треба положити извесне испите, прећи извештан програм. Родитељи држе до тога. (Родитељи су велики непријатељи!) И чим станете на тај пут, ви сте пропали...

Кад предајем нешто, ја то чиним с љубављу, залажући се цео. Моји пријатељи ми кажу: „Ви бисте могли добити исти резултат с мање трошка; деци се може давати храна подељена у оброке као конзерве у лиманим кутијама“. Знам добро. Али то значи убијати дух. Ваљало је то радити и у нашој школи. Али ја знам да је то злочин за који сам крив. Ја се надам да ће ми он бити опроштен на оном свету, јер, доиста, ја нисам једини одговоран за њ, и јер сам га учинио преко своје воље.

...Из мојих идеја издваја се ипак један руководни принцип, један једини: Идите ка животу, тамо где он влада. Изађите из учионице. Не доводите дрвеће у разред. Пренесите разред под дрвеће. Без сумње, згодно је имати дебло од дрвета у учионици, то допушта да се оно исече у даске; али те даске су мртве, и у разреду дрво неће процветати ни донети рода.

Не брините се за методе. Пустите ваш инстинкт нека вас води ка животу. Деца се разликују једна од других. Треба научити познавати их, пловити међу њима као што се плови између морских гребена. Да би се истраживала географија њихових духова, најбољи је вођ један тајанствен инстинкт, који симпатише са животом.

РЕФОРМАТОРСКИ ПОКРЕТ У НЕМАЧКОЈ

Још пре рата, немачка педагогија била је у неку руку у врењу: доктрине, школска организација, административни оквири, све је било потчињено оштрој критици; са свих страна јављали су се реформатори. Рат, затим револуција, убрзали су тај покрет. Израђује се један нов педагошки свет, коме није лако дефинисати тачно контуре, због разноврсног законодавства међу немачким државама, због брзих еволуција, локалних реакција и многобројних приватних иницијатива и краткотрајних експеримената, али који је потребно испитати још сада с пажњом.

Три године републике већ су дубоко промениле немачку школу. Дах обнове прешао је преко администрације, васпитних и наставних метода. Ако универзитети, прожети назадним, агресивним, аристократским, узано националистичким духом који их инспирише још од установе Burschenschaft-а, остају бедем монархичних и војничких партија, популарна школа пружа симпатичнију слику искреног напора ка једној доиста републиканској и демократској установи.

Прво што изненађује посматрача, то је што школа, у оној Немачкој која је тако дуго, тако дубоко била партикуларистичка, тежи да постане народна установа; и питања о народном васпитању дошла су у први ред јавних дискусија.

WWW.UNILIB.RS Тако, немачки устав од 9 августа 1919 садржи, — факт без пре-седана, — серију чланова који се тичу школских установа. Он пропи-сује чак и *облик* народне школе, која треба да буде школа кроз коју имају да прођу обавезно и једно поред другог деца свих друштвених класа и свих религиозних и филозофских веровања; он прописује пра-вила о формацији народних учитеља; и чак бележи *методу* која ће у будуће требати да инспирише немачку педагогију: школа рада.

Али уједначење школских установа не може да се оствари једним потезом пера. И ако је унитарна тежња једна од најупадљивијих одлика нове Немачке, и ако је република у том погледу наследник Бизмарков, владе су приморане да рачунају још с извесним партикуларизмима. Отуда још нема националног министра за јавну наставу, и школске ствари спадају у надлежност министра унутрашњих дела Reich-a.

Прва скица националне установе показује се у Централном инсти-туту за васпитање и наставу у Берлину: он публикује један билтен (*Paedagogisches Zentrablatt*), организује конференције за учитеље, по-следњег лета је руководио педагошким путовањима у разне провинције средње и западне Немачке, једном речју спрема будућу унификацију.

Снажан напор у том смислу био је састанак 1920 у Берлину, у згради Reichstag-a, једног великог народног педагошког парламента, Reichsschulconferenz, који је груписао шест стотина делегата из свих области, из свих школских администрација и удружења у Немачкој, и испитивао најважнија питања овога тренутка: јединствена школа, школа рада, наставници, ђаци, родитељи, административна унификација, школ-ска администрација, приватна школа, немачка школа у иностранству. Извештај са тог значајног заседања, — привремени извештај Zentralin-stitut-a, стенографски извештај министарства унутрашњих дела (1100 страна), — остаће још за дуго главни извор сваке информације о не-мачкој школи.

Поред ове тек започете унификације, други карактер немачке школе, *административна демократизација*, много је јасније обележен. Свуда су учитељи позвани да узму учешћа у управљању школом. На свима степенима хиерархије, налазе се већа поред администратора, и учитељи изабрани правилно од својих колега позвани су у та већа. Има тако среских и окружних већа. Пробе ради, отишло се и даље на том путу, предајући овде-онде управу школе учитељском већу, које бира управи-теља за одређено време; покушаји ове врсте чине се сада у Бремену, Хамбургу, у Саксонској, чак и у Прусској (у Берлину од последњег јуна). Најзад су исто тако правилно организована родитељска већа поред школских администрација, да сарађују, нарочито на нижем степену, у управљању школом.

Спорија је била промена школског система: с те стране није оства-рено никакво јединство; напор министарства унутрашњих дела ове го-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

дине да одреди за исто годишње доба, у свима немачким државама, почетак школске године, наишао је на отпор код Баварске: почетак школске године у Баварској остаје за јесен, док је у већини немачких држава утврђен за Ускрс. Ипак је стечен један велики принцип: извршујући устав који прописује установу националног система популарне наставе на бази јединствене школе, Reichstag је изгласао, 1920, закон о основној школи, Grundschulgesetz, који је први камен будуће грађевине. Тај закон прописује установу јединствене школе за четири прве године елементарне наставе, и према томе, укидање свих приправних јавних и приватних школа средњешколских завода. Оставши без мало непримењен за читаву годину дана, он је 1921 почео у неколико да се извршује; укидање елементарних разреда средњешколских завода треба да се сврши у Пруској за јавне школе 1925, за приватне школе 1930.

Што задржава установљење националног демократског режима, то је, још више но друштвено питање, религиозно питање. Сукоб између Цркве и педагога с левице већ је стари. За тренутак, у почетку револуције, изгледало је да ће демократска и унитарна струја однети победу над традиционалним отпором католичких и протестантских власти. Укидање месног надзорништва, које је у ствари било црквено, и постављање надзорника од кариере (великим бројем некадањи учитељи) у свима окрузима, обележава важан успех лаичкога духа. Али, још за време расправе о уставу у Вајмару 1919, браниоци црквених прерогатива, и нарочито католички центар, добили су чувени компромис: религија остаје предмет програма јавне школе; поред интерконфесионалне јединствене школе може постојати, на захтев религиозних или филозофских заједница, школа чисто конфесионална. После Вајмара, захтеви религијских партија су се прецизирали и развили. У почетку 1921, католички епископи, у једној петицији влади, јасно су их формулисали: правилна установа јавних конфесионалних школа, субвенција приватним католичким школама, право контроле цркве над учитељима и књигама. Борба се заподела сада око законског пројекта за националну школску организацију. Пројект који је влада Reich-а изнела пред Reichstag, у пролеће 1921, допушта четири врсте јавних школа: заједничка школа са факултативном и интерконфесионалном религијском наставом, школа стриктно конфесионална, лаичка школа, школа одређеног филозофског смера. Ако је веровати службеним органима учитељских удружења, *Allgemeine deutsche Lehrerzeitung*, *Leipziger Lehrerzeitung*, усвајање овог пројекта обележавало би узмицање у немачкој школској политици и значило би крај националне јединствене школе. Унапред се види да ће дебата бити опора и страсна у парламенту где ће католички центар, као у време монархије, играти пресудну улогу у политичким комбинацијама.

Сагласност је потпунија у области *педагошких реформи*. Видели смо да је идеја драга новатору Кершенштајнеру, школа рада, добила,

у Вајмарском Уставу, службено освештање. О њој се више не дискутује; примљена као догма нове школе, она је сада предмет коментара; добровољци бивају у Берлину инструктори својих колега; један специјалан теоријски и практични курс држао се у Келну од 5 до 10 септембра 1921; Чили је тражила од Немачке инструкторе за „школу рада“.

Али се већ родила једна друга доктрина, која апсорбује и превазилази примљену догму: рад, који у школи треба да се предаје, то је специјални рад, рад у заједници и за заједницу. Сваки разред треба да буде друштво у минијатури, коме се учитељ ограничава да буде жива савест, дискретни подстрекач, и из те саме заједнице треба да се роде спонтано правила за живот, методе за учење, чак и сами разлози за учење и деловање. Са свих страна ничу слободне заједнице ученика, у Бремену, у Хамбургу, у Харбургу, итд.; школе у Шпандау објавиле су штрајк јер им нису допустили да установе заједницу рада. Још боље, сами учитељи, да би наставили своје студије, образују сами заједнице рада, и пруска влада је допустила да рад који се буде вршио у тим слободним заједницама ослобађа у будуће приправнике од испита за педагошку способност.

Ситуација учитеља, несигурна за младе, јер је губитак више провинција и повратак мобилисаних проузроковао немање посла за многе (8000 беспослених учитеља за Пруску у 1921), ипак је се у целини поправила. Као што смо то саопштили у прошлом броју нашега листа, један царевински закон од 17 децембра 1920, који је класирао све чиновнике у Немачкој, дао је дефинитивни статут учитељу, асимилишући га са „вишим секретаром“ администрација. Овај закон, који утврђује за целу Немачку, — други акт централизације, — максималне плате сваке класе, учинио је да се у многим државама школска администрација пренесе с општина на централну владу, због важних субвенција које је проузроковало повишење плата. Он обележава дакле, с разних гледишта, важан напредак у статусу учитеља.

Једно питање је врло актуелно: питање о формацији наставног особља. Вајмарски устав предвиђа образовање учитеља на универзитету, које тражи наставно особље основних школа још од 1848. Већ сада је учитељима допуштено, под извесним условима, у већини немачких држава, да продуже своје студије на универзитету. Али се Reich још устеже да наметне локалним владама укидање нормалних школа и издржавање учитељских кандидата на универзитету. Решење тога питања, као и многих других питања исте важности, зависи нарочито од оријентације унутрашње политике.

Ми нисмо имали намеру да исцрпемо у овом брзом прегледу тако опширан предмет о немачкој школској реформи. Још мање се може тврдити да је ова реформа у сваком погледу нова. Ми смо хтели само да покажемо да је покрет у Немачкој дубок, координисан, општи, и да

одговара садањем политичком облику земље. Али колико ће времена немачка влада сачувати тај демократски карактер?

(Библиографија: Н. Gou, Школа републиканске Немачке, *l'Ecole et la Vie*, 8 октобар 1921; Р. Roques, Школска реформа у Немачкој, *Revue universitaire*, јул 1921; Ј. Fontègne, Ствари из Немачке, *l'Education*, март 1921; Н. Gou, Реформаторски покрет у Немачкој, *Revue pédagogique*, јун 1921.)

ВАСПИТАЊЕ ОДРАСЛИХ У ИНОСТРАНСТВУ

Француски генерални инспектор Морис Роже израдио је, и публиковао у „Школи и Животу“ (*L'Ecole et la Vie*), преглед васпитања одраслих у иностранству, „да би показао да се сви народи морају интересовати за велике проблеме садашњице. Васпитање у опште, васпитање одраслих посебице, један је од тих проблема. Признаће се његова важност ако се човек сети да, од изабраног решења, зависи великим делом економска и социална будућност народа.“

У *Енглеској*. За ову земљу, сва педагошка активност резимује се у овоме: Кад ће се, како и у којој мери применити *Education Act* од 1918 године, Фишеров закон? Обавезно похођење курсева за одрасле није још остварено, пошто је *appointed day* утврђен за 1 мај 1921 за чланове 11 и 12 који се тичу функционисања ових курсева. Претпоставило се да се помогну школске власти које су готове, не приморavajuћи оне које то нису на акцију која би, по нужности, била недовољна. Министар налази потпоре у просветним круговима, у радничким групама и код извесног броја послодаваца. Неке школске власти су организовале продужне школе. *London County Council* предвидео је 22 школе, од којих свака може примити, у групама, 1800 ученика, и које ће бити отворене 48 недеља. Млади људи од 14 до 16 година мораће слушати 320 сати. Прве школе отворене су 10 јануара 1921. Друге године, школе ће требати да приме од прилике 120.000 ученика, и предвиђа се потреба да се има 70 до 80 школа. 1927, примаће се младићи изнад 16 година и, на крају 1929, закон ће бити потпуно примењен у Лондону и обухватиће од прилике 250.000 младића од 14 до 18 година.

Са наставом за одрасле стоје у вези и курсеви које организује војска да подигне интелектуални ниво војника и да га оспособи да доцније опет нађе места у грађанском животу. То је једна оригинална форма продужних школа, и ако ови курсеви не носе њихово име.

У *Здруженим Државама*. Ако посматрамо специјално курсеве за одрасле, видећемо да су продужне школе организоване законски у 22 државе. Федерална помоћ се досад нарочито давала индустријским и пољопривредним курсевима. Да би помогла развиће пољопривредних и домаћинских школа, федерална влада је дала, 1919—1920, укупну суму од преко 3 милиона долара. За професионално васпитање, пољоприв-

редно, индустријско и трговачко, дато је, 1919—1920, такође 3 милиона долара.

Што је много важније, као напор који се чини за просвећивање одраслих, то је оно што се ради у војсци. Организација предузета за време рата била је знатно развијена и систематизована.

Војска се сматра да треба да постане народна школа. „Војска Здружених Држава, пише генерал Першинг, пружа много прилика и користи данашњим младићима. Велики прогрес је остварен установљавајући у војсци систем опште наставе и специалне наставе, и, данас, војник, за време своје службе, налази прилике да научи занат који ће га оспособити да напредује ако више воли да остане у војсци, или да стекне себи бољи положај у цивилном животу, кад буде одслужио свој рок.“

Сада је отворено 2500 разреда, са, од прилике, 100.000 војника слушалаца, у Здруженим Државама и у окупационим корпусима. Похођење школе је обавезно за неписмене. За остале је факултативно, са по три часа дневно, пет пута недељно. Али свако ко се уписао у један разред дужан је да походи часове. Министарство Војно управља курсевима и врши надзор над њима. Особље, локале и материјал дају *Knights of Columbus*, У. М. С. А. (Хришћанско удружење младих људи) и *American Library Association*. Конгрес је изгласао, за 1919—1920, кредит од 2 милиона долара. Једна група специјалиста прави експерименте у логору Гранту, да би усавршила наставне методе. Помишља се на отварање једне учитељске школе, да би се образовали учитељи за ту специјалну наставу која се даје младићима.

У Белгији се чине енергични напори да се поправе ратне невоље, и продужује се примена закона од 1914, који ће бити потпуно извршен 1921. Али педагози су подељеног мишљења о оријентацији коју треба дати завршним разредима основне школе, — једни хоће општу наставу, а други професионалну, и решење проблема имаће свога одјека на наставу одраслих. „Школован радник; рекао је један познат белгијски индустријалац, има већу радну снагу, боље искоришћује своју надницу, размишља са здравим разумом о заповестима које су му дате, боље разуме значај прописа, поштенији је у вршењу рада, и владање му је боље.“ Забележимо још да је, ту скоро, провинцијско веће у Еноу (Hainaut) изгласало милион франака за организацију радничких доколица.

У Швајцарској. Школска и после-школска настава су озбиљно организоване у Швајцарској. Ветар реформе који дува тиче се метода. Старање за бољим и као нека грозница новачења обузели су педагоге, који понекад иду до парадокса. Сви се такмиче ко ће боље доказати да је садањи режим рђав.

Говорећи о после-школској настави у својој скорашњој књизи *Преобразимо школу* — коју смо већ приказали на овом месту својим читаоцима — А. Ферриер тражи за шегрте од четрнаест до шеснаест го-

дина два часа опште наставе који ће се узети од осам часова рада; за младе раднике и чиновнике од шеснаест до осамнаест година два сата наставе историје и социологије (социална питања, радничко законодавство, јавна економија, итд.) или физичких и природних наука. Изнад тих година, радници и чиновници нашли би, на радничком универзитету, систематске и практичне курсеве природних и социалних наука.

Према федералном закону од 18 јуна 1914 о раду у фабрикама, младићима од мање од шеснаест година мора се резервисати потребно време за професионалну наставу; онима који имају од шеснаест до осамнаест година, потребно време да слушају курсеве о раду, највише пет сати недељно.

У *Италији*. И у Италији, као и другде, припрема се општа реформа школе. Министар јавне наставе Кроче рекао је у Скупштини, лањске зиме, своју намеру да учини ефективним обавезно похођење школе, које ће бити продужено од дванаест на четрнаест година, да створи 2000 нових школа, и да боље распореди постојеће школе. Најзад, он је навестио пројект о државном испиту, на који ће бити позвани сви ученици, како из приватних, тако и из државних школа. С друге стране, некадањи председник министарског савета Ђолити био је истакао у свом програму као специјално хитне предмете „појачање више техничке наставе и замену претераног броја класичних школа пољопривредним и практичним школама“; и он је тражио државни испит, „једини озбиљан начин да се контролише и корист коју извлаче ученици и способности професора“.

Оно што је досад учињено у погледу просвећивања одраслих дугује се иницијативи појединаца, група или неких нарочито напредних вароши, као што је Милано.

У *Немачкој*. Већ пре рата основна школа била је обавезна до четрнаест година, и, готово свуда, настава за одрасле тако исто обавезна. Сад се ради на томе да се реформа наставе прилагоди потребама нове Немачке. Ученици треба да се васпитавају за заједницу којој ће припадати. У школи рада, младић треба да научи један занат, али је у исти мах прожет осећањем да учествује у националном животу.

Васпитање одраслих не зауставља се ту. „Народне високе школе“ (Volkshochschulen) — о којима смо говорили у *Просветном Гласнику* — огромно су се развиле последњих година. Reichsschulconferenz истакла је њихову важност.

Закључак. Ево какав је закључак Г. Мориса Рожеа:

„Разумеће се да, пред овим полетом тежња које су често преведене у дела, ми налазимо врло скромним резултате онога што је учињено у Француској. Основна школа је рђаво похођена, и зауставља се у добу од тринаест година. После-школа није организована; ништа не

регулише нити осигурава њено функционисање. Треба ли рећи више да се докаже хитност рефорама?

„Васпитачи су рекли своју реч. Сад је на земљи да одлучи да ли, у општем покрету, прима да остане непомична.“

„Просветни Гласник“ је од свог обнављања увек истицао потребу опште реформе наставе. Васпитање одраслих је једна од најважнијих партија програма који треба утврдити и остварити. Г. Е. Јелачић претреса, на другом месту, како је могуће то практично извести. Али, у сваком случају, ми не мислимо да наша земља, као ни Француска, може „примити да остане непомична“. Јер, као што је речено, ко не одмиче, иде назад.

Наша демократска држава заслужује боље искоришћење свију младих енергија своје деце, која треба да допринесу да јој осигурају диван полет.

с. п.

ДРУШТВА И УСТАНОВЕ

КОНГРЕС ПРОФЕСОРСКОГ ДРУШТВА КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА У ЗАГРЕБУ (25—27 СЕПТЕМБРА 1921)

Овогодишњи конгрес Професорског Друштва одржао се у Загребу, од 25—27 септембра. По мишљењу потписанога, било је врло добро што је тиме избегнута ненамерна погрешка коју је један део Главне Управе Професорскога Друштва могао случајно учинити, заказујући, у први мах, конгрес у Љубљани. Потписаном је добро познато да су ти чланови Главне Управе који су намеравали одржати конгрес у Љубљани, поступили, при доношењу такве одлуке, поглавито зато што је изгледало као да су учесници прошлогодишњег конгреса, — поштујући осетљивост наше браће и другова који су, још увек, у засебном друштву Хрватских Средњошколских Професора — сматрали да би било упутније одржати овогодишњи конгрес у Љубљани. Стварност је, међутим, показала да су наши драги другови из Друштва Хрватских Средњошколских Професора увидели да ми остали веома дубоко жалимо што и они још нису са нама, и да нисмо имали ни најмање намере врећати њихову осетљивост. Одржали смо, истина, овај конгрес у Загребу без њих, али са великом жељом и подједнаком надом да ћемо, што пре, одржавати наше конгресе заједно, сви уједињени у наше Југословенско Професорско Друштво, и у Загребу, и у Београду, и у Љубљани и у Сплиту, и у осталим крајевима наше отаџбине, подједнако драге свима: и друговима из Друштва Хрватских Средњошколских Професора, и нама, из овога, још увек неуједињеног друштва; и нама који се, не по покраји-

WWW.UNIBS.RS
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

нама, већ по концепцијама, сматрамо „млађима“, и нашим друговима за које ми млађи налазимо да су „старији“.

За конгрес је био везан и излет у Љубљану и на Блед. И нека нам буде допуштено изнети, одмах овде, два-три утиска са тога излета. Пре свега, била је драга једна сцена национално-емотивног карактера: љубљење, на најсевернијим тачкама наше отаџбине, Југословена испод Триглава и оних из Ђевђелије, у својој и слободној отаџбини. Затим, били су од користи и задовољства и сви ти материални и духовни додири између синова једнога народа, незнатих једни другима. Благодарети овим додирима, ми смо добили неколика непосредна сазнања о Словенцима. На првом месту, биће да су Словенци, међу нама Југословенима, онај део који је најтачнији у послу, најбржи и најпотпунији у организовању рада, са изванредно развијеним смислом за практичну страну послова. Као члан Главне Управе, потписани је имао прилике видети, у преписци са секцијом Љубљана, изванредну преданост Словенаца у послу. Међу свима нама, они су ти који су, кадгод су шта саопштавали Главној Управи, то чинили са тачношћу и потпуношћу какве се, толико савршене, нису виделе ни код кога другог од нас. Словенци су то доказали и у данима конгреса у Загребу, и у дискусијама и на гласању (тако нпр., и ако су се, идејно, слагали са нама „млађима“, они нису гласали са нама, зато што им се наш манир учинио плаховитим); они су то доказали нарочито од тренутка кад смо ступили у Словенију: чим смо ушли у њу, наши драги словеначки другови су нам раздали штампани распоред занимања за 28 и 29 септембар, као и податке о смештају у станове. И то није све. Словенци су стигли још, за један једити дан, да спреме, осим тога, и пропаганду за сабирање примерака југословенске народне уметности. Тако нам је „Probuda“, друштво југословенских уметника, индустријалаца и трговаца из Љубљане, раздало манифест у коме нас упознаје са идеалним циљем друштва, позвавши нас све да и ми, сваки у своме крају, стварамо таква друштва, с циљем да се прикупљају примерци народних шара свих врста и да се преносе у уметност и у трговину. „Тиме ћемо постићи ослобођење од туђе индустрије и подићи народно-господарску моћ“, веле нам радна браћа из „Probude“.

*

Што се тиче самога конгреса, он је прошао, у главном, добро. Учешће је било доста велико: самих делегата 223, а свих учесника нешто испод четири стотине. Било нас је из свих крајева Југославије.

Дневни ред конгреса завршен је сав, изузев заказаних предавања, која се нису могла одржати због оскудице у времену. Од осталог дневног реда примљен је једногласно, и са одобравањем, извештај Главне Управе о раду, Пословник Професорског Друштва, предлози Главне Управе и секција: београдске, загребачке и сплитске, као и пододбора

пожешког (Хрватска) и сушачког. Била су поднесена и два предлога од два члана конгреса: Г. Г. Св. Томића, директора III Београдске Гимназије, и Д. Симића, суплента гимназије из Пожаревца. Предлози Г. Г. Томића и Симића тицали су се, оба, измене члана 16. друштвених Правила. Нарочито је био одређен и важан предлог Г. Симића, којим се 16. чл. Правила („Чланови Управе бирају се из редовних чланова који су са службом у Београду или Земуну“) у толико измењивао што су се чланови Главне Управе бирали и из других места, а њихови заменици из Београда и из Земуне. Та би измена знатно изменила досадашњи смисао друштва, проширујући га не само просторно, већ и идејно, али, како се он није био поднео према одредбама Правила, но непосредно ту, на конгресу, то је овај предлог, као и онај Г. Томића, после дуге и жестоке полемике, повучен. Још су на конгресу понова изабрани, за чланове Главне Управе, чланови који су били испали коцком, и изабрани су њихови заменици.

Од једанаест предлога које је поднела загребачка секција, помињемо следеће: 1) да се настави интензиван и брз рад око израде нове и савремене научне основе за целу краљевину; за израду тога да се позову Главна Управа и делегати појединих секција; 2) да се Просветни Савет реорганизује и да у њега уђу, као чланови, представници сваке секције; 3) да се уклони што пре, свима средствима, оскудица добрих школских књига, и да се реши питање књига у опште. Питање књига да се остави слободној утакмици издавача и писаца; 4) да се организује рад око народне просвете; 5) да се праведно реши ратна помоћ удатим колегиницама (по овом питању сјајан референт је била г-ђа Д-р Милица Богдановић, која је дала у своме интелегентном и аргументованом говору све разлоге у прилог тезе подједнаке награде у школи мушкима и женским); 6) да се уредба о хонорисању прекобројних часова направи једном за целу земљу, као и да се праведније реши суплентско питање; 7) да се на седнице Главне Управе зову и делегати секција; 8) да се што пре изради закон о наставничкој сталности; док се не донесе закон, да се изради уредба.

Питања којима је највише пажње било поклоњено, јесу питање уређења школе, као и питање уџбеника. За све време рада на конгресу, а и доцније, у приватним разговорима, одакуда се чула жеља да се дође једном до школе која би нам, у основи, била једна за целу Отаџбину. Питање уџбеника је друго питање које, још увек, смета да се у школи почне рад који би дао све користи разумнога и вредног рада. Зато је конгрес предао Главној Управи низ жеља, по тим питањима, да их она оствари.

Веома је велика заинтересованост била код питања хонорисања прекобројних часова. Пре свега, на конгресу су се чула савршено дијаметрална гледишта о уредби по томе питању. Једни су били начелно

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

противни хонорисању прекобројних часова, док су други били тиме веома задовољни (Словенци). Са свих страна се, међутим, замерало пракси која се, где-где, правила и у дељењу часова и у хонорисању. Најзад, општа је жеља, у томе питању, да се часови хоноришу одсеком, а не ефективно.

То је, у главном, рађено на конгресу. Потписани, намерно, не прави коментаре. Њих нека праве чланови Професорског Друштва, према свима објављеним извештајима. Нека праве коментаре, спремајући се за догодишњи конгрес.

У место коментара, потписани жели само да изнесе искуство са овога конгреса, искуство другова, као и своје сопствено. Пре свега, ово искуство, које нам изгледа веома важно: у часништво конгреса не треба, апсолутно, бирати никога од чланова Главне Управе. На конгресу, Главна Управа треба да буде, од прилике, оно исто што је у Парламенту влада: да одговара за свој рад. Председништво и часништво конгреса не може, према томе, да буде образовано од лица која имају да полагају рачуна о своме раду том истом конгресу. Главна Управа има да се појави на конгресу само у улози онога који одговара, који је по дужности конгресу на расположењу, а никако као управни орган и самога конгреса. Друго је искуство да на дневни ред конгреса или не треба стављати предавања, или, кад су већ стављена, треба их и одржати. На овом загребачком конгресу била су на дневном реду два предавања, која су и по теми и по предавачима пробудила највеће интересовање код великог броја учасника конгреса — и нису се одржала! За идући конгрес Главна Управа нека реши једно од тога: или ће ставити на дневни ред предавања, и одржати их или их у опште неће ни заказивати. У сваком случају, нека се само не појави овогодишњи случај.

МИОДРАГ РИСТИЋ

БЕЛЕШКЕ

Слобода мишљења. — Циркулар францускога Министра Просвете Берара од 18 маја 1921 о политичкој акцији чланова наставе — који смо ми саопштили својим читаоцима у септембарској свесци „Просветнога Гласника“ — био је, као што се могло предвидети, предмет јаких критика у учитељским круговима. *Национални учитељски синдикат*, који удружује 55.000 француских учитеља, манифестовао је своје мишљење, на свом скорашњем конгресу, усвајањем следеће резолуције:

„Конгрес, поводом циркулара Берар, који тежи да ограничи грађанску слободу учитеља, сматрајући да републикански устав не даје административној власти право да тумачи политичка права наставног особља, које је, као и све друге категорије грађана, потчињено обичним судо-

www.vima.rs за сваки прекршај закона, — изјављује да се не може допустити тежња Министра Просвете која циља на административну интервенцију у избору, од стране учитеља, његовог прилажења којој било политичкој партији; и узда се у своје изабранике да неће признати компетенцију дисциплинарних судова у суђењу политичких аката учињених ван дужности“.

Федерација професионалних група тражила је такође повлачење реченога циркулара, пошто, по њеном мишљењу, дисциплинска већа имају да расправљају о кривицама искључиво професионалне природе.

Стари и модерни. — Поводом реформе средње наставе, која је у овом тренутку на дневном реду у Француској, заподела се опет, или боље продужила се, она стара борба која се још од седамнаестог века бије између старих и модерних.

Професори класичне наставе ту же се на опадање грчко-латинских студија, и желели би да их појачају на штету модерног хуманизма. Министар Просвете израдио је један законски пројект по коме се свима ђацима гимназија намеће латински и грчки језик у прва три разреда. С друге стране, једино матура с латинским језиком отвара била би приступ на универзитете, док је досада и модерна матура, без латинскога, имала иста права.

Лако је разумљиво узбуђење које је овај законски пројект произвео међу присталицама модерних студија; разумљиво је, тако исто, да се модерни хуманизам неће дати лако гиљотинирати. Недавно је и сама државна Сорбона — која се не може оптужити да храни црне намере противу старог хуманизма — изгласала, са 60 гласова противу 5 уздржаних гласова, следећи дневни ред:

„Факултет књижевности, потврђујући своју дубоку приврженост студијама које имају за предмет класичну старину, одбија сваки назадни реформни пројекат о средњешколској настави који би имао за циљ да укине или да смањи модерни хуманизам, да му одбије санкцију матуре и да затвори ученицима с модерном матуrom било Факултет Књижевности, било друге заводе више наставе.“

Анашол Франс о васпитању. — Славни француски књижевник Анатол Франс публикује, у овом тренутку, у часопису „Париски преглед“ (La Revue de Paris), своје успомене. На првим странама ових исповести, он суди да треба радикално реформисати школску организацију. „После овог чудовишног рата, каже он, који је за пет година учинио трошним све установе, треба реконструисати зграду јавне наставе на новоме плану, великолепне простоте. Иста настава за децу богату и сироту. Сва ће ићи у основну школу. Она међу њима која буду показала највише способности за учење биће примљена да добијају средњешколску наставу, која ће, бесплатно давана, удружити на истим клупама елиту буржоаске омладине и елиту пролетерске омладине. И та елита даће своју елиту за велике школе наука и уметности. Тако ће демократијом управљати најбољи.“

Патриотизам и интернационализам. — Очекујући да се створи Интернационални Васпитни Биро Друштва Народа, Црвени Крст се обратио васпитачима читавога света, тражећи од њих да измире у својој настави љубав спрам отаџбине и љубав спрам човечанства.

„Нека се — каже се у том апелу — државници, писци, школа, универзитет, капитал и рад сете сви да треба, у заједничком вишем интересу, да помогну миру да освоји свет. Треба нарочито да деца одрасту у тој битној идеји.

„Треба дакле обновити у духу људи принципе једног *интернационализма* који ће поштовати љубав сваког грађанина за његов град, сваког родољуба за његову отаџбину, али који ће учити такође сваког човека истом поштовању за живот и права свих његових ближњих, чинећи да у индивидуалан и свакодневан живот продире светлост свеопште и вечне правде.“

Деџа самоубиства и кинематограф. — Поводом учестаних дечјих самоубиства, француски лист „Радионица“ (L'Atelier) пише:

То је знак моралне nelaгодности која је с великих прешла на мале.

Треба ли, међутим, тражити само у нервози која је дошла као последица рата порекло ових сасвим анормалних самоубиства? То је један од разлога, али није једини.

Други разлози су одлучнији. Ту је, најпре, утицај околине, и, у првом реду, утицај литературе и кинематографа. На лако упечатљиве мозгове као што су мозгови дечји, визуелан и жив утисак од платна за филмске пројекције мора имати дубоке одјеке, на које би писци сценарија требали да мисле пре него ли што се почну служити револвером или скакањем у воду онако често као што то они имају обичај.

До душе, у филму има скоро увек какав спасаца, чија предвиђена интервенција зауставља на време руку онога који је хтео да се убије, или који вади из воде девојчицу коју су љубавне невоље или какав прекор натерали да скаче у реку. Сугерирано дете сања такође о том чудотворном спасиоцу који ће га извући на време из последњег сна, јер је бојазан од смрти инстинктивна. Оно о њему сања, али га неће видети. Провиђење интервенише само у кинематографу.

Белгија је обратила пажњу на те опасности, које могу узети озбиљне пропорције. Она је сопственике кинематографа натерала да дају представе за децу, одакле су одстрањене све те крволочне глупости. Иначе, приступ у кинематографске дворане допуштен је само деци изнад шеснаест година. Док не будемо имали довољно јавно васпитање, то је можда, у пркос свег несавршенства, најуспешније решење.

Француске учитељске школе. — За француске учитељске школе морао се, ту недавно, расписати допунски конкурс у великом броју округа, пошто се на први конкурс није био пријавио довољан број кандидата. Од седамнаест академија (тако се зову школске административне области) у Француској, само су три могле, на првом конкурс, осигурати регрутовање својих учитељских школа. За школску 1920—21 било је 9470 пријављених кандидата; за ову школску годину пријавило их се 9258. Две трећине су од тога девојке (6196 кандидаткиња). Пријемни испити су, уз то, доказали, као што пишу француски педагошки листови, да постоји и криза у квалитету, сем кризе у квантитету, нарочито код кандидата.

Узрок прве од ових криза налази се у дубоком поремећају који је произвео у свима школама дуги и страшни рат, узев под заставу 35.000 учитеља и професора. Садањи кандидати, којима је било од при-

лике дванаест година у тренутку кад су школе остале без учитеља, заостали су у свом учењу толико да долазе данас на конкурс за учитељске школе много мање спремни но предатни кандидати. Али то је пролазна криза, која ће бивати све мања што се више удаљује од датума демобилизације, и што учење постаје озбиљније.

Узрок другој кризи је у недовољним платама. Тако на пример, девојке добијају, као стенографкиње, дактилографкиње, књиговође, касирице, итд., још у шеснаестој години исту плату коју ће, као учитељице, добити тек после свога пунолества. Криза ће постојати, закључују француски листови, све дотле док млади људи и младе девојке не буду сигурни да ће, при одласку из школе, добити у служби пристојно издржавање.

Судбина учитеља у Русији. — Француски социјалистички учитељски лист „Преглед основне наставе“ (Revue de l'enseignement primaire) доноси, према руским „Известијама“ (бр. 114), једну резолуцију коју су донели школски радници из Донеца.

Учитељи, пошто су подсетили на учешће које су узели у учвршћивању совјетске власти и на посао који су примили на себе да воде садашње поколење новом животу, додају :

„Посао који ми вршимо тражи велику интелектуалну напругнутост. Међутим, ми смо изнурени, и наша способност за рад се смањила. Изузев двадесет и једну фунту брашна коју добијамо месечно, ми немамо ништа. Наша храна је као храна изгладнелих просјака. Наше породице не добијају ништа. Ми буквално патимо од глади. Ми смо у беди и губимо сваку способност за рад. Је ли могуће да је такво стање наставног тела у интересу совјетске владе? Је ли могуће да локални органи не увиђају корист од наставног тела које васпита нову генерацију? Је ли могуће да је рад једне преписачице у месном комитету за исхрану, једног управника поште или једног чувара, који добијају „јак“ оброк за себе и понекад и за чланове своје породице, продуктивнији но посао, народнога учитеља? Сваки школски радник из наше области завиди сада судбини овог чувара.“

Лаичка школа у Немачкој. — Немачки учитељи воде у овај мах жестоку борбу да спасу општу лаичку школу, чији је принцип био постављен Вајмарским Уставом. Први пут у Немачкој, народна школа била је призната том приликом као државна установа. Први пут, тако исто, говорило се, у једном службеном документу, о унитарној школи немачкога народа.

Али, ако је 1. параграф члана 146. Устава садржавао ове важне новине, параграф 2. отварао је врата разним ублажењима. „У крилу општина, каже се у њему, моћи ће се створити општине конфесионалнога или филозофскога карактера на предлог старешина породице, у колико то не буде грозило нормалноме вршењу наставе.“ Члан је додавао: „Што се тиче појединости примене, законодавство сваке земље управљаће се према принципима које ће поставити један нов школски закон који ће важити за целу Немачку“. Најзад, члан 149. говорио је: „Верска настава је обична грана наставе у свима школама, изузев лаичке школе. Она се предаје према одлукама заинтересованих верских заједница и под резервом државне контроле.“

Министар Јавне Наставе за Конфедерацију објавио је, пре неколико месеци, законски пројекат предвиђен чланом 146., параграф 2.

„Тај пројекат је противан Уставу“, пише у „Франкфуртским Новинама“ Сајферт, министар Јавне Наставе у Саксонској.

Доиста, у место да сматра лаичку школу као правило и вероисповедну школу као изузетак, законски пројекат изгледа да предвиђа противно.

Ако десет од сто од старешина породице то-затраже, морају се створити школе с вероисповедним или филозофским смером о трошку општине. У истом месту, моћи ће дакле бити јавних католичких, лутеранских, лаичких, монистичких, социјалистичких, комунистичких, и т. д., школа.

Да би се олакшао успех приврженицима вероисповедне школе, пројекат допушта старешинама породица да пренесу своје право гласа у тој ствари на професоре или директоре школских завода. У осталом, није потребно бити једне вере да би се гласало у корист школе те вере. Једна општина у којој би било само 5 од 100 католика и 5 од 100 протестаната, могла би бити приморана да оснује једну католичку и једну протестанску школу, кад би се старешине породица обе вероисповести удружиле да то затраже.

На свом последњем конгресу у Штутгарту, немачки учитељи су живо протестовали противу тога законског пројекта који је у јасној контрадикцији са народном вољом. Познати немачки педагог Тевс узео је први реч: „Ми смо, рекао је он, у једном критичном тренутку у историји немачке школе. Она је тежила да постане све више државна установа; али данас хоће да је предаду другим политичким силама. Ето какав је смисао тога законског пројекта у нашим очима. Он се представља као да је остварење члана 146., параграф 2., али заборавља све остало из члана 146. А међутим, тај члан је садржавао изјаве какве никад нису биле учињене поводом немачке школе.

„О томе више није реч у законском пројекту. Требало би, међутим, посматрати Устав у његовој целини, а не само један једити параграф једног члана. Тај параграф био је унет у Устав тек с великом муком, да умири бојажљиве. Али никад они који су га изгласали нису мислили да ће се једнога дана моћи њиме послужити да се немачка школа разбије у комаде и подели у вероисповедну и невероисповедну школу. Ми споримо да је пројекат остварење саобразно духу Устава, јер уништава јединство школске организације које овај прокламује.

„Школе које би се родиле из тог пројекта биле би зависности, својине црква и филозофских или социјалних секта; и сва настава која би се давала у њима имала би обележје тих нарочитих схватања. У осталом, подели школа по вероисповестима одговарала би у стварности социјална подела ученика. Врло опасна ситуација која би се на тај начин створила не би имала никакве везе са режимом лаичке школе који смо ми били смислили.

„Ми треба све да чинимо, рекао је на завршетку Тевс, да тај пројект не добије законску снагу.“

Представници учитеља пруских и саксонских говорили су у истом смислу.

„Тај пројекат био би победа политике партија, рекао је први. Ми хоћемо најзад да сјединимо немачку омладину изнад свих катехизиса, да бисмо створили једну „душу немачког народа“. Религије и фило-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

зофска схватања су резултат искуства живота свакога, и личних размишљања. Наша деца имају да се баве данас другим, а не филозофским схватањима света.“

Представник саксонских учитеља је изјавио да његове колеге имају за циљ чисто и просто укидање параграфа 2. члана 146. Нови законски пројекат је у њиховим очима злочин учињен спрам немачког народа.

Вероватно да ће у тој борби између коалиционе владе којој је на челу један католик, и учитељског тела које је остало верно демократском програму из 1908, бити јача прва. Све што ми можемо желети, то је да демократска лаичка школа, оживљена духом толеранције и правде, да младим немачким генерацијама менталитет који је преко потребан за одржање мира у свету.

БИБЛИОГРАФИЈА

Књиге, часописи и музикалије послани Уредништу:

Споменица Владимира Гаџиновића. Уредио Перо Слијепчевић, издали пријатељи и другови. — Сарајево, 1921 (Добива се у штампарији П. Н. Гаковића, Сарајево, Петракина улица бр. 1). С. 119, цена 10 д. (Чист приход намењен је за пренос покојникових костију у отаџбину).

Д-р Милош Тривунац, професор београдског Универзитета, *Гешеов „Фауст“*. Књижевна студија. — Београд, издање књижарнице Рајковића и Ђуковића, 1921. С. 204, цена ?

Чапкун или Страдање једнога немирка. Слика из дечјег живота с певањем у 1 чину. Написао Мих. Сретеновић, хармонизовао и за комад удесио Данило Р. Тривунац, учитељ. — Издање штампарије „Стара Србија“, Скопље, 1921. С. 34, цена 5 д.

Dr. Tadeusz Lubaczewski, *Jugoslawja*. — Warszawa, 1921, naklad Wlasny. С. 109, цена ?

Чедомиљ М. Тодоровић, *Лешопис основне школе*. Студија природе друштва, школе и личности (Учитељска ручна библиотека, бр. 2. Уређује Душан Ружић, учитељ). — Нови Сад, издање књижарнице учитељског д. д. „Натошевић“, 1921. С. 33, цена 2:50 д.

Чедомиљ М. Тодоровић, *Уџбеници у основној школи*. Теорија и пракса (Учитељска ручна библиотека, бр. 4. Уређује Душан Ружић, учитељ). — Нови Сад, издање књижарнице учитељског д. д. „Натошевић“, 1921. С. 36, цена 3 д.

Из живота женске учитељске школе у Београду. *Извештај за школску 1920—21. годину*. IX. Приредили: управитељ, Љуб М. Протић; по словођа, Малвина Гогићева. — Београд, 1921. С. 64.

Стогодишњица Д-ра Ђорђа Натошевића, написао Аркадије Варађанин, управитељ у миру (Знаменити Срби, 1). — Нови Сад, издање књижарнице учитељског д. д. „Натошевић“, 1921. С. 148, цена 10 д.

Религија Његошева, студија Д-ра Ник. Велимировића. Друго издање. Са ликом Његошевим. — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1921. С. 188, цена 12 д.

Камил Моклер, *Физичка љубав. II. Проститушка*. Превоо с францускога Радивоје Караџић. — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1921. С. 112, цена 5 д.

Историја Срба, Хрвата и Словенаца. За ученике IV разреда основних школа написали Владимир Р. Радојевић, професор и Владимир Ј. Милутиновић, учитељ. Друго прерађено и допуњено издање. — Лесковац, 1921. С. 111, цена 5 д.

Учишћеска искра, просветно-школски часопис. Уредник Драг. М. Михаиловић. — Излази у Крагујевцу (Уредништво: Београдска улица, 26) једанпут месечно, за време школске године. Годишња претплата 30 д., на број 3 д.

Гајрет, organ друштва Гајрета. Kulturno beletristički časopis. Vlasnik: „Gaјret“; urednik: Šukrija Kurtović. — Излази једанпут месечно, у Сарајеву. Годишња претплата 66 круна, на број 6 кр.

Милоје Милојевић, наставник певања у III Београдској Гимназији, *Хорске песме. I*. Песме у један, два, три или четири гласа, за дечји или женски хор (1. Вечерња песмица. — 2. Сади дрво. — 3. Мали коњаник. — 4. Срце дечје. — 5. На ружи. — 6. Ко је господар. — 7. Јутарња молитва мале Данице. — 8. Поздрав мајци. — 9. Разговор с мачетом. — 10. Пчелица. — 11. Сан. — 12. На ливади. — 13. Пролетња песма. — 14. Врабац и мачка. — 15. Пролеће. — 16. У берби. — 17. Ветар. — 18. Ластавица. — 19. Коњик. — 20. Деца и чигра. — 21. Мајска песма. — 22. На гробу миле нане. — 23. Цветна ливада. — 24. Санкање. — 25. Анђео. — 26. Младост. — 27. Тужна песма. — 28. Март, април, мај. — 29. Зрачна свила. — 30. Суморан дан). — Београд, 1921. Издавач: Друштво за заштиту југословенске деце, Београд, Студеничка улица бр. 62. (Сва права извођења, прештампавања, удешавања и т. сл. задржава за себе издавач). С. 32, цена 10 динара.

Милоје Милојевић, наставник певања у III Београдској Гимназији, *Хорске песме. II*. Песме за мушки или мешовити хор намењене певачким зборовима ученика средњих школа или универзитетске омладине. (1. Југословени. — 2. Ноћ. — 3. Љубичице. — 4. Лептир и ружа. — 5. Младост. — 6. Песма у зору. — 7. Хај славно је... — 8. Изгнаничке песме: а) Молитва изгнаних, б) Порука. — 9. Дуго се поље зелени...). — Београд, 1921. Издавач: Друштво за заштиту југословенске деце, Београд, Студеничка улица, 62 (Сва права извођења, прештампавања, удешавања и т. сл. задржава за себе издавач). С. 29, цена 10 динара.